

РҶҲИ ИСЛОМ

(Таҳқиқ ва баррасӣ дар усули Ислом,
одоб ва аҳкоми он бо равишу услуби
илм ва фалсафа) (Қисми аввал)

روح الدين الإسلامي

(الجزء الأول)

< Тоҷикӣ - Tajik - الطاجيكية >

АФИФ АБДУЛФАТТОҲ ТАББОРА

عفيف عبد الفتاح طباره

✽✽

Абӯбакри Ҳасанзода

Таҳия, тадвин, таҳричи оёту аҳодис,
баргардонӣ бо хатти кириллӣ ва
пешгуфтори

Абдулҳалим ОРИФӢ

إعداد باللغة الطاجيكية: عبد الحليم عارفي

Душанбе

«Ирфон»

2011

ББК 86.38+87.717

А-90

Бо ташҳиси Кумита оид ба корҳои динӣ назди
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон
аз 16.06.2011 таҳти рақами 275 ба чоп пешниҳод шуд.

Аз забони арабӣ тарҷумаи

Абӯбақри Ҳасанзода

Таҳия, тадвин, таҳриҷи оёту аҳодис,
баргардонӣ бо хатти кириллӣ ва пешгуфтори

Абдулҳалим ОРИФӣ

Муқарриз

академик Мӯсо ДИНОРШОЕВ

Муҳаррирон

Абдушариф БОҚИЗОДА, Сирочиддин ИКРОМӣ

Афиф Абдулфаттоҳ Таббора

А-90 Рӯҳи ислом. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 600 саҳ.

Китоби «Рӯҳи ислом» асосҳои дини мубини исломро дар партави Қуръону ҳадис ва пажӯҳишҳои илмии нав баён намуда, каломи илоҳӣ будани Қуръони карим ва ҳаққонияти паёмбарии ҳазрати Муҳаммад (с)-ро бо далоили илмӣ бозгӯ менамояд

Ҳамчунин, эродҳо ва шубҳаҳоеро, ки дар атрофи Ислом ангехта шудаанд, баррасӣ намуда, бо санаду далелҳои илмӣ бутлони онҳоро собит менамояд.

Азбаски китоби мавриди назар бо забони илм ва услуби равшан таълиф гардидааст, мутолиаи он барои олимон, муҳаққиқони адён, рӯшанфикрон ва оммаи васеи хонандагон ғановати фарҳангӣ ва дарёфти бесобиқа хоҳад буд.

А 0401000000-013 -2009

М501 (12) - 2009

ISBN 978-99947-63-33-7

ББК 86.38+87.717

© таҳия аз Орифӣ А., 2011

**Ба ифтихори бузургдошти
олими оламшумул, фақеҳи тавоно,
нобиғаи замон, пешвои аввалин мазҳаби
аҳли суннату ҷамоат Имоми Аъзам
Нӯъмон ибни Собит
(раҳматуллоҳи алайҳ) ба нашр расид**

Ба номи Худованди Бахшояндаи Меҳрубон**ТАҚРИЗ****ба китоби «Рӯҳи ислом»-и Афифи Таббора, ки
барои нашр ба хатти кириллӣ омода шудааст**

Китоби «Рӯҳи ислом»-и Афифи Таббора аз беҳтарин таҳқиқот дар мавзӯи исломшиносӣ аст. Он чандин бор ба забони арабӣ таъбу нашр гардида, ба забонҳои гуногуни ҷаҳон низ борҳо тарҷума шудааст. Ин китоб ба забони фасеҳи форсӣ ҳам баргардон шудааст ва акнун ба хатти кириллӣ барои чоп омода аст, то хонандаи тоҷик низ аз он баҳра бардорад.

Китоби мазкур бартариҳои зиёд дорад, аз ҷумла:

- дар асоси таҳлили ҳамаҷонибаи сарчашмаҳои дараҷаи аввали дини мубини Ислом – Қуръони маҷид ва суннати набавӣ ва ҳамчунин осори дигари мӯътабари исломӣ навишта шудааст;
- китоб бо назардошти дастовардҳои илми муосир (хусусан то солҳои 50-60-уми қарни гузашта) таълиф шудааст, ки барои созгор донишҷӯи усули умдаи дини мубини Ислом ва илми ҳозира камназир аст;
- бо назардошти ду моддаи ғавқуззикр китоб барои таҳкими шуури дини ноби исломӣ ва зудудани хурофоти гуногун дар ҷомеаи мо мадрок ва манбаи бебаҳо хоҳад буд;
- китоб дар таҳкими ахлоқи ҳамида ва ташаккули мудорои огоҳона дар ҷомеаи кунунии тоҷик саҳми шоиста хоҳад дошт.

Бо назардошти ин мазиятҳои китоб мутмаином, ки наشري оммавии он барои ҷомеаи тоҷик бисёр судманд хоҳад буд.

Академик

М.Диноршоев

08.01.2009с.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ПЕШГУФТОР

Шоёни зикр аст, ки тамоми аҳкоми шаръӣ, арзишҳои имонӣ ва паёмҳои ҷовидонаи Қуръони карим дорои ҳикмату фалсафае ҳастанд. Ҳикмати расои илоҳӣ дар саросари таълимоти арзишманди ин дин ба сурати равшан мушоҳида ва дарк мегардад, гарчанде дар баъзе мавридҳои тааббудӣ дарки фалсафаи онҳо аз ҳавзаи тавоноии фикри башарӣ болотар буда, барои он тавзеҳи равшане додан аз имкон берун аст.

Ҳамин тавр, ҳадафҳои олий ва мақсадҳои бузурги таълимоти Ислом, паёмҳои ҷовидонаи Қуръони карим ниҳоят пурарзиш ва ба андозаи каломи ҷовидонаи Худо густурда, фарогир ва дорои ҳикмати олий мебошанд. Меҳвари асосӣ ва яке аз муҳимтарин ҳадафҳои дини Ислом ин ба вучуд овардани имон дар замири инсон, таҳкими пояҳои шахсияти солими фард ва сохтани ҷомеаи намунавӣ аз одамони ақлан ва рӯҳан рушдёфта ва умуман таъмини саодати инсон дар дунё ва охираст.

Қуръони карим барои расидан ба ин ҳадафҳои олий равиши қонеъ гардонидани ақлҳо ва исботи ҳақоикро аз роҳи баёни мусалламоти илмӣ, далелҳои мантиқӣ ва бурҳонҳои ақлӣ дар пеш гирифтааст. Ба хусус, аз шевае, ки дар илми мантиқ бо бурҳони инӣ (индуктивное доказательство) маъруф мебошад ва хиради инсониро аз ҷузъиёт ба кулл, аз осор ба муассир ва аз санъ ба санеъ ҳидоят менамояд. Дар баёни ҳақоқиқии имонӣ, исботи ваҳдонияти Парвардигор, сарчашмаи илоҳӣ доштани дини Ислом ва паёмбарии Расули ақрам (с) дар Қуръон ба таври васеъ истифода шудааст.

Бинобар ин, таълимоти нурунии дини Ислом ва паёмҳои ҷовидонаи Қуръон бар пояи илму ҳикмат ва ақлу хиради башарӣ бино ёфтаанд. Бандаи мӯъмин ба ҳикмати умумии аҳкоми дини Худо ва

ҳадафҳои арзишманду паёмҳои каломи Ҳақ имон дорад ва ҳеҷ ҳукмеро дар он аз доираи ҳикмати расои илоҳӣ берун наметонад ва ба вучуди фалсафаи тамоми аҳком бовар мекунад. Зеро ҳарчанд ба дарки ҳикмати баъзе аз онҳо ҳанӯз нарасида бошад ҳам, вале ҳамаро аз ҷониби Худованди огоҳу ҳақим (боҳикмат) медонад.

Вале Қуръони карим аз тариқи манбаъҳои илмӣ, бурҳонҳои мантиқӣ ва эҷози расои паёмҳои худ ақлҳоро тасхир карда, дилҳоро ба пайравии хеш моил месозад. Илова бар эҷози фарогире, ки дар сар то сари паёмҳои он мушоҳида мегардаду тамоми ҷанбаҳоро дар бар гирифтааст, дар замири баъзе оятҳо ганҷинаҳои нафиси илмӣ ва ҳақоикеро дарҷ намудааст, ки дар истилоҳи муфассирон ба ҳақоики офариниш ва ишороти кавнӣ маъруф мебошанд. Ба ҳар андозае уфуқҳои илми башар вусъат ёбад ва ба дастовардҳои тозае ноил гардад, гӯшаҳое аз ин ҳақоики илмӣ ва арзишҳои қуръонӣ барояш равшан мегардад.

Бинобар ин, донишмандони ҷаҳони исломро зарур аст, ки ҳамқадами аср ҳаракат намоянд ва ҳақоики қуръониро бар асоси равишҳои илмӣ ва далелҳои мантиқӣ барои ҷомеаи ҷаҳонӣ пешкаш намоянд. Касе дар даъвати худ муваффақ мегардад, ки онро бар ҳама шеваи қуръонӣ бино намояд, фалсафаи аҳком, ҳикматҳои амалӣ ва ҳадафҳои таълимоти исломро бо истинод ба равиши илмии худ Қуръон барои мардум бозгӯ созад. Ба хусус, дар ин аср, ки андешаи ҷомеаи ҷаҳонӣ гироиши сахте ба воқеиятҳои илмӣ пайдо карда, афкори умум дар зери таъсири ҷазбаҳои илмгарой қарор гирифтааст, ин ниёз бештар эҳсос мегардад.

Устод Абдулфаттоҳ Афиф Таббора, собиқ устои донишгоҳи Азҳар, воқеан ҳам тавонистааст ин рисолати азими илмиро дар китоби гаронмояи худ «Рӯҳи ислом» ба беҳтарин вачҳ анҷом диҳад. Эшон яке аз муваффақтарин донишмандони ибтикорофарине дар ин ҷода мебошад, ки бо навиштаҷоти илмии худ дар ташаккули афкори умуми ҷаҳони Ислом дар бештар аз се даҳаи гузашта нақши босазо гузоштааст. Номбурда дар китоби «Рӯҳи ислом» ҳақоики исломро дар пӯшиши тозаи илмӣ ва бо диди нав барои дӯстдорони фарҳангу тамаддуни исломӣ пешкаш кардааст. ӯ воқеиятҳои имонӣ ва

арзишҳои эътиқодиро бар асоси илму бурҳон баррасӣ намуда, мавқеияти илмии Қуръонро дар ин маврид ба таври равшан бозгӯ кардааст. Сипас ба баёни фалсафа ва ғоидаҳои гуногуни рукнҳои дигари Ислом: намоз, рӯза, ҳаҷ ва ғайра дар ҳаёти фардӣ ва иҷтимоии шахси мусулмон пардохта, таъсир ва коршоямии ин барномаи ибодатӣ ва худопарастиро дар ташаккули шахсияти солими инсон ва такомули иҷтимоии ӯ бо нигоҳи фарогир баён кардааст.

Ҳамин тавр, дар нигориши Афифи Таббора арзиши амалӣ ва таъсири созандаи аъмоли нек, рафтори дурусти инсон дар ташаккули маънавиёт, такомули шахсияти ӯ, ҳадафи тавсияҳо ва таъкидҳои Ислом бар пойбандӣ ба онҳо дар раванди баёни фалсафа ва инчунин ғоидаҳои аъмол ва рафтори нек дар китоб бозтоби равшане ёфтааст. Паёмдҳои бади гуноҳон, зиёнҳои марғбори аъмоли бад дар ҳаёти шахс, зарарҳои иҷтимоии зиштиҳо ва аҳамияти илмии таъкидоти Қуръонро ба дурӣ чустан аз муҳити олуда ба гуноҳу нопокӣ аз дидгоҳи улуми иҷтимоӣ ва равоншиносӣ мавриди баррасӣ қарор додааст.

Ӯ ҳамчунин арзиши илмии пушаймонӣ ва бозгашт ба сӯйи Худоро, ки дар истилоҳи шаръ тавба номида мешавад, бо баёни расо бозгӯ намуда. Ин тавба ва бозгашти инсон таҳаввули азимеро дар вучуди шахс ба вучуд меоварад, ки ӯ ҷойгоҳи муносиби худро ҳам дар ҷома ва ҳам дар пешгоҳи Худо пайдо мекунад. Зарарҳои ҷуброннопазири гуноҳон, корҳои зишт ва хӯрдани чизҳои ҳаромро низ аз дидгоҳи илми муосир мавриди баррасӣ қарор додааст. Масалан, микробҳо ва кирмҳои микроскопие, ки дар таркиби гӯшти хук вучуддоранд ва ҳаёти амалии миллионҳо одамон, ки аз истеъмоли он ба бемориҳои гуногун мубтало гаштаанд, баён кардааст.

Абдулфаттоҳ Таббора намунаҳое аз кашфиётҳои илмӣ ва дастовардҳои навинеро, ки башарият дар асри гузашта ба он даст ёфтааст, вале Қуръони карим чордаҳ аср пеш ба онҳо ишора карда буд, зикр намуда, ҳамин тавр сабақати дини исломро дар тамоми арсаҳо бар дастовардҳои башарӣ таъйид менамояд.

Хулоса, ӯ тавонистааст ба ҳубӣ собит созад, ки илм бо Қуръон ҳамоҳанг аст ва дар миёни илму дин ва ақлу нақл ҳеҷ гуна тазод ва ҷудоие вучуд надорад, Қуръон аз манбаи ғайбӣ илоҳӣ сарчашма

гирифтааст ва он бо азамат ва эъҷозе, ки дорад, наметавонад каломии башарӣ бошад.

Дар фароварди пешгуфтор таъкид ба маврид аст, ки китоби «Рӯҳи ислом» ба забонҳои зиёде тарҷима ва нашр гардидааст. Инак, бори аввал ба забони тоҷикӣ бо алифбои кириллӣ баргардон ва омодаи чоп шудааст. Бояд гуфт, ки китоби мазкур чанд сол қабл аз сӯйи ҷаноби Абӯбакри Ҳасанзода ба форсӣ тарҷума шуда буд ва акнун баргардони тоҷикии он пас аз бозбинӣ ва мутобиқсозии он бо меъёрҳои имлоии забони тоҷикӣ пешкаши хонандагон мегардад. Ростӣ, бо назардошти он аҳамияти илмӣ ва назари тозае, ки китоб дар баёни ҳақоқиқати динӣ ва воқеиятҳои қуръонӣ дорад, муҳим мешуморем, ки он бояд дар ҳар як хонадони мусулмон вуҷуд дошта бошад ва барои дӯстдорони фарҳанги исломӣ чун китоби рӯйимизӣ гардад.

Бояд гуфт матни тоҷикии китоби «Рӯҳи Ислом»-ро бо нусхаи арабии наشري 34-уми он ки аз тарафи «Дору-л-илм лилмалойин»-и Байрут соли 2006-и милодӣ чоп шудааст, муқоисаву бозбинӣ намудем ва баъзе матолиби тоза аз он афзуда, ҳамчунин бобҳо ва фаслҳоро мутобиқи он тартиб додем.

Дар охир аз пешгоҳи Худованди мутаол таманно дорем, ки онро ба унвони амали солеҳ, ки бо нияти холис анҷом гирифтааст, қабул фармояд, мавриди истифодаи мусулмонон воқеъ шаваду боиси дуои хайри онон гардад...

Абдулҳалим Орифӣ,

шаҳри Душанбе, 22.11.08

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

ТАҚРИЗ ВА ТАЪРИФ АЗ ТАРАФИ ҶАНОБИ ОҚОИ ШАЙХ
ҲУСАЙН ЮСУФИ ҒАЗЗОЛ – ҚОЗИИ МҶҲТАРАМИ ШАРЪ

Баъд аз сипос ва ситоиши Парвардигори ҷаҳон ва дуруду салом бар равони поки хотами пайғамбарон (с), бисту шашумин чопи китоби «Рӯҳи дини исломӣ» таълифи устод Афифи Таббора пешкаши хонандагон шуд. Ҷойи бәсе хушхолоӣ аст, ки дар натиҷаи истиқболи пуршӯри мардум ин китоби нафис дар бозор ноёб мегардад ва ба суръат таҷдиди чоп мешавад.

Албатта, аввалин боре, ки ин китоб ба чоп расид, ман интизор доштам, ки мавриди тавачҷӯҳи мардум қарор гирад ва ба истиқболи фаровоне рӯ ба рӯ шавад ва ба сурати густурдае дар байни табақоти мухталифи мардум мунташир гардад. Хушбахтона, таҷдиди чопҳои бешумори он яке баъд аз дигаре интизории маро ба беҳтарин вачҳ бароварда намуд.

Ин истиқболи беназир намоёнгари он аст, ки ашхоси босавод ва бофарҳанги араб дар ҳоли пешрафти худ китобҳоро дақиқан мавриди санҷиш қарор медиҳанд ва беҳтарини онҳоро барои мутолиа интихоб менамоянд. Бидуни шак, ҳар хонандае гумшудаи худро дар ин китоб пайдо менамояд ва тамоми таълимоти исломиро, чи дар бораи худошиносӣ ва анвоъи ибодату ахлоқ бошад ва чи роҷеъ ба рӯҳу асрори нафс ва чигунагии тарбият ва таҳзиби он баҳс кунад, дар ин китоб ба осонӣ ба даст хоҳад овард.

Ба ростӣ, мактаби Ислом бисёр ғанӣ ва ин гуна мабоҳис (матлабҳо) дар он фаровон аст ва китобҳои боҳаҷме дар ин мавридҳо навишта шудааст, вале танҳо ашхоси муҳаққиқу мутахассис бештар метавонанд аз ин китобҳо истифода намоянд. Оммаи мардум вақти онро надоранд, ки онҳоро мавриди баррасӣ қарор диҳанд ва дурҳои гаранбаҳоро аз садафҳо берун кашанд. Агар вақт ҳам дошта бошанд, китоберо, ки битавонад тамоми ниёзҳои ботинии онҳоро баргараф созад, дар даст надоранд. Оммаи мардум ниёз ба китобе доранд, ки масоили муҳимми исломиро ба ибороти саҳлу осон ва назму тартиби

чолибу гиро (муассир) баён намояд. Бояд бигӯям, ки ин ниёз ба хубӣ бо мутолиаи ин китоби нафис бартараф мешавад.

Муаллифи фозил ва донишманди мо Афифи Таббора китобҳои нафис ва фаровонро мавриди мутолиа қарор дода, ҳарчи ки аз қадиму қадид дар бораи Исломи навишта шудааст, ба баҳсу баррасӣ кашида ва бо диққату хушёрӣ кофӣ гавҳарҳои ноёберо интихоб намуда, китоби арзишманди худро бо он ороштааст, то дар натиҷаи фаровон шудани нури ақида рӯҳи ибодат, тазкия ва тасфияи нафсро дар инсон тақвият намояд ва лаккаҳои торикро аз нафс бизудояд ва рӯҳро ба сӯйи олами малакут ва нуру ишроқ хидоят кунад.

Хушбахтона, ҳамон гуна, ки уламо ва донишмандон аз аҳамияти ин китоб огоҳӣ доранд, оммаи мардум низ ба хубӣ арзиши воқеии онро шинохтанд. Ба ҳамин далел аст, ки дар аксари донишқадаҳо ва донишгоҳҳои кишварҳои исломӣ ин китоб тадрис мешавад ва ба чанд забон тарҷума ҳам шудааст ва баид нест, ки ба дигар забонҳо низ тарҷума шавад, то тамоми мардуми дунё бо ҳақиқати пок ва мутараққии Исломи ошно шаванд.

Ба ростӣ, ин китоб дарҳои басташудаеро аз асрори дини Исломи ба рӯйи ниёзмандон мекушояд ва фаҳму дарки саҳеҳу пешрафтае аз Қуръон нишон медиҳад, ки бо тамаддуни нав комилан ҳамроҳ ва ҳамсайр мебошад.

Метавонам бигӯям омили дигари истиқболи гарм аз ин китоб ин аст, ки мавҷи куфру бединӣ дар ҳоли фурӯ нишастан ва ақибнишинӣ мебошад, дар сурате ки дунё ба таври яқин дар ҳоли расидан ба ин ҳақиқат аст, ки саодати инсон дар ин ҷаҳон танҳо аз роҳи баргашт ба дини ҳақиқӣ ва сероб шудан аз сарчашмаи зулоли имон имконпазир мебошад ва куфру бединӣ дар инзивою саршикастагии бештаре қарор мегиранд.

Лаззатҳои зудгузари моддӣ, ки мардум ба дунболи он ҳастанд, наметавонад саодати инсонро таъмин намояд ва дурахшишу чашмрабоиҳои модда қодир ба равшан намудан ва бахшидани оромиш бар қалбҳо нест. Ҳар андоза инсон ба моддиёт наздик шавад ва ба дунболи хостаҳои нафс талош намояд, сер нахоҳад шуд ва

монанди касе аст, ки ҳар қадар аз оби шӯри дарё менӯшад, ташнагӣ ва ҳарорати дарунаш бештар мегардад. Бинобар ин, мардум баъд аз талошу даводави бисёр ба ин тарафу он тараф ба ин ҳақиқат расидаанд, ки саодат аз дарун ва нафси инсон сарчашма мегирад ва наметавон дар беруни нафс ба ҷустуҷӯи он пардохт.

Дунёи имрӯза ба суръат ба сӯйи асолати рӯҳ ва олами маънавиёт гом бармедорад ва ин китоб ба навбати худ инсонҳоро ба сӯйи ҳақиқат роҳнамоӣ мекунад ва худошиносиро ба онҳо нишон медиҳад, то бифаҳманд, ки ҳеч чиз монанди имон ба Худо наметавонад итминон ва оромишро ба дилҳо бозгардонад.

“Бидонед, ки танҳо бо имон ва ёди Худо дилҳо ором мегиранд”.

Шайх Ҳусайн Юсуфи Ғазз

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

Баъд аз сипос ва ситоиши Худованди мутаол ва дуруду салом бар равони поки хотами пайғамбарон Муҳаммади Мустафо (с) наметавонам бо ин чанд калима фоидаҳо ва арзиши воқеии ин китобро баён намоям. Танҳо хонанда он аст, ки бо огоҳӣ ва хушёрӣ худ метавонад ба аҳамияти ин китоб пай бибарад. Вале мехоҳам, назари хонандаи мӯхтарамро ба ин воқеият ҷалб намоям, ки ин китоб маҷмӯан се ҳадафи аслиро пайгири менамояд:

Аввал, усули Ислом ва аҳқому одоби дини исломро дар канори тамаддуни ҷадид ва пешрафтаи асри ҳозир баён медорад ва равшан месозад, ки Ислом ҳамгом бо тамаддуни ҳақиқӣ дар ҳоли ҳаракат ва пешрафт мебошад.

Сониан, собит мекунад, ки Қуръон каломи Худою ваҳйи илоҳӣ ва ҳазрати Муҳаммад (с) пайғамбари ростини Ислом аст.

Солисан, эътиризоту эродҳои душманони исломро, ки мехоҳанд чехраи ин динро зишт нишон диҳанд ва онро ба нобудӣ бикашанд, рад менамояд.

Аммо дар мавриди ҳадафи аввал муаллиф масоили фаровонеро марбут ба усул ва аҳқому одоби Ислом чунон мавриди баррасӣ қарор дода, ба тафсил дар бораи онҳо ба таҳқиқ пардохта ва ҳар мавзӯи диние, ки ниёзи инсон бошад, ба риштаи таҳрир даровардааст, ки ҳеч хонандае наметавонад ин масоилро дар китоби дигаре ҷуз бо машаққати фаровон ба даст оварад.

Дар ин китоб баъзе аз назариёти нав дар бораи фаҳму дарки фалсафаи Ислом баён шуда, ки қаблан ҳеч касе натавонистааст бо ин диққату тафсил дар ин маврид таҳқиқ намояд. Аз ҷумла, мавзӯи бисёр муҳим «Имон ба Худо» аст, ки назариёти донишмандони Ғарбро ҳамроҳ бо далоили қуръонӣ ба шеваи мантиқӣ мавриди баррасӣ қарор дода, бо далоилу бурҳони қотеъ ҳар гуна шакку тардидеро дар ин бора аз байн мебарад ва ҳар мункиру мулҳидро маҳкум месозад.

Яке дигар аз мавзӯҳои бисёр муҳими ин китоб «Иртиботи инсон бо Худо ва таъсири ин робита дар муолиҷаи нафс» мебошад, ки муаллиф ба хубӣ аз ӯҳдаи баёни ин мавзӯи муҳим, ки дар солҳои охир таҳти унвони «равонпизишкӣ» мавриди таваҷҷӯҳи шоён қарор гирифтааст, баромадааст. Ахиран, собит шуда, ки аксари нороҳатиҳои ҷисм дар натиҷаи нороҳатиҳои рӯҳӣ ва равонӣ ба вуҷуд меоянд. Бидуни шак, ғам ва нигарониҳои ботинӣ таъсири бевоситае бар бадан доранд ва саломатии ҷисмро ба хатар меандозанд. Дар ин ҷо муаллиф равшан месозад, ки иртибот ва алоқаи инсон бо Худо дар Ислом чӣ гуна аксари бемориҳо ва нороҳатиҳои равониро муолиҷа менамояд ва рӯҳро аз чанголи бемориҳои хатарнок озод месозад.

Аз дигар мавзӯҳои муҳими ин китоб мавзӯи «Иқтисод дар Ислом» аст. Муаллиф дар он пояҳои адолати исломиро, ки мавриди ниёзи саҳти ҳар ҳукумат ва давлати солим ва ба дур аз фасоду беназми мебошад, мушаххас месозад.

Муаллиф дар мавзӯи «Зан ва хонавода» усулро, ки Ислом барои озодӣ, пешрафти занон ва ислоҳи хонавода поягузори намудааст, баён менамояд ва собит мекунад, ки то ба ҳол ҷуз Ислом ҳеҷ касу ҳеҷ мактабе натавонистааст чунин усулро пешкаш намояд.

Аммо роҷеъ ба ҳадафи дувуми ин китоб, ки Қуръон каломи Худо ва ваҳйи илоҳӣ аст, бояд гуфт, ки ин мавзӯъ яке аз масоили бисёр муҳим ва боаҳамияти асри ҳозир ба шумор меояд, зеро ҷамъияти зиёде, ки исломро қабул надоранд, нубуввати пайғамбарро низ намепазиранд. Ҳар гоҳ касе битавонад далоили қонеъкунандаеро пешкаш намояд ва собит созад, ки Қуръон каломи Худо аст, метавонад кофирону мулҳидонро қонеъ кунад ва роҳи имон ба Худо ва амал ба дастуроти исломро ба онҳо нишон диҳад. Муаллиф дар ин маврид далоили илмии бисёр равшанеро аз Қуръон истихроҷ намудааст, ба тавре ки ҳар касе толиби ҳақиқат бошад ва бихоҳад аз ҳақоиқи илмӣ пайравӣ кунад, дар баробари онҳо сари таслим фуруд меоварад ва эътироф менамояд, ки Қуръон каломи Худо аст. Муаллиф дар баҳши «Қуръони карим» ба хубӣ ҳаққи матлабро адо карда, эъҷози Қуръонро ба исбот расонида ва гӯшаҳое аз мӯъҷизоти илмии Қуръонро баён намудааст. Он гоҳ мӯъҷизоти тиббию пизишкии Қуръонро дар зимни

мавзӯи махсусе бо номи “Беҳдошт ва ҳифзи саломати бадан” зикр кардааст. Муаллиф танҳо ба инҳо иктифо накарда, балки мебинам дар тамоми баҳсҳои худ далоили ҳиссию ақлӣ ва адабии қотей ва равшанеро ба хонанда пешкаш ва аз ин тариқ собит месозад, ки Қуръон каломи Худо ва Муҳаммад (с) пайғамбари рости Ислом аст. Ҳамчунин мавзӯи мустақилеро таҳти унвони «Далоили ақлӣ бар сидқи нубуввати Муҳаммад (с)» ба баёни сидқи нубуввати Муҳаммад (с), ихтисос додааст.

Аммо ҳадафи сеум дар робита бо ботил намудани шубҳаҳо, эроду эътирозҳои душманони ситезаҷӯи Ислом аст, ки ҳеҷ фурсатеро барои дурӯғ бастан ба Ислом ва зишт ҷилва додани чеҳраи он аз даст намедиханд ва барои расидан ба ҳадафҳои палиди худ ба ҳар бӯхтону тӯхмате мутавассил мешаванд. Муаллиф дар баробари онҳо вазифаи бисёр азимеро ба ӯҳда гирифта, ба муқобила бо эътирозот ва шубҳаҳои онҳо бархоста, бо далоили муҳками илмӣ ба радди яқояки онҳо пардохтааст. Вай дар баёни далоили худ бар оятҳои равшани Қуръон, ҳақоиқи собити таърих, мантиқ ва равиши нави илмӣ тақия намудааст. Яке аз эродҳое, ки муаллиф нисбат ба ботил сохтани он иқдом намуда, ин аст, ки Ислом дине аст марбут ба масоили маданияю моддӣ ва ба ҷанбаи маънавию рӯҳии инсон таваҷҷӯхе надорад ва намехоҳад маънавиятро дар даруни мусулмонҳо тақвият намояд.

Муаллиф дар баҳсҳои мухталифи худ, аз ҷумла баҳси робитаи инсон бо дунё ва ибодатҳо, ба ҳубӣ ба ин эътироз посух дода, онро ботил намудааст.

Дар мавзӯи «Илм дар Ислом» муаллиф иддаои олими фаронсавӣ Эрнест Рионро, ки мегӯяд Ислом душмани озодии фикру андеша мебошад ва тамоми ҳаракоти илмиро саркӯб намудааст, рад менамояд. Ҳамчунин дар мавзӯи «Низоми ҷанг дар Ислом» муаллиф ин эътирозноро, ки гӯё «Ислом бо зӯри шамшер ва сарнайза густариш ёфтааст, на ба василаи далелу бурҳон» рад месозад. Ва дар мавзӯи «Ахлоқ дар Ислом» иддаои касонеро, ки мегӯянд “Қуръон натавонистааст усули ахлоқро баён намояд”, мардуд месозад.

Инҳо ишораҳои кӯтоҳу зудгузаре дар бораи матолиби муҳими ин китоб мебошанд ва ҳар хонандае шадидан нисбат ба онҳо эҳсоси ниёз

менамояд ва зиндагии худ ва ҷомеаро ба он алоқаманд медонад. Бинобар ин, шоиста аст, ки ин китоб дар манзили ҳар мусулмоне ва дар китобхонаи ҳар муҳаққиқу донишманде вучуд дошта бошад. Ман ба тамоми роҳбарони донишгоҳҳо ва донишкадаҳо ва дигар марказҳои илмӣ ва устодони онҳо тавсия менамоям, ки назари донишҷӯёни худро ба ин китоб ҷалб намоянд, то бо хондани он ба ҳақиқати Ислом ошно шаванд ва агар иштибоҳотеро, ки дар натиҷаи мутолиаи китобҳои душманони Ислом дар зехни онҳо рӯ карда, ислоҳ намоянд ва дарсҳои тарбиявӣ ахлоқӣ ва розҳои маънавӣ рӯҳиро, ки дар ин ҷаҳони моддӣ ба онҳо ниёзи мубрам доранд, аз ин китоб биёмӯзанд.

Худованд ҳамаи моро дар роҳи хидмат ба Ислом ва расидан ба ҳақиқат муваффақ фармояд.

Шариф Халил Саккар

МУҚАДДИМАИ МУАЛЛИФ

БИЁД, ТО ДИНРО АЗ РҶӢИ ДАЛЕЛУ БУРҶОН

БИПАЗИРЕМ

Яке аз хусусиятҳои тамаддуни имрӯз ин аст, ки мазҳабҳо (динҳо), ақидаҳо ва гурӯҳҳои зиёди иҷтимоӣ ва сиёсӣ дар он ба вуҷуд омадааст ва аксар касоне, ки саҳме дар пешрафт ва тамаддун доранд, бо истиқлоли фикрии худ мазҳаб (дин) ва низомеро, ки бо он қонеъ мешаванд ва онро бо мановеи худ ҷамоҳанг ва таҷхис медиҳанд, интиҳоб менамоянд. Оё ин истиқлоли фикрӣ метавонад дар ояндаи наздик шахсиятҳои олим ва мутамаддинро ба интиҳоби дине водор кунад, ки рӯҳан ба он розӣ бошанд?

Ба ростӣ, пайравони имрӯза динро аз падарони худ ба ирс гирифтаанд ва ин ҳақиқате аст ошкор ва инкорнопазир, ба тавре ки яке падараш мусулмон аст, динро аз ӯ ба ирс мегирад, дигареро падараш масеҳӣ ё яҳудӣ аст ва дини худро аз онҳо ба ирс мебарад. Дар ин асри ҷадид, ки донишу маорифи башарӣ ба авҷи худ расида, зарурат дорад, ки фикру ақли башарӣ аз қайди асорати тақлид озод шавад ва аз рӯйи илму дониш ва далелу бурҳон динеро интиҳоб намояд, ки ба сиҳату дурустии он итминон дошта бошад ва масоил ва мавзӯоти он бо далоили илмӣ таъйид шуда бошанд.

Ақидаи фитрӣ дар нафси инсон малҷаъ ва паноҳгоҳе аст, ки ба ҳангоми бурузи мушкилот ба он паноҳ бурда мешавад. Ва ин ақидаи фитрӣ арзиши онро дорад, ки қисмати азиме аз таҳқиқотҳо ва баррасиҳо ба он ихтисос дода шавад ва онро бар пояи далоил ва бурҳони ақлӣ, ки аз афкори озоди муҳаққиқон таровиш менамояд, донист.

Мутаассифона, аксари мардуми ҷаҳон ҳанӯз ба ҳақиқати пок ва азамати Ислом ноошно мебошанд, дар ҳоле ки ҳар инсоне, ки баҳрае аз илму дониш дошта бошад ва бихоҳад ба дур аз таассуби динию қавмӣ Исломро мавриди баррасӣ қарор диҳад, таҳти таъсири ҷамол ва

зебоии он қарор мегирад ва ба он майл пайдо мекунад ва бо итминони хотир дастуроти онро мепазирад. Зеро мебинад, ки Ислом ниёзҳои дарунии ӯро бароварда месозад, ташнагии рӯҳии ӯро бартараф менамояд, изтиробҳо ва ноормиҳои ботиниашро таскин мебахшад ва ҳақоикеро дар ихтиёри ӯ мегузорад, ки саодати инсонро таъмин менамоянд, ки қаблан аз онҳо беҳабар будааст.

БАДБАХТӢ ВА НОБАСОМОНИИ ВАЗЪИЯТИ ДИНИИ МУСУЛМОНҲО

Муҳаққиқон вақте Қуръон ва осори тамаддуни исломиро баррасӣ менамоянд, чехраи зебод аз Ислом дар зеҳнашон тарсим мешавад, вале мутаассифона, вақте мусулмонҳоро мебинанд ва гуфтору рафтори онҳоро мушоҳида менамоянд, бо чехраи зишту сад дар сад мухолиф бо чехраи тарсимгаштаи қаблӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Ҳақиқат ин аст, бояд эътироф кунем, ки Ислом як чиз аст ва мусулмонҳо чизи дигар. Ба ростӣ, гуфтаи Шайх Муҳаммад Абду дар ин бора бисёр дуруст аст, ки мегӯяд: «Аксари чизҳое, ки имрӯз оммаи мардум онро Ислом меноманд, дар ҳақиқат Ислом нест, балки танҳо шакли зоҳирии намоз ва рӯзаю ҳаҷ аз Ислом ҳифз гардида ва аксари дастуроти Ислом..... аз маъноии ҳақиқии худ ба дур мондаанд. Ва мардум бидъатҳо ва хурофоте, ки дохили дин шудааст, онҳоро чузъи дин ба ҳисоб меоваранд, ба баландтарин дараҷаи руқуд ва ноҷӯёӣ дучор гардидаанд. Аз шарри ин мусулмоннамоҳо ва дурӯте, ки ба дини Ислом менамоянд, ба Худо паноҳ мебарем ва ҳар эроду айбе, ки имрӯз бо номи Ислом бар мусулмонҳо ворид мегардад, ин эродҳо чузъи дини Ислом нестанд, балки чизҳои дигаре ҳастанд, ки ба номи Ислом маъруф шудаанд...».¹

Сайид Ҷамолуддини Афғонӣ – донишманди ҷаҳони Ислом мӯътақид аст, ки бадбахтӣ ва нобасомонии авзои динии мусулмонҳо бузургтарин монетае аст, ки миллати Аврупоро аз қабули дини Ислом боз медорад ва дар ин бора мегӯяд: «Ҳар гоҳ бихоҳем мардумони озода ва равшанфикри Аврупоро ба дини Ислом даъват кунем, қабл аз ҳар чиз онҳоро қонеъ намоем, ки мо мусулмон нестанд ва танҳо

¹ Ислом ва насроният. Таълифи Шайх Муҳаммад Абду. – С.150.

шиносномаи исломӣ дорем, зеро мардуми Аврупо аз равзанаи Қуръон ба мо менигаранд ва рафтори моро бо оятҳои он муқоиса менамоянд. Вақте мебинанд, мо қавме ҳастем, ки ҷаҳлу нодонӣ ва бадбахтию сустӣ бар мо ғолиб шудааст, бо худ мегӯяд: «Агар Қуръон муслиҳ ва мушкилкушои воқеӣ аст, чаро пайравонаш ба чунин сарнавишти шуме дучор омадаанд?».

Ба ҳақиқат бояд эътироф кунем, ки аксари мусулмонҳо дар ин аср танҳо ба ном мусулмон мебошанд ва қонуну дастуроти динро дар масоили зиндагии худ риоя намеkunанд. Касе пойбанди дастуроти Ислом набошад, ҷоиз нест, ки номи мусулмон бар ӯ итлоқ шавад. Ҳамон гуна, ки ҳеч гурӯҳ ва ҳизбе ҳозир нест, касеро ба унвони узви худ қабул кунад, магар ин ки тамоми муқаррарот ва дастуроти он ҳизбро бипазирад ва амалан онҳоро иҷро намояд, Ислом ҳам касеро ба унвони мусулмон қабул надорад, магар ин ки тамоми рафтору гуфтораш бар асоси муқаррароти он бошад.

Аз ин ҷиҳат мо дар ин китоб мушоҳида мекунем, ки Ислом барои ин ки касеро ба унвони мусулмон дар ҷомеаи мусулмонҳо қабул кунад, чанд шарту қонуни махсусро дар назар гирифтааст, ки лозим аст ӯ ба ин шароит ва қонунҳо амал кунад.

Хушбахтона, мо ҳоло шоҳиди наҳзатҳои пурқудрату нерӯманде барои эҳёи Ислом ва нишон додани чеҳраи воқеии он мебошем. Бисёр хушвақтем, ки шумораи зиёде аз уламою донишмандони мухлис ва сарони давлатҳои исломӣ, ки интизор меравад масдари хайру баракат бошанд, фаъолона ва бо имону нияти холис по ба арсаҳои фаъолият гузоштаанд. Аз тарафи дигар, чандин муассисаю марказҳои динӣ таъсис гардида, ки исломро ба маънои воқеӣ ва саҳеҳи худ тадрис ва мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор медиҳанд.

КАСОНЕ, КИ ЧЕҲРАИ ИСЛОМРО

ЗИШТ ҶИЛВА ДОДААНД

Вақте Ислом аз маънои воқеии худ дур монда бошад, ҷойи тааҷҷуб нест, ки афроди ғайримусулмон онро қабул намеkunанд. Махсусан миллати Аврупо, ки ҳақиқати дини исломро

намешинохтанд ва ба воситаи ифтиро (дурӯғбофӣ) ва ҳамлаҳои муғризонаи душманони Ислом, ки аз ҳеч дурӯғ ва тӯхмате бар зидди Ислом кӯтоҳӣ намекарданд ва ҳақиқати таърихи исломро ба хотири ғаразҳои палиди худ ворона (чаппа) нишон дода ва ба интишори китобхову мақолоту қасоиди бешуморе бар зидди Ислом мепардохтанд, эҳсосоти мардумро алайҳи Ислом таҳрик менамуданд. Кант Ҳенри Костри дар китоби худ ба номи «Ислом: хотираҳо ва сониҳаҳо аст» мегӯяд: «Вақте мусулмонҳо бифаҳманд, ки дostonсароёни масеҳӣ дар асрҳои миёна чӣ дostonҳое бар зидди онҳо нақл мекарданд ва ё овозхонҳои масеҳӣ чӣ сурудҳои муғризонаеро алайҳи Ислом месуруданд, аз шиддати норухатӣ бояд чӣ аксуламале аз худ нишон диҳанд?! Ва бо чӣ навъ калимоте онҳоро посух гӯянд? Зеро тамоми ин дostonҳо ва сурудҳо аз фикре, ки боиси ҷангҳои салибӣ гирдида буд, таровиш менамоянд ва тамоми онҳо кинаву адоватро алайҳи мусулмонҳо таҳрик мекунанд. Зеро онҳо ба ҳақиқати дини Ислом ба қуллӣ ноошно ҳастанд ва дар натиҷаи такрори сурудҳои мазкур дostonҳое, ки алайҳи мусулмонҳо нақл шуда, дар зеҳни мардум русух пайдо кардааст ва иштибоҳоту ғалатҳои зиёд бар зидди Ислом дар дили мардум ҷойгир шуда, ки баъзе аз онҳо то имрӯз ҳам дар зеҳни мардум боқӣ мондааст ва ҳар як аз ин сарояндаҳо мусулмонҳоро мушрик, бутпараст ва беимону хунхор мепиндорад».²

Устод Дермангом дар ин бора мегӯяд: «Ҳангоме ки оташи ҷанг дар байни мусулмонҳо ва масеҳиён шӯълавар шуд ва ҷанд қарн тӯл кашид, кинаву адоват дар байни онҳо шиддат гирифт. Ҳеч як аз ду тараф тарафи дигарро дарк намекард ва нисбат ба ҳам бадрафторӣ мекарданд. Вале бояд эътироф намуд, ки адами дарк накардан ва бадрафторӣ аз ҷониби ғарбиҳо бештар аз шарқиҳо (мусулмонҳо) буд, ки дар натиҷа ин тазодди шадиди фикрии ҷадалкунандагони аврупоӣ Исломро ба боди интиқод гирифтанд ва ифтироҳои нораво ва таҳқиромези фаровонеро ба он нисбат доданд, бидуни ин ки ба худ захира диҳанд ва дар бораи Ислом ба баҳсу баррасӣ бипардозанд. Нависандагону шоирони муздур дар ниҳояти беинсофӣ арабҳоро мавриди ҳучум қарор доданд, ки дар ҳақиқат, ҷуз як ҳучуми ботилу ноҳақ ва мутаноқиз чизи дигаре набуд».

² Нақл аз тарҷумаи арабии устод Аҳмад Фатҳӣ Зағлул. – С. 7.

Баҳсу баррасии ҷадид дар бораи қавонин, дастуроти исломӣ, таҳқиқоти дақиқи дур аз ғаразҳои шахсӣ роҷеъ ба фалсафа ва бартариятҳои Ислом дар қарни нуздаҳуми мелодӣ шурӯъ гардид. Дар он ҳангом баррасии тамаддуну фарҳанги Шарқ дар Аврупо оғоз шуд ва мусташироқон, ки бо ҷиддияти тамоми иқдом ба кашфу шиносоии фарҳангу тамаддуни Ислом намуданд, ба ду даста тақсим шуданд, дастаи аввал шефтаву ошиқи Қуръон гашта, таҳти таъсири мафҳуми баланди он қарор гирифтанд, аммо дастаи дувум ба хогири ғаразҳои шахсӣ Қуръонро мавриди таън ва эътироз қарор доданд.³

Бидуни шак, имрӯз Ислом ниёзи шадид ба ин дорад, ки бартариятҳо, фалсафаву ҳикмат ва фазои он ба таври дақиқ барои инсонии мутамаддини имрӯз равшану ошкор гардад ва тамоми ақоиду хурофоте, ки ба номи Ислом вориди он шуда, ба дур андохта шаванд ва роҳи ҳалҳое, ки Ислом барои чора намудани мушкилот ва хурӯҷ аз бунбастиҳое, ки одамони саркаш дар он қарор мегиранд, пешбинӣ ва ба хубӣ мушаххасу равшан шавад.

Дар ҷаҳони имрӯз одамоне вучуд доранд, ки ба дунболи пайдо намудани роҳи ҳалли мушкилоте ҳастанд, ки ҷомеаи башариро дар бар гирифтааст ва роҳҳои ҳалли воқеиро марбут ба ҳар дину қавме, ки бошад, бидуни таассуб мепазиранд. Ҳамон тавре ки аз мутолиаи ин китоб равшан мешавад, метавон гуфт Ислом беҳтарин роҳи ҳалли мушкилотро ба инсон нишон медиҳад.

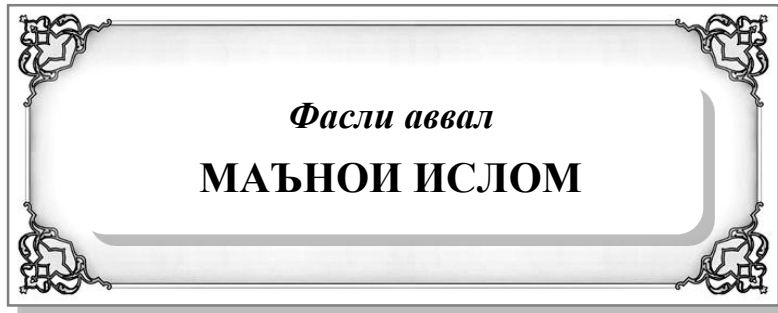
Афиф Абдулфаттоҳ Таббора

³ Амио Дермангом. Ҳаёти Муҳаммад (с). - Порис.. – С. 129.- 135.

Боби якум

ҲУҚҚАТИ ХУДО БАР БАНДАГОНАШ

- Маънои Ислом
- Қуръони карим ва баъзе чанбаҳои эъҷози он.
- Мӯъҷизаҳои илмии Қуръон
- Далелҳои ақлӣ бар сидқ ва ҳаққонияти Муҳаммад (с)

1. Маънои луғавии Ислом. 2. Маънои шаръии Ислом. 3. Динҳо мардумро ба ваҳдонияти Худо даъват мекунад. 4. Ихтилоф дар дин ба хогири зулм ва таҷовуз аз ҳақ мебошад.

1. Ислом номи дине аст, ки ҳазрати Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, онро бо худ овардааст. Ва ин номгузори аз ҷониби Пайгамбар (с) ба тариқи иҷтиҳод анҷом нагирифта, балки Худованди мутаол номи Исломо барои дини Муҳаммад (с) интихоб намудааст, ки мефармояд:

﴿وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: 3]

«**Ва барои шумо дини Исломо баргузидам**» (Моида, 3).

2. МАЪНОИ ЛУҒАВӢ ВА ЛАҒЗИИ ИСЛОМ

Уламо ва муфассирону мусташиригон бо аҳамияти фаровон мехоҳанд маънои шаръӣ ва истилоҳии калимаи ислом-ро ба сӯи маънои луғавии он баргардонанд (ва мегӯянд Ислом дар луғат ба чӣ маъно аст, дар шаръ низ ба ҳамон маъно мебошад) ва мувоҳисоту ҷадалҳои фаровонро дар ин маврид ба вучуд овардаанд. Вале мо мехоҳем қавли саҳеҳ ва роҷеҳро нишон диҳем. Ҳар гоҳ решаи калимаи салм-ро дар забони арабӣ мавриди баррасӣ қарор диҳем, мебинем, ки дорои се маъно ба шарҳи зер мебошад:

1. Хулус ва дурӣ аз ҳар нақси зоҳирию ботинӣ;
2. Сулҳу ошти ва амну амонӣ;
3. Итоат ва фармонбардорӣ.

МАЪНОИ ШАРЪИИ ИСЛОМ

Ислои иборат аст аз парастии Худои ягона ва таслиму хушӯӣ ва ихлоси қалбӣ дар пешгоҳи Парвардигори олам ва имону бовар ба тамоми усул, қавонин ва дастуроти диние, ки аз ҷониби Худо нозил шудааст. Қуръон исломро дар муқобили ширк қарор дода, мефармояд:

﴿قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾﴾ [الانعام: ١٤]

«Бигӯ, оё (равост) ғайри Худоро сарпараст ва маъбуди худ қарор диҳам?! Дар ҳоле ки ӯ офарандаи осмонҳо ва замин аст. Ва ӯ рӯзӣ медиҳад (ва розиқи ҳамагон аст ва ҳама ба ӯ ниёзманданд) ва ба ӯ рӯзӣ дода намешавад (ва ниёзманди касе нест) **Бигӯ: Ба ман дастур дода шуда**, (то дар байни мусулмонҳо аввалин касе бошам, ки худро таслими фармони Худо мекунад ва) **аввалин мусулмон бошам** ва (ба ман дастур дода шудааст, ки) **аз зумраи мушрикони набошам**» (Анъом, 14).

Ҳамин тавр, Қуръон исломро дар муқобили куфр қарор медиҳад ва мефармояд:

«(Ҳеч як аз пайғамбарон) **ба шумо фармон намедиҳад, ки фариштагон ва пайғамбаронро ба унвони Парвардигори худ қабул кунед. Оё** (ақдан пазируфтааст, ки) **шуморо ба куфр фармон диҳанд, баъд аз он ки** (мухлисона рӯ ба Худо карда ва) мусулмон шудаед?!...» (Оли Имрон, 80).

Ва Қуръон исломро ба маънои ихлос барои Худо ба кор бурда ва мефармояд: «**Ойини чи касе беҳтар аз ойини он касе аст, ки холисона худро таслими Худо кунад, дар ҳоле ки некӯкор бошад**» (Нисо, 125).

Ин оят касонеро мавриди таърифу тавсиф қарор медиҳад, ки нафсашон холисона таслими Худо бошад ва ба ҷуз Худо касе ва ё чизи дигареро ба унвони маъбуд ва Парвардигор қабул наменамоанд. Ислои дар Қуръон ба маънои хушӯӣ ва фурутанӣ ва таслим дар

баробари Худо омада ва мефармояд: **«Ба сӯйи Офаридгори худатон баргардед ва дар баробари ӯ таслим ва фурутан бошед»** (Зумар, 54).

Лафзи аслам, ки ба маънои таслим ва фурутанӣ мебошад, гоҳе дар Қуръон барои ҳар ду – мӯъмину кофир ба кор рафтааст, чун тамоми инсонҳо чи мусулмон ва чи кофир ба муқтазои табиати башарии худ дар баробари амру қудрати Худо таслиму хозеъ мебошанд ва хоҳнохо, муқаррарот ва қонуни илоҳӣ, ки бар ҷаҳон ҳукмфармоист, шомили онҳо низ мебошанд. Ба ҳамин далел аст, ки Худованд мефармояд: **«Оё ба ҷуз дини Худо, ки Ислои аст, дини дигареро мечӯянд? Дар ҳоле онҳо, ки дар осмонҳо ва заминанд, аз рӯйи ихтиёр ва ё иҷбор дар баробари ӯ таслиманд ва ба сӯйи Худо боз гардонида мешаванд»** (Оли Имрон, 83).

Аслама дар ин оят ба маънои хузӯъ ва таслим дар баробари амри илоҳӣ ва қонунмандиҳои ҳоким бар ҷаҳон аст, вале баъдан дар истилоҳи шаръ бар касоне итлоқ гардид, ки аз рӯйи имону ихлос таслими амри илоҳӣ мешаванд. Танҳо касе мусулмон аст, ки ба итоату таслим дар баробари Худо розӣ аст ва итоату таслими табиӣ ва иродӣ ҳар ду дар ӯ ҷамъ мебошад. Ҳамин далел аст, ки калимаи муслим барои тамоми касоне, ки аз амри Худо итоат намуда, аз яке аз пайғамбарони Худо пайравӣ кардаанд, ба кор гирифта мешавад. Пайғамбари Худо Нӯҳ мегӯяд: **«Ба ман дастур дода шуд, то аз касоне бошам, ки мусулмон ва дар баробари амри Худо таслиманд»** (Юнус, 72).

Ва Худованд пайғамбари худ Иброҳимро чунин тавсиф менамояд:

﴿وَلَقَدْ أَصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ

الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾﴾ [البقرة: ١٣٠، ١٣١]

«Мо Иброҳимро дар дунё ба унвони усва, намуна ва раҳбар барои дигарон баргузидем ва ӯ дар ҷаҳони охира аз зумраи шоистагон (муқаррабони даргоҳи илоҳӣ) аст. Он гоҳ, ки Парвардигораш (зимни нишон додани оятҳои кавнӣ ва нафсӣ) ба ӯ гуфт: таслими амри Худо бишав ва ихлос дошта бош!», Иброҳим гуфт: «Холисона таслими Парвардигори ҷаҳониён мебошам» (Бақара, 130-131).

Пайғамбари Худо Юсуф хитоб ба Парвардигори худ мегӯяд: «**Парвардигоро, ту сарпараст ва маъбудии ман дар дунёву охираат ҳастӣ. Маро бо имон бимирон ва ба солеҳону покони мулҳақ гардон**» (Юсуф, 101).

Ва Мӯсо ба қавмаш мегӯяд: «**Мӯсо гуфт, эй қавми ман, агар воқеан, ба Худо имон доред, бар ӯ таваккул кунед, агар (ба ҳақиқат) мусулмон мебошед ва худро ба Худо таслим кардаед**» (Юнус, 84).

Қуръон дар бораи Исо мегӯяд: «**Вале ҳангоме, ки Исо аз эшон эҳсоси куфру саркашӣ кард, гуфт: «Кист, ки ёвар ва ҳамкори ман ба сӯйи Худо бошад?» Ҳавориюн гуфтанд: «Мо ёварони дини Худоем ва ба ӯ имон овардаем ва (ту низ) гувоҳ бош, ки мо мусулмон ва холисона таслими фармони Худо ҳастем**» (Оли Имрон, 51).

Саранҷом, Худованди мутаол пайғамбари худ Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламу ҳамроҳ бо дине, ки такмилкунандаи шариати тамоми пайғамбарон мебошад, фиристод ва хитоб ба ӯ фармуд: «Мо бар ту (эй Муҳаммад (с)) дин ва шариате нозил кардем, ҳамон гуна, ки пеш аз ту бар Нӯҳ ва бар пайғамбарони баъд аз ту дину шариат нозил намудем ва ҳамин тавр ба Иброҳиму Исмоил ва Исҳоқу Яъқуб ва наводағони (наберагон) ӯ ва Исову Айюб ва Юнусу Ҳорун ва Сулаймон ваҳй кардаем ва ба Довуд (китоби) Забур додем. Мо пайғамбаронро равона кардаем, ки саргузашти баъзе аз онҳоро қаблан барои ту баён кардаем ва саргузашти баъзе аз онҳоро барои ту баён нанамудаем ва Худованд бидуни восита бо Мӯсо сухан гуфт. Мо пайғамбаронро фиристодеам, то (мӯъминонро ба савоб) муждарасон ва кофиронро ба азоб бимдиҳанда бошанд ва баъд аз омадани пайғамбарони дигар ҷо барои ҳеҷ гуна эътирозу баҳонае барои мардум бар Худо боқӣ намонад. Ҳамоно Худованд тавоно ва ҳақим аст» (Нисо, 163-165).

Чунончи касе ба эътироз бигӯяд: агар Худованд ба Муҳаммад (с) ва ҳама пайғамбарон ваҳй карда ва дини ҳамаи онҳо аз ҷониби Худо нозил шуда бошад, пас чаро ҳама бо ҳам ихтилоф ва тафовут доранд?! Дар ҷавоб мегӯям: «Қуръон худ ин эътирозро аз ҷониби муҳолифин

матраҳ кардаю посух додааст ва бо далоили илмию мантиқӣ ҳақиқати тамоми динҳои мавҷудро равшану мушаххас карда, ки ба ҳубӣ ҳақу ботили онҳоро аз ҳам ҷудо месозад». Бинобар ин, барои фаҳми он лозим аст, ки ба матолиби зер таваҷҷӯҳ намоед.

ҲАМАИ ДИНҲО МАРДУМРО БА ПАРАСТИШИ

ХУДОВАНДИ ЯГОНА ДАЪВАТ МЕНАМОЯНД

Ба ҳамин делал аст, ки Қуръон ба мо хабар медиҳад, ки Худованд ҳеч пайғамбареро нафиристода, магар ин ки ба ӯ фармон додааст, то мардумро ба сӯи парастии Худои ягона даъват намояд ва Худованд хитоб ба пайғамбараш Муҳаммад (с) мефармояд: «Мо пеш аз ту ҳеч пайғамбареро нафиристодаем, магар ин ки ба ӯ ваҳй кардаем ки маъбуде ҷуз Ман нест, бинобар ин танҳо Маро парастӣ кунед» (Анбиё, 25).

Ва барои ҳамин Худованд ба пайғамбараш Муҳаммад (с) дастур медиҳад, то яҳуду насороро ба тавҳид ва яктопарастии ҳолис даъват намояд:

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾ [Ал عمران: 64]

«Эй Муҳаммад (с), бигӯ: «Эй аҳли Китоб, биёед ба сӯи сухани додгаронае, ки миёни мо ва шумо муштарақ аст ва биёед, то ба ин сухан амал кунем ва он ин аст, ки ҷуз Худованди ягонаро ба унвони маъбуд сарпараст напазирем ва чизеро шарикӣ ӯ накунем ва бархе аз мо бархе дигареро ба ҷойи Худованди ягона ба худой напазирад. Ҳар гоҳ аз ин даъват сар битобанд, бигӯед: «Гувоҳ бошед, ки мо ҳолисона таслими фармони Худо ҳастем» (Оли Имрон, 64).

Ин оятҳо эълон медоранд, ки Худованд ҳеч пайғамбареро нафиристода, магар ин ки ба ӯ дастур дода, ки мардумро ба сӯи яктопарастӣ даъват намояд. Бинобар ин, парастии ғайри Худо ҷузъи динҳои илоҳӣ нест, балки ба ноҳақ онро вориди динҳо намудаанд.

ИХТИЛОФ ДАР ДИН ДАР НАТИҶАИ ЗУЛМ ВА ТАҶОВУЗ

АЗ ҲАҚ БА ВУҶУД ОМАДААСТ

Далели дигар, ки дини Худо яке аст ва ихтилофоте, ки дар масири таърих дар дин ба вучуд омадааст, ба сабаби зулму таҷовузе аст, ки ба дин шудааст, раҳбарон ва сарпарастони динӣ ба хотири ҳифзи манофеи шахсӣ ва дастбӣ ба қудрат ва раёсат бар мардум динро таҳриф намудаанд. Ислом ин ҳақиқатро ошкор месозад ва ҳамаи мардумро даъват мекунад, ки дар атрофи дини Ислом ҷамъ шаванд ва онро бипазиранд.

«Бегумон, дини ҳақ дар пешгоҳи Худованд Ислом аст ва аҳли китоб ба воситаи ситамгарӣ саркашӣ дар байни худ, баъд аз огоҳӣ бар ҳақиқат ва сиҳати дин бо ҳам ба ихтилоф бархостанд. Касе ба оятҳои Худо куфр варзад, (бояд бидонад), ки Худованд зуд ҳисобрасӣ мекунад. Ҳар гоҳ бо ту ба ситеза пардохтанд, бигӯ ман ва касоне, ки аз ман пайравӣ намудаанд, хештанро таслими Худо карда ва ба сӯйи ӯ рӯ овардаем ва ба аҳли Китоб ва мушрикони араб бигӯ: «Оё шумо таслими амри Худо шудаед?!» Агар мухлисона таслими амри Худо шаванд, бегумон, ҳидоят ёфтаанд ва агар аз фармони Худо сарпечӣ кунанд, нигарон набош, чун вазифаи ту расонидани рисолат асту бас. Худованд ба аъмол ва нияти бандагон огоҳ мебошад» (Оли Имрон, 19-20).

Вақте дин дар пешгоҳи Худованд яке бошад, ихтилоф дар он ҷои нест. Тафриқаву ихтилофе, ки дар байни пайравони динҳо – яҳудиву масеҳӣ ва мусулмон ба вучуд омадааст, ҳар як ба фирқаҳои мухталифе, ки бо ҳам адовату душманӣ доранд, тақсим шудаанд, мусалламан бар хилофи дастуру таълимоти Худое аст, ки динро барои эҷоди дӯстӣ ва муҳаббат дар байни афроду миллатҳо ва густариши сулҳу оромӣ дар рӯйи Замин фиристодааст. Барои ҳамин Парвардигори олам Муҳаммад (с)-ро фиристода, то дар байни мухолифон сулҳу ошӣ барқарор намояд ва ҳақро барои онҳо равшан созад ва онҳоро аз тафриқаву ихтилоф барҳазар дорад. Худованд хитоб ба мусулмонҳо мефармояд: **«Худованд барои шумо (мӯъминон) ойинеро баён дошта, ки онро ба Нӯҳ ҳам тавсия карда буд. Мо он чиро, ки ба ту ваҳй кардаем ва ба Иброҳим, Мӯсо ва Исо ҳам тавсия намудаем,**

ин аст, ки динро побарҷо доред ва ихтилофу тафриқаро дар дин ба вучуд наоваред. Ин амр, ки ту мушрикноро ба он даъват менамоӣ, ки усули динро риоят намоянд, бар мушрикон сахту сангин мебошад. Худованд ҳар киро бихоҳад, барои ин дин бармегузинад ва ҳар кас ба сӯйи Худо баргардад, Худованд ӯро ба дини худ ҳидоят медиҳад. Пайравони пайғамбарони пешин баъд аз илму огоҳӣ ба ҳақиқати дин ва усули он ба гурӯҳҳо ва дастаҳои мухталиф пароканда шуданд ва ин тафриқачӯӣ танҳо ба хотири ситамгариву қачравӣ дар миёни худашон буд. Агар фармоне аз сӯйи Худо содир нашуда буд, ки онҳо то саромади муайяне вучуд дошта бошанд, дар миёни онҳо доварӣ ба амал меомад ва онҳо нобуд мешуданд.

Қасоне, ки китобҳои осмониро баъдан аз гузаштагон ба ирс бурда ва онҳоро дар ихтиёр доранд, дар бораи сикати ин китобҳо дучори шакку бадбинӣ шудаанд. Ту ҳам мардумро ба сӯйи дини Худо даъват кун, ҳамон тавре ки ба ту дастур дода шуда, сабру истиқомат дошта бош ва аз хостаҳои нодурусти онҳо пайравӣ наkun ва бигӯ: «Ман ба ҳар китобе, ки аз сӯйи Худо нозил шуда бошад, имон дорам ва ба ман дастур шудааст, ки дар миёни шумо додгарӣ намоям ва Худованд Парвардигори мову шумо мебошад. Натиҷаи рафтору аъмоли мо ба худи мо бармегардад ва натиҷаи рафтори шумо ҳам ба худи шумо тааллуқ дорад ва дар байни мову шумо ҳеч хусумату муқодалае вучуд надорад ва Худованд ҳамаи моро дар як ҷо ҷамъ хоҳад кард ва бозгашти ҳама ба сӯйи ӯ аст» (*Шӯро, 13-15*).

Бо таваҷҷӯҳ ба ояти фавқ ваҳдат ва ягонагии дин мусаллам гардид ва ин амри ҳақиқатест, ки Қуръон онро эълон намудааст ва эроду эътирози қасонеро, ки мегӯянд: Усули ҳақиқати динҳо яке нест ва бо ҳам ихтилоф доранд ва барои ҳамин мо динҳоро қабул надорем, мардуд ва ботил мебошад. Иддаое аст пучу ботил, ки ба ҳеч ваҷҳ ҳақиқат надорад ва бо усули динҳо, ки ҳамаи онҳо яке аст, муқоярат дорад. Бинобар ин, аз назари Қуръон усули динҳо яке аст, вале ихтилоф дар масоили фаръӣ ва қавонини амалию иҷтимоӣ ба хотири ихтилофи шароит ва авзои миллатҳо ва шароити иҷтимоӣ ва дараҷаи рушди фикрию ақлии онҳо мебошад.

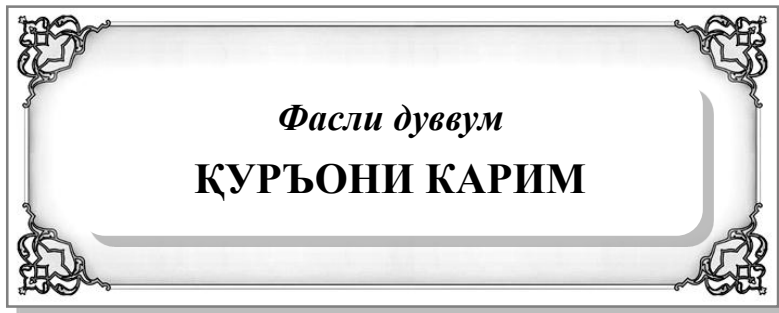
Худованд динҳои осмониро бо дини Ислом хатм намуд ва шариатеро ба Муҳаммад (с) бахшид, ки носихи тамоми шариатҳои пешин мебошад ва ҳақиқату моҳияти дини Худо дар ин шариат мушаххасу равшан аст. Ин шариат, ки бо пешрафти илму тамаддун ва тараққиҳои фикру ақл ҳамоҳанг мебошад ва дар ҳар замон маконе қобили иҷро аст, шариате аст, ки мавриди писанди Худованд қарор гирифтааст, ба тавре ки ба ҷуз Ислом дини дигарро қабул надорад.

﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ﴾ [ال عمران: 85]

«Касе ғайр аз ойини Ислом ойини дигареро баргузинад, аз ӯ пазируфта намешавад ва ӯ дар охират аз зумраи зиёндидагон хоҳад буд» (Оли Имрон, 85).

Яъне баъд аз биъсати Муҳаммад (с) агар касе динеро баргузинад, ки ғайри Ислом бошад, ин дин аз ӯ пазируфта намешавад ва Худованд ба он розӣ нест ва дар қиёмат ҷузъи бадбахтон ва зиёндидагон хоҳад буд.

Ва саллаллоҳу ало саййидино Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи аҷмаин.

**БАЁНИ ЧАНБАҲОЕ АЗ ЭЪҚОЗИ ҚУРЪОН ВА ДАЛОИЛИ ИЛМӢ
БАР ИН КИ ОН КАЛОМИ ХУДОСТ.**

1. Маънои ваҳй. 2. Ибтоли эроде нисбат ба ваҳй. 3. Чамъи Қуръон ва навиштани он дар масоҳиф. 4. Маҳфуз мондани Қуръон аз тағйир. 5. Чигунагии нузули Қуръон ва фалсафаи он. 6. Қуръон мубориз меҳоҳад ва ба мубориза бармеҳезад. 7. Қуръон мӯъҷизаи Муҳаммад (с) аст. 8. Услуб ва шеваи Қуръон. 9. Хусусиятҳое аз услуби Қуръон ва балогати он. 10. Чанбаҳое аз эъқози Қуръон. 11. Қуръон хабарҳои ғайбро дар бар гирифтааст. 12. Достон дар Қуръон. 13. Рӯҳи Қуръон.

Қуръон ваҳй аст, ки аз ҷониби Худо бар хотами пайғамбарон Муҳаммад ибни Абдуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, нозил ва ба сурати тавотур аз Пайғамбар (с) нақл шуда ва охири китоби илоҳӣ аст, ки бар беҳтарини бандагонаш нозил гардидааст.

Қабл аз он ки вориди шарҳу тафсили мавзӯи Қуръон шавем, беҳтар аст, ишораи кӯтоҳе ба маънои «ваҳй» намоем ва бидонем, ки ваҳй чӣ тавр ва ба чӣ шева бар Муҳаммад (с) нозил мешуд.

Ваҳй дар луғат ва забони араб ба маънои ишора, китобат, рисолат, маъмурият, илҳом, суҳан, каломи пинҳонӣ, сирру роз ва ҳар чизе, ки ба дигаре илқо шавад, омадааст. Асли ваҳй дар луғат ба маънои эълони матлаб ба сурати сиррӣ ва пинҳонӣ аст ва гуфта мешавад: «ваҳо илайҳи ва авҳо илайҳи калиматан», яъне бо ӯ ба сурати пинҳонӣ махфияна сӯҳбат намуд ва ишора кард. Қуръон мефармояд:

«Худованд ба онҳо бо ишора гуфта, ки бомдодон ва шомгоҳон ба тасбеҳу тақдиси Худо бипардозед» (Марям, 11).

Калимаи авҳо дар ин ҷо ба маънои ишора аст.

Ваҳй дар Қуръон ба маънои илҳом ҳам омадааст: **«Эй Муҳаммад (с), ба ёд овар ҳангомеро, ки ба ёрони Исо илҳом кардам, ки ба Ман ва фиристодаи Ман (Исо) имон биоваред»** (Моида, 111).

Ваҳй дар истилоҳи шаръ ба маънои дастуроте аст, ки Худованд онҳоро ба сӯйи пайғамбарони худ мефиристод, то онҳоро аз қонун ва муқаррароти дин огоҳ намояд.

Ҳамон гуна, ки Қуръон мефармояд, «ваҳй» ба чанд навъ ва шева бар пайғамбарон нозил гардидааст:

﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِي حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذُنِهِ
مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ﴿٥١﴾﴾ [الشورى: ٥١]

«Ҳеч кас сазовори он нест, ки Худованд бо ӯ суҳан бигӯяд, магар аз тариқи илҳом ё аз паси пардаҳо ва мавонеи табиӣ ва ё ин ки қосидеро (ба номи Ҷабраил ба сӯйи ӯ бифиристад ва Ҷабраил ба фармони Парвардигор он чиро, ки Худо меҳаҳад ба пайғамбарон) ваҳй кунад ва Худованд бузургвор ва дурусткор аст» (Шӯро, 51).

Муфассирон дар тафсири ин оят гуфтаанд, ки Худованд танҳо ба ин се сурат бо пайғамбарони худ (алайҳимуссалом) суҳан гуфтааст:

1. Ваҳй ва илҳоми қалбӣ ё дар ҳолати бедорӣ бошад ва ё дар ҳолати хоб.

2. Дар пушти пардаҳо ва мавонеи табиӣ бошад, ба тавре ки каломи Худоро бишунавад, вале Худоро набинад, ҳамон гуна ки Мӯсо каломи Худоро мешунид, вале Худоро намедид.

3. Ваҳй ба василаи яке аз фариштагон ба тавре ки худи фаришта дида шавад ва суҳанонаш ҳам шунида шавад, чуноне ки фариштаи ваҳй Ҷабраил дастуроти Худоро ба сӯйи Муҳаммад (с) меовард ва Пайғамбар (с) ӯро медид ва суҳанонашро мешунид.

ВАҲӢ АЗ ДИДГОҲИ СУННАТУ ҲАДИС

Китоби ҳадис маротиби ваҳйро ба сӯйи Муҳаммад (с) ба шарҳи зер баён кардаанд:

Аввал, ба сурати рӯъё ва хоби содиқона мебошад. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ аз Оиша ҳамсари Пайғамбар (с) ривоят шуда: «Аввалин боре, ки ваҳй ба сӯйи Пайғамбар (с) фиристода шуд, ба сурати рӯъёи содиқа дар хоб буд, Пайғамбар (с) ҳар хоберо, ки меид, монанди рӯзи равшан возеху ошкор буд».

Дувум, гоҳе фариштаи маъмур ваҳйро бар қалби Пайғамбар (с) илқо менамуд, бе ин ки Пайғамбар (с) худ фариштаро бибинад. Пайғамбар (с) мефармояд: «Рӯҳулқудс (Ҷабраил) дар қалби ман дамид ва илқо кард, ки ҳеҷ касе нахоҳад мурд, то он ки рӯзиеро, ки Худованд барои ӯ муқаддар намудааст, ба тамои дарёфт намояд. Бинобар ин, аз Худованд тарсу тақво дошта бошед ва ба шеваҳои дурусту зебо ва ҳалол рӯзиро талаб кунед. Таъхир дар расидани ризқ ва дер омадани он шуморо водор накунад, ки аз роҳи ҳаром ба дунболи касби рӯзӣ бошед, зеро он чи ки дар назди Худост ва мулки ӯст, ҷуз аз тариқи итоату фармонбардории ӯ набояд дархост шавад».

Сеюм, баъзе вақтҳо ваҳй ба шеваи садои ҷарас ва занг бар Пайғамбар (с) нозил мешуд.

Чаҳорум, гоҳе Ҷабраил ба сурати инсон барои Пайғамбар (с) зоҳир мегардид. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ омада: «Ҳорис писари Ҳишом аз Пайғамбар (с) пурсид: «Эй Расули Худо, ба чӣ шевае ваҳй бар Шумо нозил мегардад?» Расули Худо (с) фармуд: «Баъзе вақтҳо монанди садои занг ваҳй бар ман нозил мешавад. Ин навъи он аз дигар анвоъи он бар ман сангинтару сахттар аст. Вақте ин ҳолати ваҳй тамои шуд, тамои он чиро, ки бар ман нозил шудааст, ҳифз менамоям. Баъзе вақтҳо фариштаи ваҳй ба сурати инсон пеши ман меояд ва бо ман суҳан мегӯяд ва суҳанонашро ҳифз мекунам».

Панҷум, баъзе вақтҳо фариштаи маъмур ба сурат ва шакли аслии худ барои Пайғамбар (с) зоҳир мешуд ва ваҳйи илоҳиро ба сӯйи ӯ меовард.

Шашумин навъи ваҳй он аст, ки Худованд дар шаби меъроҷ бар фарози осмонҳо бар Пайғамбар (с) нозил намуд ва намозу баъзе чизҳои дигарро бар Пайғамбар (с) ва умматаш фарз гардонд.

РАДДУ БОТИЛ НАМУДАНИ ШУБҲА ВА ИФТИРОЕ, КИ НИСБАТ БА ВАҲӢ ВОРИД НАМУДААНД

Шева ва чигунагии нузули ваҳиро баён намудем. Аммо оё он чи ки бар Муҳаммад (с) нозил мешуд, ҳақиқате буд дорои вучуди хоричӣ ва ҳамон тавре ки Пайғамбар (с) мегуфт, дар ҳақиқат ҳам ваҳй бар ӯ нозил мешуд? Ё ин ки танҳо дар хаёл мепиҷошад, ки ваҳй бар вай нозил мешавад ва чизҳои хаёлиро мегуфт? Ҳамон гуна ки одамоне, ки ба бемории равоние ба ном «ҳастрий» мубтало ҳастанд, шабаҳҳоеро мебинанд, ки ҳақиқат надоранд. Ҳатто баъзе аз нависандагони Ғарб бо камоли беинсофию берӯй ин дурӯғро ба Пайғамбар (с) нисбат додаанд ва иддао кардаанд, ки ваҳйе, ки бар Муҳаммад (с) нозил мегардид, аз навъи шабаҳҳои мебошад, ки аз бемории ҳастрий ба вучуд омадааст, вале бо тавачҷӯх ба далоили зер ин гуфта ба ҳеч ваҷҳ ҳақиқат надорад ва бар появу асоси илмӣ собит нагаштааст, балки аз ҳақиқат дур мебошад.

Аввал, ҳазён ношӣ аз марази ҳастрий ҳатман ҳамроҳ бо аворизи сангину ногуворе аз қабиле хубту девонагӣ ва изтиробу нигаронӣ ва доду фарёд аст, дар ҳоле ки ҳеч ваҷҳ, ҳатто дар сангинтарин ҳолати ваҳй чунин ҳолате барои Пайғамбар (с) ба вучуд наёмадааст.

Дувум, ҳазён аз бемории ҳастрий ҳангоме ба вучуд меояд, ки он беморӣ бар шахс ориз мегардаду шиддат меёбад ва ҳамин ки ин мараз бартараф шуд, шахс ҳазёнҳои худро фаромӯш мекунад ва шабаҳҳоеро, ки дар он ҳолат дидааст, ба фаромӯшӣ месупорад, аммо ҳолати Муҳаммад (с) ҳангоми нузули ваҳй дуруст ба акси ин буд. Вақте ваҳй бар ӯ нозил мешуд, то замоне ки тамом мешуд, сукут мекард ва баъд аз он тамоми он чи ки бар ӯ нозил шуда буд, дар зеҳнаш боқӣ мемонд ва барои дигарон баён мекарду дастур меод, ки онҳоро бинависанд.

Сеюм, ҳазёнҳои ношӣ аз бемории ҳастрий маъмулан танҳо хаёлоти пароканда ва беарзише аст, ки мутаносиб бо аъсоби хаставу

носолими шахси ҳазёнгу мебошад. Масалан, бемор мепиндорад, ки рӯҳи бад ва палиде ўро таҳдид мекунад ва меҳоҳад ўро нобуд намояд, ё ўро мавриди тамасхуру таҳқир ва истехзо қарор медиҳад. Бинобар ин, ба гуфтани ҳазёну калимоти берабт мепардозад. Ҳаргиз мушоҳида нашудааст, ки ҳазёнҳои як бемори зиёнвара сарчашмаи назму қонун ва фазои ахлоқӣ қарор гирифта бошанд (дар ҳоле ки гуфтаҳои Пайғамбар (с) боиси саодату хушбахтӣ ва эҷоди назму қонуни инсонӣ гардидааст).

ОҶОЗИ НУЗУЛИ ҚУРЪОН ВА СУРАҶОИ ОН

Аввалин оятҳои Қуръон дар Макка, ҳангоме ки Пайғамбар (с) дар ғори Ҳиро машғули ибодат буд, бар ў нозил гардид.

﴿أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ [العلق: ۱, ۵]

«Эй Муҳаммад (с), бихон ба номи Парвардигорат, ки ҳамаи ҷаҳонро офаридааст ва инсонро аз хуни баста офаридааст. Бихон, Парвардигорат бузургвортар ва бахшандатар аз ҳама мебошад. Ҳамон Худое, ки инсонро таълим дод ва ба василаи қалам чизҳоеро ба ў омӯхт ва чизҳоеро ба ў омӯхт, ки қаблан онҳоро намедонист» (Алақ, 1-5).

Он гоҳ нузули Қуръон ба муқтазои ҳаводис тақрибан бисту се сол идома дошт. Қуръон сураҳои зиёдеро дар бар гирифтааст. Сура иборат аст аз миқдор ва қисмати мустақиле аз Қуръон, ки шомили се оят ё бештар аз се оят мебошад. Теъдоди сураҳои Қуръон яксаду чаҳордаҳ адад аст, ки ҳар яке аз онҳо дорои номи махсус буда, баъзе аз онҳо ду ном ё бештар аз ин дорад, аз ҷумла сураи «Фотиҳа» дорои ду номи дигар, яке «Уммулқитоб» ва дигаре «Сабъулмасонӣ» аст.

Номи сураҳои Қуръон баъзе вақтҳо аз оятҳои аввали онҳо гирифта шудааст ва гоҳе ба муносибати баъзе чизҳои, ки теъдоди аз оятҳо ба баёни онҳо ихтисос доранд, номгузорӣ гардидаанд ва баъзе аз сураҳо ба муносибати такрори матлабе ё достоне дар онҳо ба исми он матлаб ё дoston номгузорӣ шудаанд.

Сураҳои Қуръон ду навъанд: сураҳое, ки қабл аз ҳичрат нозил шудаанд, сураҳои Маккӣ ҳастанд ва сураҳое, ки баъд аз ҳичрат фуруд омадаанд, сураҳои Маданӣ ном доранд (ва ё сураҳои аҳди Маккӣ ва сураҳои аҳди Маданӣ номида мешаванд).

КОТИБОНИ ҚУРЪОН

Пайғамбар (с) чанд нафар котибро таъин карда буд. Онҳо ҳар оятеро, ки бар Пайғамбар (с) нозил мешуд, менавиштанд. Машҳуртарини онҳо хулафои рошидин – Абӯбакр, Умар, Усмон ва Алӣ (р) буданд. Зайд ибни Собит, Убай ибни Каъб, Муовия ибни Абисуфён, Собит ибни Қайс ва Холид ибни Валид ҳам ҷузъи котибони Қуръон буданд. Онҳо Қуръонро бар қитъаҳои нозуки пӯсти дарахти хурмо, санг, устухонҳои шона ва қабурғаи шутуру гӯсфанд ва чизҳои дигар, монанди пӯсти ҳайвонот, менавиштанд ва Пайғамбар (с) онҳоро роҳнамоӣ мекард, ки ҳар оятро дар чӣ сурае ва дар чӣ ҷое аз он сура қарор диҳанд.

Дар замони ҳаёти Пайғамбар (с) чандин нафар аз асҳоб тамоми Қуръонро дар синаи худ ҷамъу ҳифз намуда буданд, аз ҷумла Абдуллоҳ ибни Масъуд, Солим ибни Маъқил, Мавлон ибни Ҳузайфа, Муъоз ибни Ҷабал, Убай ибни Каъб ва Зайд ибни Собит.

ҶАМЪОВАРИИ ҚУРЪОН ВА НАВИШТАНИ

ОН ДАР ЧАНД МУСҶАФ

Дар замони ҳаёти Пайғамбар (с) бо таваҷҷӯҳ ба ин ки нузули ваҳй идома хоҳад дошт, Қуръонро дар як мусҷаф ҷамъ накарданд ва Пайғамбар (с) дар ҳоле вафот кард, ки Қуръон танҳо дар синаҳо ва бар рӯи баргҳои сафҳаҳои зиёд ва ҷудо аз ҳам ҷамъу ҳифз шуда буд. Абӯбакри Сиддиқ, ки баъд аз Пайғамбар (с) ба ҷойнишини ӯ баргузида шуд, дар даврони хилофаташ бо касоне, ки баъд аз Пайғамбар (с) аз дин баргашта буданд, ба ҷанг пардохт.

Дар ҷанги Ямома шумори фаровоне аз ҳофизони Қуръон ба шаҳодат расиданд. Умар ибни Хаттоб аз бими ин ки мабодо бо аз байн

рафтани ҳофизони Қуръон худди Қуръон низ аз байн биравад, ба Абӯбакр (р) пешниҳод намуда, ки Қуръонро дар як мусҳаф ҷамъ намояд. Абӯбакр дар ибтидо аз пазируфтани ин пешниҳод мутараддид буд, чун мегуфт чӣ тавр даст ба коре бизанад, ки дар замони Пайғамбар (с) чунин коре анҷом нагирифтааст? Аммо саранҷом пешниҳоди Умар (р)-ро пазируфт ва онро ба маслиҳати Ислом донист. Ба Зайд ибни Собит, ки аз ҷама асҳоб бештар дар маҷлиси Пайғамбар (с) ҳузур дошт ва яке аз беҳтарин ҳофизони Қуръон буд, дастур дод, то Қуръонро дар як мусҳаф ҷамъ намояд. Зайд ҳам тамоми авроқ ва сафаҳоти Қуръонро дар як мусҳаф ҷамъ намуд ва онҳоро ба сурати як китоб даровард. Ин мусҳаф то замоне, ки Абӯбакр дар қайди ҳаёт буд, дар назди ӯ нигоҳдорӣ мешуд. Баъд аз вафоти Абӯбакр дар назди Умар ибни Хаттоб қарор гирифт, сипас Умар онро ба духтараш Ҳафса – ҳамсари Пайғамбар (с) супурд.

Ҳангоме мусулмонҳо дар нуқоти мухталифи ҷаҳон ҳузур пайдо карданд, мардум бар асос ва мизони тафовут ва ихтилофе, ки дар лаҳҷаҳо бо ҳам доштанд, дар қироат ва тиловати Қуръон низ бо ҳам ихтилоф пайдо намуданд. Масалан, баъзеҳо калимаи «тобут»-ро бо то (تابوت - тобут) ва баъзеҳо бо ҳо (تابوة - тобуҳ) қироат мекарданд. Дар замони хилофати Усмон ибни Аффон ба ӯ хабар доданд, ки ихтилоф дар қироати Қуръон дар байни мардум шоеъ шуда ва зарурат дорад, ки онро бартараф намояд. Усмон (р) ҳам дастур дод, то мусҳафиро, ки назди Ҳафса буд, биёваранд ва ба се нафар асҳоб, ки дар байни мардум ба хоҳири ҳофизаи қавиашон машҳур буданд ва тамоми Қуръонро ба хубӣ дар сина ҳифз карда ва маъруф буданд, дастур дод, ки Қуръонро бар асоси охири қироате, ки Пайғамбар (с) дар охири моҳи рамазон барои Ҷабраил тиловат намуд, бинависанд. Пайғамбар (с) дар моҳи рамазони ҳар сол Қуръонро бар Ҷабраил қироат менамуд.

Бо вучуди ин ки сафаҳоту авроқи Қуръон дар як ҷо ҷамъ шуда буданд, Зайд ибни Собит камоли диққат ва эҳтиётро риоя мекард ва ҳеҷ оятеро наменавишт, магар пас аз ин ки он ду нафари дигар шаҳодат бидиҳанд, ки айни ҳамин оятро бо ҳамин сурат аз даҳони худди Пайғамбар (с) ба ҳангоми нузули ваҳй шунидаанд. Саранҷом ин се нафари қурайшӣ ҷаҳор нусха ва ба қавли баъзе ҳафт нусха Қуръонро навиштаанд ва амирулмӯъминин Усмон (р) се нусхаи онро ба шаҳрҳои

Куфа, Басра ва Шом фиристод ва як нусхаро пеши худ нигоҳ дошт. Ва баъзеҳо гуфтаанд: нусхаи панҷумро ба Яман, нусхаи шашумро ба Баҳрайн ва нусхаи ҳафтумро ба Маккаи мукаррама фиристод. Он гоҳ дастур дод ба ҷуз ин чанд мусхафе, ки бар асоси охирин қироати Пайғамбар (с) бар Ҷабраил навишта шудааст, ҳар мусхафи дигаре, ки вучуд дорад, ба манзури ҷилавгирӣ аз ихтилоф бисӯзонанд ва танҳо ин чаҳор ё ҳафт мусхаф ба унвони имом ва марҷаъи мардум қарор гиранд ва нусхабардорию навиштани мусхафҳои дигар бояд фақат аз рӯи ин чаҳор ё ҳафт мусхаф бошад.

МАҲФУЗ МОНДАНИ ҚУРЪОН АЗ ТАҲРИФ

Эҳтимоме, ки муслмонҳо нисбат ба ҳифз, китобат ва навиштани Қуръони карим мабзул доштаанд, то ба ҳол дар байни ҳеҷ як аз миллатҳои ҷаҳон ва нисбат ба ҳеҷ китобе, хоҳ аз китобҳои осмонӣ ё заминӣ, дида нашуда ва дар тӯли таърих ҳеҷ китобе вучуд надошта, ки бо чунин эҳтимому тақдир ва риоятҳои аз он муҳофизат ва ниғаҳдорӣ шуда бошад. Ҳар оят ва ё маҷмӯи оятҳои, ки нозил мешуд, Пайғамбар (с) онҳоро дар синаи худ ҳифз менамуд. Ҳамин ки ваҳй тамом мешуд, Расули Худо оятҳои нозилшударо барои ҳозирин мехонд ва ба котибони ваҳй дастур медод, ки онҳоро бинависанд ва худ як нусха аз оятҳои навишташударо дар манзили худ нигоҳдорӣ мекард.

Албатта, Қуръон ба монанди дигар китобҳои муқаддаси осмонии пешин танҳо дар инҳисор (монополия)-и иддаи ҳосе набуд, то ин эҳтимол пеш ояд, ки амдан ё саҳван тағйире дар он ба вучуд омада бошад. Чун Қуръон дар дастраси тамоми қишрҳо ва табақоти мухталифи мардуми муслмон қарор дошт ва тамоми муслмонҳо ногузир буданд дар ҳолати намозу ғайри намоз онро тиловат намоянд, ба Қуръон ҳукму қазоват кунанд ва ба ҳифзи ҳарф ба ҳарфи он ҳиммат бигуморанд. Дар чунин шароите ба ҳеҷ ваҷҳ қобили тасаввур нест, ки касе битавонад қасдан ё аз рӯи иштибоҳ тағйиру таҳрифе дар Қуръон ба вучуд оварад ва бақияи уммати Ислоҳ аз он беҳабар бошанд, дар ҳоле ки Қуръон ба сурати қонуни асосӣ ва барномаи зиндагӣ ва имому марҷаъи тамоми масоили динию иҷтимоии муслмонҳо даромада буд.

Албатта, қабл аз ин ки ба дастури Абӯбақр (р) тамоми авроқ ва сафаҳоти Қуръон дар як чилд ҷамъ шавад, тамоми оятҳои Қуръон ба сурати навишта дар назди Пайғамбар (с) ва аксари асҳоб мавҷуд буд ва асҳоб Қуръонро дар манзили худ аз рӯйи нусхаҳои навишташуда тиловат мекарданд. Ҳангоме ки Усмон (р) охири бор Қуръонро ҷамъ намуд, аксари ҳофизон ва котибони Қуръон ҳанӯз дар қайди ҳаёт буданд. Пас дар чунин авзоъ ва аҳвол чӣ тавр тасаввур мешавад, ки таҳрифе дар он ба вуҷуд омада бошад?! Садақаллоҳу-л-азим, ки мефармояд:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: 9]

«Ба ростӣ, мо худамон Қуръонро бар Муҳаммад (с) нозил кардаем ва ҳам худамон онро аз ҳар тағйиру таҳрифе ниғаҳ медорем» (Ҳичр, 9).

ҚУРЪОН БА ЧӢ ШЕВАЕ БАР ПАЙҒАМБАР (С) НОЗИЛ ШУД ВА НУЗУЛИ ОН БА ИН ШЕВА ЧӢ ФАЛСАФАЕ ДОШТ?

Қуръон тақрибан дар зарфи бисту се сол ба сурати тадриҷӣ бар Пайғамбар (с) нозил шудааст. Баъзе вақтҳо танҳо ояте ва гоҳе то даҳ оят бар ҳасби ниёз ва тақозои авзоъ ва шароит нозил мегардид. Нузули тадриҷии Қуръон бар ҳасби ниёз боис шуд, ки оятҳои нозилгашта бештар ба таъби арабҳо созгор бошад, мавриди истиқболи онҳо қарор гирад, бурҳони Қуръон қотейтару ошқортар шавад ва ҷанбаҳои эъҷози Қуръон бештар намоён гардад. Агар Қуръон ба сурати бахш-бахш аз як то чанд ояте маъдуд нозил намешуд, ин далел, ки «Қуръон арабҳоро ба мубориза талабида ва гуфта агар шак доред, ки Қуръон каломи Худост, шумо сураеро биёваред, ки дар фасоҳату балоғат ва адабу ҳидоят монанди кӯтоҳтарин сураҳои Қуръон бошад» боиси илзом ва шикасти арабҳо дар ин таҳаддӣ ва мубориза намешуд. Чун Қуръон арабҳоро ба мубориза талабида ва гуфта сураеро ба монанди яке аз сураҳои Қуръон биёваред, агар Қуръон якҷо ва ба сурати як сура нозил мешуд, арабҳо то андозае маъзур буданд ва метавонистанд бигӯянд ба хотири ин ки Қуръон як сураи тӯлонӣ аст, мо вақти онро надорем, ки сурае монанди онро биёварем ва агар Қуръон то ин андоза сурааш тӯлонӣ

намебуд, метавонистем дар фасохату балоғат ва... бо Қуръон мубориза кунем.

Аммо вақте ки Қуръон ба сурати як ё чанд оят дар фосилаҳои тӯлонӣ ва шароиту авзоъ ва макони мухталиф бар Пайғамбар (с) нозил мегардид, арабҳоро ба мубориза металабид, ки ҳама ҷамъ шаванд ва ҳамдигарро кӯмак кунанду сураеро монанди кӯтоҳтарин сураҳои Қуръон бо худ биеваранд. Вақте ки ҳама арабҳо бо тамоми имконоту фурсате, ки доштанд ва бо исрор мехостанд Пайғамбар (с)-ро шикаст диҳанд, натавонистанд ба муборизаталабии Қуръон посух гӯянд ва аз овардани сурае монанди кӯтоҳтарин сураҳои он очиз монданд. Ин амр яке аз бузурғтарин далелҳо бар эъҷози Қуръон аст ва нишонаи он аст, ки Қуръон каломи Худо аст ва башар аз гуфтаи чунин каломе очизу натавон мебошад. Мо мебинем, ки аз ибтидои нузули Қуръон то замоне, ки Пайғамбар (с) ба Мадина ҳиҷрат кард, аксар оятҳое, ки нозил мешуд, ба сурати сураҳои кӯтоҳ буд ва имкони мубориза бо онҳо бештар буд, вале бо вучуди ин арабҳо аз мубориза бо он очиз монда буданд.

Яке дигар аз ҳикматҳои нузули Қуръон ба сурати тадриҷӣ ин аст, ки Худованд мехост арабҳоро батадриҷ тарбият кунад ва ба муқтазои шароиту ҳаводис Қуръонро нозил кунад, то дастуроти илоҳӣ бештар дар қалби онҳо ҷой гирад ва бештар онро дарк намоянд (ва бештарин кор ин аст, ки ба ҳангоми бурузи дард даво истифода шавад). Ин шева боис шуд, ки арабҳо битавонанд тадриҷан ахлоқу одоти нописанди худро ба осонӣ тағйир диҳанд. Албатта, арабҳо дар даврони ҷоҳилият пойбанди ҳеҷ ахлоқи набуданд ва ҳар кореро мувоҷиҳ медонистанд, агар Қуръон ба сурати дар як ҷо ва якбора бар онҳо нозил мегардид, амал ба ҳама дастурот ва таколифи он ва парҳез аз ҳама корҳои ҳарому нописанд дар як замон барои онҳо бисёр сангин ва душвор буд ва аз қабули ин ҳама дастурот ва парҳезу ин ҳама манҳиёт метарсиданд ва аз он гурезон мешуданд.

Ҳикмат ва фалсафаи дигари нузули Қуръон ба сурати тадриҷӣ ин аст, ки иродаи Худо бар ин буда, ки Пайғамбар (с) Қуръонро дар синаи худ ҳифзу забт намояд ва ба ҳангоми мубориза бо душманон қалби худро бо он тақвият кунад ва оромиш бахшад, ҳамон гуна ки Худованд

мефармояд: «Кофирон мегуфтанд, чаро Қуръон якчо ва якбора бар Муҳаммад (с) нозил нашуд? (Ва тадричан дар фосилаҳои гуногуни замони нозил мегардад)? Вале мо ҳамин гуна (Қуръонро тадричан бар шумо нозил мекунем ва бахш-бахш онро барои ту мефиришем), то дили туро (бо унс ба он ва ҳифзи он) побарҷову устувор бидорем ва Қуръонро бахш-бахш ба тадрич (ба василаи Ҷабраил) бар ту мехонем» (Фурқон, 32).

Аз як тараф Пайғамбари Худо (с) бесавод буд ва қудрати хондану навиштанро надошт, аммо дигар пайғамбарон босавод буданд ва қудрати хондану навиштанро доштанд ва метавонистанд китобҳоеро, ки якҷоя бар онҳо нозил мешуд, бинависанд ва забт намоянд.

ҚУРЪОН БА МУБОРИЗА БАРМЕХЕЗАД ВА МУБОРИЗ МЕТАЛАБАД

Қуръон арабҳоро ба мубориза талабид ва аз онҳо хост, агар метавонанд китоберо монанди Қуръон бо сураҳое ба мисли кӯтоҳтарин сураҳои он бо худ биёваранд, аммо душманон қодир ба мубориза бо Қуръон набуданд ва аз ибтидои нузули Қуръон то ба имрӯз аз овардани каломе, ки битавонад дар фасоҳату балоғат, ҳидоят, адабу услуб бо кӯтоҳтарин сураи Қуръон баробарӣ кунад, очиз монда ва ин аҷз дар баробари таҳаддӣ ва муборизаталабии Қуръон бузургтарин гувоҳ аст бар ин ки Қуръон каломи Худост ва ҳеҷ кас ва ҳатто тамоми инсонҳо, агарчи якдигарро ёрӣ диҳанд ҳам, аз овардани китобе ба мисоли Қуръон ва ё яке аз сураҳои он очизу нотавонанд. Ҳоло ба тавзеҳ ва тафсили ин матлаб тавачҷӯх фармоед.

Арабҳо қабл аз Ислом табиатан дорои алоқа, завқи адабӣ, шеър хитоба, суханронӣ ва ишқ ба балоғату фасоҳат буданд. Ҳар сол чандин кунгура (гирдиҳамой)-и шеър адабро дар маҳалле ба номи Уккоз ташкил меоданд ва шуаро бо ҳам ба мусобиқа мепардохтанд ва ҳар як ашъори худро месурӯд, фасоҳату балоғати худро дар маърази намоиш қарор меод ва чандин нафар аз шуарои барҷаста ва устоди мусаллам дар шеър, ки дар он ҷо буданд, ба унвони довар дар байни онҳо қазоват мекарданд ва беҳтарин шеърро шоирро интихоб менамуданд.

Араб ба тафаввуқ дар фунуни адабӣ ва шеърӯу балоғат машхур буд ва ин тафаввуқ яке аз бузургтарин хусусиёт ва имтиёзоти он ба шумор меомад, ки ба ду далел аъроб тавониста буданд ба ин имтиёз ноил шаванд.

Аввалан, зиндагӣ дар саҳрову саҳронишинӣ инсонро ба тааммул ва тафаккур водор месозад ва авотифу эҳсосотро бармеангезад ва қувваи тахайюлро нерӯманд менамояд. Вақте авомил ва шароити лозим ба вучуд омад, мусалламан шеър ба дарунҳо илҳом мешавад ва адабу балоғатро ба шеваҳои мухталиф ҳамроҳ хоҳад дошт.

Сониян, зиндагии қабилавӣ иқтисо мекард, ки қабилаҳо нисбат ба ҳам дар ҳоли тафохуру адоват ва ҷанги шадид бошанд, ҳар қабилае ниёзи шадиде ба як шоири фасеҳу балеғ дошта, ки ба ӯ таърифу тавсифи қабилаи худ бипардозад ва шарафи ифтихорро барои он касб кунад ва манзалати иҷтимоии онро боло барад ва қабилаи муҳолифро мавриди таън ва ҳаҷву интиқод қарор диҳад ва онро дар чашми мардум беобрӯ ва беарзиш нишон диҳад. Ба ҳамин далел ба фанни хитоба ва шеър фавқуллода аҳамият медоданд ва барои шуарои барҷаста ва хатибҳои фасеҳу балеғ эҳтироми фаровон қоил буданд.

Қуръони қарим, ки фасеҳу балеғтарин калом аз лиҳози услуб ва маъно аст, аз ҷониби Худо бар Пайғамбар (с) нозил шуд, то дар дили мардуми Ҷазиратулараб, ки ҳамеша муташанниҷ, ноором ва музтариб буд, нуфуз кунад ва бар онҳо мусаллат гардад. Мусалламан, Қуръон наметавонист бар қалбҳо тасаллут пайдо намояд, магар ин ки қавитар ва боарзиштар аз чизҳои бошад, ки ин қалбҳо аз онҳо нерӯ мегирифтанд ва онҳоро боарзиш медонистанд. Зарурати дошти фасоҳату балоғати Қуръон ба ҷое бирасад, ки ин дилҳо дар баробари он таслим шаванд ва ба нотавонӣ аҷзи худ иқрор намоянд. Яке аз хусусиятҳои фитрии нафс ин аст, ки ҳар гоҳ дар нуқтае, ки боиси ифтихори ӯ аст ва аз нуқоти барҷастаи зиндагӣ ва мавриди эҳтимоми он ба шумор меояд, шикаст бихӯрад, нафс дучори заъфу сустӣ мешавад ва яъсу навмедӣ ва сархӯрдагӣ бар он ғолиб мегардад, тавре ки дигар камтар чизе метавонад онро аз ин бӯҳрон начот бахшад ва камтар нерӯе қодир аст онро ёрӣ расонад. Ба ҳамин далел буд, ки баъд аз нузули Қуръон ва шикасту аҷзи арабҳо дар муқобила бо он аз

лиҳози фасоҳату балоғат, ки аз муҳимтарин корҳо ва сармояи зиндагӣ ва ифтихороти онҳо ба шумор мерафт, дигар арабҳо натавонистанд дар ин замина сар баланд кунанд ва иддаое дошта бошанд.

Вақте фусаҳову булағои араб Қуръонро шуниданд, дар баробари фасоҳати он моту мутаҳаййир гаштанд, ба бартарӣ ва балоғати фавқулодаи он эътироф намуданд, чашми шуаро дар баробари нури Қуръон хира шуд ва забонашон аз баёни ҷумлае дар баробари он лол гашт, эҳсоси шоирӣ онҳо хомӯш монда, илҳоми шеърӣ онҳо ба заъф гароид ва нерӯи балоғати онҳо дар амвоҷи нерӯманди Қуръон маҳву нобуд шуд. Вале бо ҳамаи инҳо сарони ширку куфр аз имон ба дини нав худдорӣ карданд ва рисолати Муҳаммад (с)-ро напазируфтанд ва бо тавассул ба мавҳумот ва хурофот ба мубориза ва муҳолифат бо ҳақ пардохтанд ва гоҳе ба ифтиро мегуфтанд, ки Қуръон шеър аст ва гоҳе онро сеҳр ном мениҳоданд ва дигар бор онро дар ҷузъи дostonҳои гузаштагон ба ҳисоб меоварданд ва Пайғамбар (с)-ро ба девонагӣ муттаҳам мекарданд ва ё ӯро ба унвони коҳин ва раммол муаррифӣ менамуданд.

Чун одати араб бар ин буд, ки маҷолисро ташкил диҳанд ва дар фасоҳату балоғат ва хитобаву шоирӣ ба ҳама ба мусобиқа ва мубориза бипардозанд ва хутбаву ашъор ва қитъаҳои фасеҳи худро бо ҳама бихонанду ба маърази намоиш қарор диҳанд, Қуръони карим ҳама бар ҳасби ҳамин одат дар ҷандин оят онҳоро ба мубориза талабид ва гуфт, агар тардид доред, ки ин Қуръон каломи Худо аст, шумо ҳама бо ҳама ҷамъ шаведу китоберо мисли Қуръон ва ё кӯтоҳтарин сураҳои он бо худ биеваред.

Албатта, ҳикмат ва фалсафаи ин муборизаталабӣ ва зикри он дар Қуръон ин аст, ки таърих дар тамоми асрҳо шоҳид бошад, ки арабҳо, ки дар авҷи фасоҳату балоғат ва қудрати шеърӣ суханварӣ қарор доштанд, дар баробари Қуръон очизу нотавон монданду сари таслим фуруд оварданд ва дигар арабҳои ғайрифасеҳ ва ғайриарабҳои дурӯғӣ ё мунофиқ ва ё ашҳоси фиребхӯрдаву ноогоҳ, ки баъд аз замони ваҳй

меоянд, натавонанд иддао кунанд, ки арабҳо қодир ба муқобалаи ба мисл бо Қуръон буданд ва Қуръон мӯъҷиз нест...⁴

Аммо шевае, ки Қуръон дар ин таҳаддӣ ва муборизачуӣ дар пеш гирифта, ин аст, ки танҳо миллати арабро ба мубориза даъват намудааст ва аз онҳо дархост карда, то китоберо монанди Қуръон бо худ биёваранд. Ва мефармояд: «(Эй Муҳаммад (с)) бигӯ, агар шумо рост мегӯед (ки Қуръон ва Таврот каломи Худо нестанд), пас китобе равшантару ҳидоятбахштар аз онҳо бо худ биёваред, то ман аз онҳо пайравӣ кунам. Агар ба пешниҳоди шумо посух надоданд, бидон, ки эшон танҳо аз ҳавову ҳавасҳои худ пайравӣ мекунанд. Охир, чӣ касе гумроҳтару саргаштатар аз касе аст, ки (дар масоили динӣ) аз ҳавову ҳавас пайравӣ намояд, бидуни ин ки далелу раҳнамуде аз ҷониби Худо (ба он шуда) бошад?! Мусалламан, Худованд мардумони ситампешаро (ба сӯйи худ) раҳнамуд наменамояд» (Қасас, 49-50).

Ҳангоме ки ин оят аз арабҳо дархост кард, ки китоберо монанди Қуръон биёваранд, чиҳилу ҳафтум сура аз Қуръони карим нозил шуда буд. Арабҳо саргаштаву мутаҳаййир монда буданд, ки чӣ тавр китобе ба монанди Қуръон биёваранд, хеле саъй карданд, ки ба ин таҳаддӣ ва муборизаталабии Қуръон посух диҳанд, вале оқизу сарафқанда шуданд. Ба ҳамин далел аст, ки Қуръон дар ояти 88-уми сураи «Исро» онҳоро мавриди хитоб қарор медиҳад ва ба эшон мегӯяд:

﴿قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْحِجْنُ عَلَيَّ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ [الاسراء: ٨٨]

«Агар инсонуну ҷин ҳама бо ҳам ҷамъ шаванд ва якдигарро ёрӣ диҳанд, боз наметавонанд китоберо ба монанди Қуръон бо худ (ба миён) биёваранд». (Исро, 88).

Қуръон дар ин мубориза ва таҳаддӣ қадами дигареро ба пеш бардошт ва гуфт: «Агар наметавонед китоберо ба монанди Қуръон биёваред, даҳ сура ба монанди сураҳои Қуръон биёваред».

«Балки (мушрикони) мегӯянд, ки Муҳаммад (с) худаш Қуръонро таълиф намуда ва онро ба дурӯғ ба Худо нисбат медиҳад, бигӯ, агар мегӯед ин Қуръон каломи башар аст, пас шумо ҳам даҳ сураи

⁴ «Эъҷозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 222.

дурӯғинро ба монанди сураҳои он таълиф кунед ва ба ҷуз Худо ҳар касеро, ки метавонед, даъват ва ба ёрии худ биталабед, агар воқеан, ростгӯ мебошед. Пас, эй мушрикони, агар касоне, ки шумо онҳоро ба ёри даъват мекунед, ба шумо посух надоданд ва натавонистанд шуморо ёри диҳанд, бидонед, ки ин Қуръон бо илму ваҳйи илоҳӣ нозил шудааст (ва он аз илми илоҳӣ сарчашма мегирад) ва маъбудии барҳаққе ҷуз Худо вучуд надорад. Пас оё дини Исломро мепазиред ва таслими амри Худо мешавед?» (Худ, 13-14).

Қуръон аз иддаои касоне, ки гуфтанд Қуръон каломии Муҳаммад (с) аст ва Муҳаммад (с) ба дурӯғ онро ба Худо нисбат медиҳад, таачҷуб менамояд ва ба онҳо мегӯяд, агар ин иддаои шумо рост аст, даҳ сура ба монанди сураҳои Қуръон биёваред ва аз тамоми фусаҳову булағо ҳам кӯмак бигиред. Вале мушрикони дар ин муқобала низ оқиз монданд ва қодир ба овардани даҳ сура ба монанди сураҳои он нашуданд. Таърих ин аҷзро то ба имрӯз собит ва сабт намудааст. Шоёни таваҷҷӯҳ аст, ки Худованди мутаол аҷзи онҳоро аз овардани даҳ сура далели он қарор дода, ки Қуръон каломии Худо ва Худованд бешарику беҳамтост.

Баъд аз аҷзи мушрикони аз таҳаддии собиқ Қуръон сеюмин қадамро ба пеш бардошт ва мушрикони ба таҳаддӣ ва мубориза даъват намуд. Гуфт, агар тардид доред, ки Қуръон каломии Худо аст, як сурае монанди сураҳои Қуръон биоваред. Қуръон ин бор таҳаддии худро ба охири марҳала мерасонад ва мефармояд:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ مِثْلِهِ ۚ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ ۚ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۗ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾﴾ [البقرة: ٢٣، ٢٤]

«Агар дар бораи он чи бар бандаи худ нозил кардаем, дучори шак ва дудилағӣ мебошед, пас сурае монанди он биоваред ва онро нишон диҳед ва ба ҷуз Худо тамоми худоёну маъбудони ноҳаққи худро, ки мегӯед дар қиёмат барои мо гувоҳӣ медиҳанд, даъват намоед ва аз онҳо ёри бичӯед, агар воқеан дар иддаои худ ростгӯ бошед. Агар натавонистед сураеро биоваред ва ҳаргиз нахоҳед тавонист, пас бо дурӣ аз куфр ва бо имон ба Худо худро аз оташе

ба дур доред, ки қисме аз афрӯзина ва сӯзишворию он инсону санг (асном) мебошад ва барои кофирон афрӯхта ва омода гаштааст» (Бақара, 23-24).

Ин ҳукми қотеъ, ки Қуръон меғӯяд, ҳаргиз ҳеч кас наметавонад сураеро ҳарчанд ба андозаи қӯтоҳтарин сураҳои он бошад, таълиф кунад ва ба мардум нишон диҳад, як ҳукм ва қазовати башарӣ нест, зеро имкон надорад як инсонии оқил чунин иддаое кунад ва чунин шартро бар алайҳи худ дар ихтиёри душманонаш қарор диҳад. Чун ҳар инсонии оқиле эҳтимол медиҳад, ки дар ҷаҳон инсонҳое ҳастанд ва хоҳанд омад, ки аз ҳар ҷиҳат аз ӯ нерӯмандтару қавитар бошанд. Пас маълум мегардад, ки содиркунандаи ин ҳукм Муҳаммад (с) нест, балки ин Худованди мутаол аст, ки бар тамоми асрори вучуд мусаллату огоҳ аст ва чунин ҳукми қотеъро содир мекунад медонад, ки ҳаргиз ҳеч кас қудрати инро надораду нахоҳад дошт, ки бо ӯ мубориза кунад ва чизеро бо худ биоварад, ки Худованд қудрати овардани онро надорад.⁵

Арабҳо оятҳои марбут ба муборизаталабиरो шуниданд ва ин мавзӯ дар байни онҳо шоеъ шуд ва дар маҷолису маҳофил аз он баҳс мекарданд. Аммо аҷзу нотавонии эшон дар ин майдон ошкор гардид ва ба хубӣ ин ҳақиқатро дарк намуданд, ки ҳеч вақт қудрати мубориза бо Қуръонро нахоҳанд дошт.

Агар Қуръон каломи ғайрифасеҳ мебуд ва ё фасоҳаташ ғайримӯъҷиз мебуд ва қудрати инро намедошт, ки бо равишу услуби худ арабҳоро дар мубориза ба аҷзу шикаст водор кунад, ҳатман ба ҳамон сарнавиште дучор мегашт, ки қасоиду хитобаҳо ва дostonҳо дар байни арабҳо ба он дучор гашта буданд ва монанди онҳо аз дараҷаи эътибор соқит мешуд. Он вақт арабҳо калима ба калима ва оят ба оят Қуръонро ботил мекарданд, бидуни ин ки рӯҳшон заифу таъби шеърии онҳо ба хомӯшӣ гароид. Он вақт сарнавишти арабҳо ва сарнавишти Қуръон ғайри ин буд, ки ҳоло ҳаст. Бояд гуфт, ки фусаҳову булағои фаровоне дар миёни арабҳо вучуд дошт, ки шадидан бо дини Ислом душманӣ меварзиданд ва дар ҷустуҷӯи эроду нақс аз он ба сар мебуданд. Агар нуқтаи заъфе аз балоғати Қуръон ба даст меоварданд,

⁵ «Рисолату-т-тавҳид»-и Шайх Муҳаммад Абду. – С. 170.

онро ба ҳама нишон меоданд ва мардумро аз он бохабар менамуданд ва каломи фасеҳтар аз Қуръонро бо худ меоварданд.⁶

Ҷоҳиз дар бораи Қуръон мегӯяд: «Худо шуморо мавриди раҳмат қарор диҳад, чӣ тавр мумкин аст тамоми арабҳо дар як амри зоҳиру ошкор иштибоҳ кунанд ва бар як амри ғалат муттафиқ шаванд; ба ин маъно, ки дар ҳоле ки қудрати мубориза бо Қуръонро дошта бошанд, ҳама ба иштибоҳ бигӯянд, ки ин қудратро надорем ва нангу ор ва зиллату шикастро қабул кунанд ва ба аҷзу нотавонии худ эътироф намоянд. Арабҳое, ки ғуруру худхоӣ яке аз хусусиятҳои онҳо ба шумор мерафт ва бартарӣ дар фасоҳат бузургтарин ифтихори онҳо буд, ба ҳеҷ вачҳ ҳозир ба қабули ин зиллат набуданд. Арабҳо, ки барои пирӯзии худ ҳатто дар қорҳои беаҳамият ҳам ба анвои ҳилаву дасиса мутавассил мешуданд, чӣ гуна дар ин мавзӯи бисёр муҳим ва пурманфиат таслим шуданд?! Ҳамон тавр ки муҳол аст гуфта шавад арабҳо ба муддати бисту се сол ба ғалату иштибоҳ дар муқобила бо Қуръон сукут карданд, муҳол аст, ки гуфта шавад арабҳо медонистанд, ки қудрати мубориза бо Қуръонро доранд ва медонистанд ба чӣ тариқе бо он мубориза кунанд, вале амдан мубориза накарданд».

То ба ҳол наслҳои бешуморе омада ва қарнҳо сипарӣ шуда, дар ҳар асру замоне уламову удабо, суҳанварон, муҳаққиқон ва нависандагон ба эъҷози Қуръон иқрор карда ва эътироф намудаанд, ки қудрати инро надоранд, то ба мақоми шомихи фасоҳату балоғати Қуръон наздик шаванд.

Дар таърихи миллати араб насрнависони чирадаст дар сатҳи аъло, ба монанди Ибни Муқаффаъ, Ҷоҳиз, Ибни Амид ва Бадеъ, шоирони дараҷаи аввал ба монанди Ҷарир, Фароздақ, Башшор, Абӯнӯвос, Абӯтамом, Мутанаббӣ, Мисрӣ, Шавқӣ ва ғайри онҳо бисёр будаанд, вале фасоҳату балоғати онҳо кучо ва фасоҳату балоғати Қуръон кучо?! Магар ҳеҷ як аз онҳо чуз таслиму имон ба ин ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст, аксуламали дигаре аз худ нишон додаанд?!

ҚУРЪОН МУЪҶИЗАИ МУҲАММАД (С)

⁶ «Эъҷозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 209.

АЛАЙҲИССАЛОМ АСТ

Ҳикмат ва машияти илоҳӣ иқтизо намуд, то мӯъҷизаи Муҳаммад (с) аз ҷинси мавзӯъ ва коре бошад, ки араб дар он маҳорат ва нубуғ доштанд. Чун мӯъҷизаи ҳар як аз пайғамбарони пешин аз ҷинси ҳамон амр ва мавзӯе буд, ки миллаташ дар он амр маҳорат ва нубуғ доштанд. Ҳангоме қавми Фиръавн дар риёзот, улуми табиӣ ва сеҳр ва нубуғ маҳорат доштанд, мебинем Худованд оятҳо ва мӯъҷизотеро ба Мӯсо мебахшад, ки уламо ва соҳирон аз ҳама беҳтар донистанд, ки ин мӯъҷизот аз ҷониби Худо аст ва аз қудрати Мӯсо хориҷ мебошад. Вақте асои Мӯсо ба аждаҳое табдил мешавад ва тамоми ресмонҳои соҳиронро, ки дар чашми мардум ба сурати аждаҳо даромада буданд, фуру мебарад, соҳирон мефаҳаманд, ки ин мӯъҷизаи илоҳӣ аст ва фавран имон меоваранд.

Қавми Исо ҳам дар табобат ва илми пизишкӣ маҳорат ва нубуғ доштанд ва мункири рӯҳ буданд. Худованди мутаол ба Исо иҷоза дод, то кӯри модарзод ва марази барасро муолиҷа кунад ва шифо бахшад ва мурдаро зинда намояд.

Ба ҳақиқат, мӯъҷизоти пайғамбарони пешин, ки бар сидқи нубуввати онҳо далолат мекард, ҳаводис ва вақоеъе буд гузаро ва ғайридоимӣ ва танҳо касоне, ки бо пайғамбарон ҳамаср буданд ва онҳоро мушоҳида мекарданд, ба онҳо имон меоварданд ва таъсири онҳо бар касоне, ки дар асри анбиё вучуд надоштанд ва баъдан меомаданд ва аз тариқи ривоят аз ин мӯъҷизот бохабар мешуданд, камтар буд. Албатта, мӯъҷизоти пайғамбарони пешин мутаносиб бо фарҳангу огоҳӣ ва тарзи тафаккури давраҳое буд, ки ақли башарӣ рушди кофӣ наёфта буд ва ҳанӯз дар мароҳили туфулият ба сар мебуд. Аммо вақте ки ақл ба камоли худ расида ва ба улуму дониши фаровоне даст ёфта ва эродҳову эътирозҳое бар динҳо ворид намудаанд, дигар мӯъҷизоти пайғамбарони пешин наметавонанд ҷавобгӯи онҳо бошанд. Бинобар ин, таъсири ин мӯъҷизот ба пайравони динҳои пешин заиф гаштааст ва ё беҳтар бигӯем, имонҳо заиф шуда ва куфру илҳод ҳучум овардаанд. Аз ин рӯ, дин ниёз ба далоили қотеъ ва равшан дорад, ки ғайри далоили пайғамбарони пешин бошад.

Аксари мардум ба дурустӣ намедонанд, ки Ислому барои даъвати мардум шеваеро дар бар гирифтааст, ки хилофи шеваи динҳои гузашта мебошад ва дар баёни далелу бурҳон бар дурустӣ ва ҳаққонияти худ роҳи тозаеро дар пеш гирифтааст ва Қуръонро ба унвони мӯъҷиза ва далелу бурҳон бар ҳаққонияти худ қарор додааст. Қуръон каломе аст абадию азали, дар тӯли таърих бо инояти Худо боқӣ хоҳад монд ва ба воситаи нури ҳидоят, қонун, шева, услуби баён ва азамати маъноӣ он башарро ба таслим ва аҷз дар баробари худ водор намудааст. Қуръон дар ҳоле ба Пайғамбар (с) нозил гардид, ки ақли башарӣ ба рушду тараққию кофӣ расида буд, бурҳону далоили мантиқӣ ва илмӣ Қуръон ҳамоханг бо пешрафти илму тамаддун мебошад. Мо ба таври хулоса ба як баррасии илмӣ дар бораи эъҷози Қуръон мепардозем, ки гувоҳӣ медиҳад, ки Қуръон каломи Худост ва ҳар инсонест, ки дорои ақли солим бошад, ба ин баррасӣ қонеъ мешавад ва ба Қуръон имон меоварад ва танҳо афроди ҷоҳилу кӯрдил ва душмани ҳақиқат аз пазируфтани он рӯғардон хоҳад шуд.

ЭЪҶОЗИ ҚУРЪОН

Эъҷоз дар луғат ба маъноӣ ин аст, ки касе беқудрат ва нотавонӣ дар анҷоми кореро ба дигаре нисбат медиҳад ва ин қудратро барои худ собит менамояд. Масалан, вақте гуфта мешавад, ки Қуръон мӯъҷиза аст, ин ба маъноӣ он аст, ки ба ҷуз Худо касе наметавонад китобе монанди он биоварад. Ҳамон гуна, ки аз итлоқи лафзи эъҷоз бар Қуръон фаҳмида мешавад, Қуръони қарим аз тамоми ҷанбаҳо мӯъҷиза аст ва башар қудрат надорад дар ҳеч як аз ҷанбаҳои лафзӣ, маънавӣ, ҳидоятӣ ва... ба соҳати муқаддаси он наздик шавад. Қуръони қарим яке аз осори қудрати илоҳӣ аст ва монанди дигар осори илоҳӣ касе тавону қудрати овардани мисли онро надорад ва аз тамоми ҷанбаҳо мӯъҷиз мебошад.⁷

Абъод ва ҷанбаҳои эъҷози Қуръон бисёр аст ва баёни ҳамаи онҳо ниёз ба тафсилу баррасӣ ва истидлол ба оятҳои Қуръон дорад ва ин амр мусталзими навиштани ҷандин ҷилд китоб аст, вале мо ночорем дар ин маврид ба таври ихтисор ба баъзе аз ҷанбаҳои эъҷози Қуръон

⁷ «Эъҷозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 203.

ишора намоем, то хонандаи мӯхтарам ба таври умумӣ ба чигунагии эъҷози Қуръон огоҳ шавад ва яқин ҳосил кунад, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст.

Ибтидо ба баёни шева, услуб ва сохтори калимот, ҷумлаҳо ва оятҳои Қуръон мепардозем ва хусусиятҳои, ки ин услубро аз дигар услуби каломӣ ҷудо сохтааст, баён мекорем.

УСЛУБ ВА САБКИ ҚУРЪОН

Яке аз мазоҳири аҷиб ва ҷанбаҳои муҳимми эъҷози Қуръон сабки баён ва таркиби калимот, ҷумалот ва оятҳои он аст, ки ҳар хонанда ва шунавандаеро ба эъҷоб меандозад ва таҳти таъсир қарор медиҳад. Қуръон аз ҷанбаҳои балоғату фасоҳат, равонии лафзу маъно, забон, камоли назм ва ҳамоҳангӣ дар байни ҳуруфу калимот, ҷумалот, ҳусни дебоча ва услубу таркиб дорои шеваи мунҳасир ба фард аст ва бо тамоми услуб, шева ва назми каломии араб муғоярат дорад.

Доктор Тоҳо Хусайн мегӯяд: «Қуръон ҳамон гуна, ки наср нест, шеър ҳам нест, бояд гуфт Қуръон Қуръон аст, на ғайри он ва ҳеҷ исме дигаре ба ҷуз лафзи «Қуръон»-ро наметавон бар он итлоқ намуд. Маълум аст, ки Қуръон шеър нест, чун муқайяд ба қофия ва дигар қайдҳои шеър намебошад. Аз тарафи дигар, наср ҳам нест, чун Қуръон дорои назму қайдҳои махсус ба худ мебошад, ки дар ғайри Қуръон вучуд надорад. Баъзе аз ин қайдҳо ба охири оятҳои муттасил дида мешавад ва баъзе дигар оҳанг ва нағмаи мусиқии хоси оятҳоро танзим менамояд».

Қозӣ Абӯбақри Боқилонӣ мегӯяд: «Назми Қуръон бо тамоми услуб ва шеваҳои гуногуни он аз ҷамеъи назмҳои мутадовил дар каломии араб фарқ дорад ва муҳолиф бо тартиби одии суханони онҳо аст, он дорои шеваи таркибии махсус ба худ мебошад, тарзи баёни он бо тамоми услуби каломии мутадовил муғоярат дорад».

Ва боз мегӯяд: «Барои мо мушаххас мешавад, ки Қуръони қарим дорои назму сабки махсус ба худ ва мунҳасир ба фард мебошад, зеро бешак ин сабку назм сохтаи башарӣ нест, агар сохтаи башарӣ мебуд,

ҳатман ба шевае баён мешуд, ки бо яке аз услуб ва сабкҳои арабҳои он замон ва ё сабкҳое, ки баъдан омадаанд, шабоҳат дошта бошад».⁸

Ҳеч олиму донишманд ва инсони балиге нест, ки иқрор накунад, ки сабк ва услуби Қуръон аз тамоми сабкҳои араб фарқ дорад. Тамоми донишмандон ин тафовутро далели эъҷози Қуръон медонанд ва ба ҳамин далел мегӯянд, ки Қуръон каломи Муҳаммад (с) ё инсони дигаре нест. Агар Қуръон ба ин шеваву сабки хос баён намешуд, наметавонист арабҳоро дар ин мубориза шикаст диҳад ва онҳоро ба таслим шудан водор намояд. Онҳо вақте диданд, ки Қуръон дорои сабке аст, ки муҳол аст аз қареву таъби башарӣ сарчашма гирифта бошад, ба аҷзи худ эътироф карданд.

Баъзе аз арабҳо ба монанди Мусайлима, ки иддаои пайғамбарӣ мекард, вақте хост бо Қуръон ба мубориза бархезад, ҷумлаҳоеро бар забон овард, ки на танҳо шабеҳи Қуръон набуданд, балки аз суҳанони собиқи ҳуди Мусайлима заифтару номарғубтар ва аз тамоми фасоҳату балоғату ҷанбаҳо ва ... ҳолӣ буданд.

САБК ВА УСЛУБИ ҚУРЪОН БО САБКИ ҲАДИСИ

ПАЙҒАМБАР (С) МУҶОЯРАТ ДОРАД

Мавзӯи муҳиме, ки лозим аст онро мавриди таваҷҷӯҳ қарор диҳем ва далели қотеъе аст, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст, ин аст ки вақте Қуръон ва ҳадисро дар канори ҳам қарор диҳем ва бо диққат сабку услуб ва назми ҳар як аз онҳоро баррасӣ намоем, ба ҳубӣ маълум мегардад, ки сабку услуби Қуръон бо сабку услуби баёни ҳадиси Пайғамбар (с) фарқи ошкор дорад ва шеваи баён ва тартиби мавзӯот ва матолиби Қуръон бо сабку тартиби ҳадис муҳолиф мебошад. Ҳар гоҳ диққат кунем, мебинем, ки шеваи муҳовара, гуфтугӯ, сабки тафҳиму таълим ва суҳанронӣ дар ҳадиси Пайғамбар (с) бо каме тафовут ҳамон шева ва сабки мутадовил дар байни арабҳо мебошад, дар ҳоле ки шева ва сабки Қуръон ба ҳеч ваҷҳ бо услуб ва сабки араб монандие надорад. Дар ҳилоли услуб ва сабки ҳадиси набавӣ хусусиятҳо ва шахсияти башарӣ намоён мегардад ва маълум мешавад,

⁸ Ҳамон ҷо. – С. 269

ки гӯяндаи он бандаи заифе аст ва дар пешгоҳи Худованд ба ин заъф иқрор ва ифтихор менамояд. Аммо баръакс, Қуръон ба шумо нишон медиҳад, ки гӯяндаи он дорои хусусиятҳои мумтозе аст, ки дар камоли қудрату тасаллут, илму адолат ва ҳикмату меҳрубонӣ зухур мекунад ва дар ҳеҷ вазъу шароите, ҳатто дар ҳолати лутфу меҳрубонӣ, ҳам худро заиф нишон намедиҳад.

Бинобар ин, агар Қуръон каломи Муҳаммад (с) бошад, ҳамон гунна, ки иддае чунин ифтироеро мебанданд, мебоист сабку шеваи Қуръон бо сабку шеваи ҳадиси набавӣ яке бошад, зеро ҳар инсон адибу олим ва огоҳ ба ҳубӣ медонад, ки муҳол аст як инсон ду сабку шеваи комилан муҳолиф барои баёни матолиби худ дошта бошад. Ин ихтилофи ошкор дар байни сабки Қуръон бо сабку услуби ҳадис, ки бар ҳеҷ кас пӯшида нест, далели ин аст, ки Қуръон каломи Худост.

ПОРАЕ АЗ ХУСУСИЯТҲОИ САБКУ УСЛУБИ

ҚУРЪОН ВА БАЛОҒАТИ ОН

Шумори зиёде аз удабову фусаҳо ва уламои балоғат дар бораи сабку услуби Қуръон ва баёни нуқоти балоғии он ба баҳсу баррасӣ пардохта, китобҳои боарзишро дар ин бора ба риштаи таҳрир даровардаанд, ки мо фурсати баёни ҳамаи онҳоро надорем, вале ба баёни баъзе аз вежагиҳои услуби Қуръон иктифо менамоем ва масоили роҷеъ ба ташбеҳу истиора ва эъҷозу зарбулмасалҳои Қуръонро баён мекунем, то хонанда ба таври умумӣ аз балоғати Қуръон огоҳ шавад ва ҳангоми тиловат аз шеваи баёну зебоии сабки он низ шод гардаду ҳаловат барад. Дар ҳақиқат, танҳо касоне, ки дорои илми фаровонанд ва аз афқору ақоиди арабҳо огоҳӣ доранд ва бар фунун ва хусусиятҳои услубҳои арабӣ мусаллат ҳастанд ва медонанд, ки баъзе аз латоиф танҳо хоси забони араб аст ва бо ҳамаи инҳо Қуръонро бо диққат ва бисёр тиловат менамоянд, метавонанд ба азамати Қуръон пай бибиранд.

ВАЗНИ ҚУРЪОН ВА ҶАМОЛУ ЗЕБОИИ САВТИИ ОН

Услуб ва сабки Қуръон ба воситаи нағмаи хос ва бисёр зебои муסיқӣ, ки бархоста аз интихоби ҳуруфу калимоти бисёр равону гуворо ва қарор гирифтани ҳар яке аз онҳо дар маҳалли махсус ва муносибе аст, ки ҳолӣ аз ҳар гуна нақсу айб мебошад, аз дигар услуб ва сабкҳои арабӣ мутамойиз мегардад. Алфоз ва климоти он дорои чунон назми мураттабу мунсаҷаме аст, ки дар ғасоҳат ба авҷ расида ва болотар аз он қобили тасаввур нест.

Ин нағмаи зебои муסיқӣ махсуси сабки Қуръон аст ва дар баъзе мавридҳо чунин менамояд, ки ояте бо яке аз вазнҳои шеърӣ ҳамоҳанг мешавад. Албатта, ин ба он маъно нест, ки Қуръон шеър аст. Қуръон шеър нест, вале мазоёи насру шеър ҳар ду ро дар худ ҳам кардааст ва зимнан аз пойбандӣ ва илтизом ба як қофияву тафъилоти комил сарфи назар намудааст. Ба ҳамин далел бо озодии баёни ҳарчи тамомтар аҳдоф ва матолиби мавриди назари худро баён медорад ва дар айни ҳол аз мазоёи назм низ баҳраманда аст, муштамил бар муסיқии дохилии шеър ва ғосилаҳои наздик ба ҳам дар вазн аст, ки онро аз риояти (тафоъил) бениёз намуда ва низ ҳамоҳангии муназзами оятҳо, ки пушти сари ҳам қарор доранд, Қуръонро бениёз аз риоятҳои қофияи шеърӣ сохтааст.⁹

Дар баъзе мавридҳо мо мушоҳида мекунем, ки дар услуб ва сабки Қуръон бо саҷъ мушобаҳат вучуд дорад, вале ғолибан бо саҷъи ирсолий, ки дар байни араб мутадовил аст, фарқ мекунад. Қуръон ҳарфи саҷъро дар бештар аз ду оят риоят мекунад, ҳатто баъзе вақтҳо мебинем, ки саҷъи як сураи комил бар як ҳарф мебошад ва ҳарфи саҷъ дар тамоми оятҳои он омадааст. Монанди сураи «Қамар», ки ҳарфи «ро» дар охири тамоми оятҳо омадааст. Албатта, саҷъи як навъ баён ва зебоии алфоз аст, ки аз қадимулайём мавриди тавачҷӯҳи арабҳо будааст ва арабҳо худро мулзам ба риояти он медонистанд ва аз шунидани каломии мусажҷаъ, ки дорои оҳанги танинандоз ва нағмаи хос мебошад, лаззат мебурданд. Дар даврони чоҳилият суҳанварон ва коҳинон барои таҳти таъсир қарор додани шунавандагони худ аз каломии мусажҷаъ истифода мекарданд, вале бо ҳамаи инҳо Қуръон мусажҷаъ нест.

⁹ Тасвири фанӣ дар Қуръон. Таълифи устод Саййиди Қутб. – С. 83-83.

Сабки Қуръон бо оҳанги гирову ҷаззоб ва зебое, ки дорад, аз дигар сабкҳо фарқ дорад ва арабҳо бо ин сабк ноошно буданд, чунин сабк на дар каломи мурсал ва на дар каломи мусаччаъи эшон дида намешуд.

Дар аввалҳои нузули Қуръон, вақте арабҳо бо сабки ҷадиди он рӯ ба рӯ шуданд, ҳаёл карданд, ки Қуръон шеър аст, чун аз истимоъи он таъсиру лаззатеро эҳсос намуданд, ки мушобеҳи онро ҷуз дар шеър эҳсос накарда буданд, вале дере нагузашта ба иштибоҳи худ пай бурданд. Онҳо медонистанд, лозимаи шеър ин аст, ки дорои вазну қофия бошад, дар ҳоле ки Қуръон чунин нест.

ТАШБЕҲ ДАР ҚУРЪОН

Ташбеҳ иборат аст аз нишон додани ду чиз, ки бо ҳам дар амре шарик ҳастанд. Фалсафа ва ғоидаи ташбеҳ таъсир ва тавзеҳи калом аст. Қуръони карим муштабил бар чанд навъ ташбеҳи балғ аст, ки ҷилваи ҳосе ба маъно мебахшанд ва боиси таъсири бештари он дар нафс мегардад.

Яке аз равишҳои Қуръон ошкор намудан ва равшан сохтани масоили маънавий ба василаи ташбеҳи онҳо ба ашъи маҳсус ва аёнӣ аст. Масалан, Худованди мутаол, ки меҳодад оқибати бади мушриконро нишон диҳаду равшан намояд, ки ибодату парастии онҳо барои ғайри Худо ҳеҷ ғоидае надорад ва ҷуз бадбахтию хисорат чизе ба онҳо нахоҳад дод, анвоъ ва аҳволи мушриконро ба авзоъи анкабут, ки ҳашароти хурд аст, ташбеҳ менамояд, ки ҳамеша дар талошу кӯшиш барои сохтани хона аст, вале ҷуз бунёди бисёр сусту заиф чизи дигаре намесозад. Дар ин бора мефармояд:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ

كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ [العنكبوت: ٤١]

«Кору авзоъи касоне, ки ба ҷуз Худо маъбудон ва сарпарастоне баргузидаанд, ҳамчу кори анкабут аст, ки бо торҳои сусту заиф хона месозад, бегумон, заифтарин ва сусттарин хонаҳо хонаву кошонаи анкабут аст. Агар мушрикон дорои илму огоҳӣ мебуданд, (медонистанд, ки маъбудҳои ноҳаққи онҳо то чӣ андоза

заифу нотавонанд ва дар ҳақиқат бар тори анкабут такая задаанд)». (Анкабут, 41).

Қуръон ба мо хабар медиҳад, ки аъмоли кофирон бефоида аст ва дар қиёмат натиҷае аз он намебинанд ва онро ба хокистаре ташбеҳ мекунад, ки дар масири боди шадид қарор гирифта, бод онро батамом пароканда намуда, осоре аз онро боқӣ намегузорад: **«Ҳолу вазъи касоне, ки ба Парвардигори худ имон надоранд, аъмоли онҳо ба монанди вазъ ва ҳоли хокистаре аст, ки дар як рӯзи тӯфонӣ боди сахте бар он бивазад (ва онро пароканда кунад ва чизе аз он ба ҷой намонад ва кофирон ҳам дар рӯзи қиёмат) ба чизе аз он чи дар дунё анҷом додаанд, нахоҳанд расид ва даст намеёбанд»** (Иброҳим, 18).

Ҳамон гуна, ки соҳиби хокистари пароканда наметавонад дигар ба он дастрасӣ пайдо кунад, кофирон ҳам наметавонанд дар рӯзи қиёмат фоидае аз аъмоли дунёияшонро дарёфт созанд.

Аркон ва аносири ташбеҳоти Қуръон аз табиат ва воқеият кӯмак мегирад ва ба ҳамин далел аст, ки таъсири амиқе дар шунаванда эҷод менамояд, чун шунаванда ба хубӣ аносир ва аркони онҳоро ташхис медиҳаду мушоҳида ва ламс менамояд. Мулоҳиза фармоед... Қуръон аъмоли кофиронро ба саробе ташбеҳ мекунад, ки инсони ташна вақте онро аз дур дар саҳро мебинад, хаёл мекунад, ки об аст ва бошитоб ба сӯйи он мешитобад, то ҳарчи тезтар ба он бирасад ва ташнагии худро бартараф намояд, вале вақте ба он ҷо мерасад, яъсу навмедӣ бар қалбаш мусаллат мегардад, зеро оберо дар он ҷо намеёбад. Кофирон ҳам дар охират бо ҳамин яъсу навмедӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Зеро дар дунё ба аъмолу рафтори худ мағрур мегарданд ва хаёл мекунанд, ки ибодату парастии маъбудони ноҳақ барои онҳо фоидае дорад, вале вақте қиёмат фаро расид, мебинанд, ки ин аъмол бефоида буда, дар баробари онҳо ба азобу иқобе дучор шудаанд, ки Худованд онҳоро аз дучор сохтани худ ба он барҳазар дошта буд. Ва мефармояд:

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾﴾ [النور: ٣٩]

«Кофирон аъмолашон ба саробе мемонад, ки дар биёбони беобу алафе шахси ташнае онро мебинад ва мепиндорад, ки об

аст, аммо ҳангоме ки ба суръат ба он чо расид, аслан чизеро намеёбад, вале Худо ро меёбад, ки ўро мемиронад ва ба ҳисоби ў мерасад ва ҷазои аъмолашро батамом дарёфт медорад». (Нур, 39).

Қуръон авзоъ ва аҳволи дунё ва касонеро, ки ба он мағрур мешаванд ва ба қудрати худ меболанд, ба василаи ташбеҳ дар ин оят чунин мушаххас менамояд. «**Ҳоли дунё аз ҷиҳати заволу нопойдорӣ монанди бороне аст, ки онро аз осмон фуру мерезем ва бар асари он сабзиҳову гиёҳони замин, ки инсону ҳайвон аз онҳо мехӯранд, омезиш ва ҳаёти дубора пайдо менамоянд ва ба воситаи таровати онҳо замин комилан музайяну ороста мегардад. Дар ин ҳангом ки мардум мепиндоранд, ки бар замин тасаллут пайдо кардаанд ва метавонанд аз неъмату самароти он баҳраманда шаванд, ногоҳ фармони Мо барои дарҳам кӯбидани он дар шаб ё рӯз содир мешавад ва тамоми сабзиҳо ва гиёҳҳоро аз реша берун меоварем ва нобудаш мекунем ва ба сурате дармеояд, ки гӯё дирӯз ҳеч гиёҳе бар рӯи он набудааст» (Юнус, 24).**

Вазъи дунё ва зандагии он дар ҳоле ки ба дараҷаи олии оростагию шукуфой мерасад, ба вазъи обе ташбеҳ шуда, ки аз осмон нозил мешавад ва дар асари он гиёҳони замин ба рушду шукуфой мерасанд ва бо ҳам дармеомезанд ва инсону ҳайвон аз онҳо истифодаю баҳрабардорӣ мекунанд то ҷое ки оростагиву ҷамол ва зебоии замин ба ҳадди камол мерасад, он гоҳ инсон мепиндорад, ки метавонад бо қудрат ва имконоти худ комилан бар замин мусаллат шавад ва ба майли худ аз самароту неъматҳои он истифода намояд, худро бениёз мебинаду туғён менамояд ва аз ҳидояти Худо рӯгардон мешавад. Дар ин асно ногоҳон бо ғазаби Худо рӯ ба рӯ мешавад ва Худованд неъматҳои заминро ба василаи балое монанди зилзила ё тўфон ё чангҳои вайронгар аз байн мебарад ва заминро ба ҳолате дармеоварад, ки гӯё ҳаргиз гиёҳе бар рӯи он сабз нашудааст.

Мулоҳиза кунед, ки шумораи ҷумлаҳои ин оят, ки ба даҳ мерасад, ба шевае бо ҳам муртабит мебошанд, ки гӯё тамоми ҷумлаҳои даҳгона як ҷумла мебошанд. Ташбеҳе, ки дар ин оят вучуд дорад, як ташбеҳи интизоӣ аст, ки аз маҷмӯи ҷумлаҳо интизоъ гардидааст (гирифта шудааст).

ИСТИОРА ДАР ҚУРЪОН

Истиора иборат аз ин аст, ки калимаеро дар ғайри маънои аслии худ мавриди истифода қарор диҳем ва онро дар маънои тозае, ки дар асли луғат ба он маъруф нест, ба кор барем. Ин истеъмол вақте ҷоиз аст, ки байни маънои асли ва маънои нав мушобоҳате вучуд дошта бошад. Албатта, ҳикмат ва фалсафаи ин кор ошкор намудани чизҳое аст, ки пинҳону мубҳам мебошанд ва чизҳои зоҳирро зоҳиртару возеҳтар месозад.

Қуръони қарим шомили чандин навъи истиора аст, ки балоғат ва қудрати фавқулодаи онро дар баёни мақсуд нишон медиҳад. Истиора бо ҷумлаҳои мухтасару пурмаъно адо мешавад. Аз ҷумла Қуръон мефармояд: **«Ваштаълар - раъсу шайбо»**, яъне ва монанди шӯъла дурхашида мӯйи сарам (*Марям:4*).

Лафзи иштиғол, ки ба маънои шӯълавар шудани оташ аст, барои пирию сафедии мӯйи сар ба кор гирифта шудааст ва робитаи байни шӯълавар шудани оташ ва сафед шудани мӯйи сар ин аст, ҳамон гуна ки вақте оташ дар зуғол (ангиштсанг) пайдо шуд, ба тадриҷ сиёҳии онро аз байн мебарад ва он ба сурати як ахгари (лахча) шӯълавар мешавад, пирию сафедии мӯйи сар ҳам ба тадриҷ шурӯъ мешавад ва мӯйҳои сиёҳ кам-кам сафед мешаванд, то ин ки тамоман сафед мегарданд ва ба ҳамин муносибат лафзи иштиғол ба таври орият аз маънои аслии худ дур шуда, барои ин маънои нав ба кор бурда шудааст.

Яке дигар аз истиораҳои Қуръон ин аст, ки мефармояд:

﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾﴾ [الانبیاء: 18]

«Ҳақро бар сари ботил мекӯбем, то мағзагро аз ҳам мепошад, он гоҳ ботил ҳарчи зудтар аз байн меравад». (*Анбиё, 18*).

Лафзи кӯбидан ва мағз ду калимае ҳастанд, ки аз маънои аслии худ дур сохта шудаанд ва аслу ҳақиқати ҷумла ин аст: Мо ҳақро ба ҷойи ботил қарор медиҳем ва ботилро нобуд мекунем, вале лафзи (қазф) кӯбиданро ба истиора гирифта, то нишон диҳад, ки ҳақ дорои қудрат ва нерӯи кӯбанда аст ва ботил дар муқобили он тоби

муқовиматро надорад ва лафзи ядмағу (мағзашро аз ҳам мепошад) истиорае аст, ки муборизаи ҳаққу ботилро ба тасвир мекашонад ва сахнаи онро нишон медиҳад, ки чӣ гуна ҳақ монанди як қаҳрамони барҷаста гурзи сангини худро ба даст гирифта ва мағзи душманро ҳадаф қарор дода, онро аз пой дармеоварад ва нобуд месозад.

Боз мефармояд: **«Қасам ба субҳ, ҳангоме ки нафас мекашад»** (Тақвир:18) ва аз уфуқ ба тадриҷ зоҳир мешавад. Калимаи танаффаса аз маънои аслии худ нафас кашидан ҷудо сохта шуда ва дар маънои нав зоҳир шудани тадриҷӣ аз уфуқ истеъмол шудааст, то нишон диҳад, ки офтоб сарчашмаи хайру баракат ва моёи зиндагӣ аст. Вақте торикии шаби сиёҳ пардаи худро ба рӯи офтоб мекашонад ва оламро аз файзу баракати он маҳрум месозад, мисли ин аст, ки ҳама чиз дар ҳоли бухту мотам ва сукуту сукун қарор мегирад ва дигар ҳаёте боқӣ наместонад, аммо ҳамин ки субҳ аз уфуқ ба тадриҷ зоҳир шуд, мавҷудот ҳам фараҳу шодӣ ва ҳаёти худро боз меёбанд».

Қуръон таҷаммуи мардумро дар рӯзи қиёмат ва интизори онҳоро барои ҳисоб тавсиф мекунад ва мефармояд:

﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجٌ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا﴾ [الكهف: 99]

«Дар рӯзи қиёмат мо онҳоро раҳо месозем, то монанди дарё бархе дар бархе мавҷ зананд, он гоҳ дар сур дамида мешавад ва Мо эшонро ба таври шигифтоваре чамъ мекунем». (Каҳф, 99).

Албатта, мавҷ дар асл ба маънои ҳаракати об аст, ки барои ҳаракати пайдогашта аз изтиробӣ дарёе аз инсонҳо ба қор гирифта шуда ва дар он истеъмол гардидааст ва сахнаи ҳавлноки қиёматро муҷассам месозад, ки дарёи бекароне аз инсонҳо дар он рӯз чамъ мешаванд ва изтиробу нигаронӣ бар онҳо соя меафканад ва ҳеч ҷойи фирору паноҳгоҳе надоранд ва монанди мавҷи дарё дарҳам мепечанд.

Боз Қуръон ба таври истиора мефармояд: «Вақте хашми Мӯсо соқит ва ором шуд». Маъно ин аст, ки вақте хашми Мӯсо бартараф шуд. Лафзи сукут-ро ба истиора гирифта, гӯё хашми Мӯсо ба сурати инсоне даромада буд, ки ўро ба нишон додани аксуламали шадид таҳрик мекард, вале баъдан хомӯшу бесарусадо шуд.

Истиораи дигарро дар ин оят мушоҳида мекунем: «**Оё касоне, ки ба воситаи гумроҳию саргаштагӣ монанди мурдагон буданд, вале ба сабаби нури ҳидоят то онҳоро зинда намудем ва нури азимеро дар пеши роҳи онҳо қарор додем, то дар партави он дар миёни мардум ҳаракат намоянд ва масири худро ба хубӣ бишиносанд, монанди касоне ҳастанд, ки дар торикии ҷаҳду гумроҳӣ ғарқ шудаанд ва дигар аз он берун нахоҳанд омад?!» (Анъом, 122).**

Дар ин оят калимаи нур барои ҳидоят ба истиора гирифта шудааст, то нишон диҳад, ки ҳамон тавре нур боис мешавад, ки инсон роҳи худро биебад ва аз ҷодаи мустақим мунҳариф нашавад ва хатароти мавонезро ба хубӣ ташхис карда, бо итминону саломатӣ зуд ба мақсад бирасад, ҳидоят ҳам инсонро аз фасоду куфр дур менамояд ва ҳаққу ҳақпарастиро ба ӯ нишон медиҳад. Аз тарафи дигар, лафзи зулмат барои гумроҳӣ ва саргаштагӣ ба истиора гирифта шудааст, то нишон диҳад, ҳамон гуна ки инсон дар торики қодир ба ҳаракат нест ва наметавонад ба ҷое роҳ бибарад, инсони гумроҳу бедин ҳам саргашта аст ва наметавонад хатаротеро, ки дар пеш дорад, ташхис диҳад.

ЭЪҶОЗ ВА КАЛИМОТИ КҶТОҲ ДАР ҚУРЪОН

Эъҷоз он аст, ки матлаб бо кӯтоҳтарин лафз ба равшанӣ баён шавад. Бинобар ин, каломе ки кӯтоҳ бошад ва маънои фаровоне аз он истифода шавад, каломе аст балеғ ва ҳар андоза алфоз кӯтоҳтар ва маънои он бештар бошад, аз балеғати бештаре баҳраманд аст, то ба марҳалаи эъҷоз мерасад.

Мо мушоҳида мекунем, ки Қуръон бо як ва ё чанд калимаи кӯтоҳ чандин маънои васеъро баён менамояд, ки шарҳу басти онҳо ниёз ба вақти фаровон дорад ва агар ашхоси балеғ бихоҳанд маъноеро, ки мавриди назари Қуръон аст, тағйир диҳанд, ночоранд барои расидан ба умқи он ҷумлаҳо ва ибораҳои тӯлониро бо ҳадди далолат ба қор гиранд. Барои намуна Қуръон дар мавриди ваҳдонияти Худо мефармояд:

﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا أَذَّاهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَانَ

اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ [المؤمنون : ٩١]

«Худованд фарзандеро барои худ барнагузида ва ҳеч маъбуде бо ӯ шарикун анбоз нест ва агар шарикун ме дошт, ҳар шарикун ба офаридашудагони худ мепардохт ва онҳоро мавриди тавачҷӯҳ қарор медод (ва дар натиҷа ҳар бахш аз ҷаҳон бо назми ҳосе идора мегардид ва ваҳдат ва назми саросарии ҷаҳон ошуфта мешуд) **ва ҳар як аз шарикун бар дигаре бартарӣ меҷуст**». (Мӯъминун, 91).

Худованди мутаол дар ин ояти кӯтоҳ бақо ва давоми олами ҳастиро нишонаи ваҳдонияти худ қарор дода ва тааддуи Худоро мояи нобудии ҷаҳон доништааст. Пас, дар ҳоле ки ҷаҳон мавҷуд ҳаст, маълум мегардад, ки тааддуи Худо нест. Донишмандони динӣ ва каломӣ садҳо сафҳаро дар баёни матолибе, ки ин оят ба онҳо ишора дорад, навиштаанд.

Боз Қуръон дар бораи исботи ваҳдонияти Худованд мефармояд: «**Агар дар Замину Осмон ба ҷуз Аллоҳ Худои дигаре мебуд, Замину Осмон нобуд мешуданд**» (Анбиё, 22). Ин ояти шарифа мефармояд, ки агар чанд Худо вуҷуд ме дошт, ҷаҳонро дар байни худ тақсим мекарданд ва дучори муборизаву ихтилоф мешуданд ва дар натиҷа ҷаҳон ба фасоду вайронӣ кашида мешуд. Вақте мебинем, ҷаҳон аз байн нарафтааст, ин далели он аст, ки Худо яке аст. Ин оят бо калимаҳои кӯтоҳи худ маънои фаровонеро дар бар дорад, ки уламои илми калом дар ин бора ба тафсил баҳс намудаанд.

Ва боз Қуръон мефармояд: «Бо гузашт (афвкунанда) ва бурдбор бош. Ба корҳои нек дастур бидеҳ ва аз одамони нодон ва мункири Ҳақ дурӣ кун» (.....)

Қуръон дар ин чанд калимаи кӯтоҳ тамоми фазои ахлоқиро ҷамъ кардааст, чун гузашту афв боиси эҷоди муҳаббат дар байни муҳолифон мегардад ва дастур ба некӣ ва амр ба маъруф мӯҷиб мешавад, ки инсон ба Худо бештар тақво дошта бошад ва аз корҳои бад дурӣ намояд, зеро касе, ки мардумро ба некӣ даъват мекунад, бояд худ ҷузъи некӯкорон бошад. Амр ба маъруф силаи раҳмро тақвият менамояд, тақвияти силаи раҳм аз корҳои нек мебошад ва дурӣ чустан аз инсонҳои фосиду нодон боиси ҳифзи шахсият ва дур шудан аз корҳои нописанд ва эҷоди сабру истиқомат аст.

Яке аз балеғтарин эъҷозҳои Қуръон вақте аст, ки Худованд тӯфони Нӯхро тавсиф мекунад ва саҳнаи онро ба тасвир мекашонад ва мефармояд:

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرَ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّهِمٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوْجِ وَدُسِرَ ﴿١٣﴾ تَجْرَى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَن كَانَ كُفِرًا ﴿١٤﴾ ﴾ [القمر: ٩، ١٤]

«Пеш аз эшон қавми Нӯх – бандаи мо (Нӯх)-ро такзиб карданд ва гуфтанд, ки девона аст. Мардум ӯро аз худ дур намуданд. Он гоҳ Нӯх Парвардигори худро ба фарёду ёри хонд. Гуфт: Парвардигоро, ман шикаст хӯрдам ва мустаҳаққи кӯмакам ва маро ёрию кӯмак кун. Баъд аз дуову шикваи Нӯх дарҳои осмонро ҳамроҳ бо оби фаровон ва резон кушодем ва чашмасорони зиёдеро дар замин ба чӯш овардем ва обҳо барои иҷрои фармони муқарраршудаи илоҳӣ ба ҳам пайвастанд ва Нӯхро бар киштӣ, ки бо тахтаҳо сохта шуда буд, савор кардем ва киштӣ дар зери муроқибат ва назорати мо ҳаракат мекард ва ин наҷот подоши касе буд, ки мавриди такзиб қарор гирифта ва ба ӯ куфр варзида шуда буд». (Қамар, 9-14).

Хонандаи мӯхтарам, сабки зебо ва раво ва вазнҳои бисёр муназзами ин оятҳоро мавриди таваҷҷӯҳ қарор диҳед, ки ба чи шевае саҳнаи тӯфонро бо кӯтоҳтарин ва камтарин калимот ба тасвир мекашонад ва расотарин маъноро баён менамояд! Сипас мулоҳиза кунед, ки бо чӣ каломии балеғе фурукашӣ кардан ва поён ёфтани тӯфонро баён медорад ва мефармояд: «Баъд аз ҳалоки кофирон ба замин гуфта шуд, то оби худро фуру барад ва онро бибалъад, ба осмон дастур дода шуд, то боридани боронро қатъ кунад ва обҳо аз миён бардошта шуд, фармони Худо иҷро гардид ва қор ба анҷом расид ва киштӣ бар кӯҳи Ҷудӣ паҳлӯ гирифт ва овоз баромад: мурда ва нобуд бод ситамгори» (Худ, 44).

Ин оятҳо фурукаш кардан ва хотима пазируфтани тӯфонро бо калимоти мухтасар, ҳамоҳанг ва раво гуворо, ки лафзу маънои онҳо дар ҷамолу зебой бо ҳам дар мусобиқа мебошанд, эълон медорад.

Ба чумлҳояш нигоҳ кунед, ки чӣ гуна пушти сари ҳам қарор гирифта ва ба василаи «вов»-и атф, ки нишонаи пайваст ва иртибот аст, ба ҳам васл шуда ва балоғатро ба авҷи худ расонидаанд. Қуръон қабл аз ҳар чиз ба муҳимтарин масъала, ки наҷоти киштӣ аз тӯфон аст, мепардозад ва ин амр то замоне, ки об рӯйи заминро фаро гирифта бошад, мумкин нест, Аз ин рӯ, ба замин дастур медиҳад, то обро, ки бар рӯйи он қарор гирифтааст, фуру бараду онро бибалъад. Аз тарафи дигар, то вақте резиши борон шадид идома дошта бошад, сокинони киштӣ наметавонанд мутмаину роҳат бошанд. Бинобар ин, Худованд ба осмон дастур медиҳад, то боришро қатъ кунад, сипас Худованд эълон медорад, ки авомираш иҷро гардид ва саранҷом тӯфон аз байн рафт ва обҳо хушк шуданд ва он чи ки Худо муқаддар карда буд, анҷом гирифт, иддае ба ҳалокат расиданд ва иддае ҳам наҷот ёфтанд ва мефармояд киштӣ бар кӯҳи Чудӣ ба оромӣ паҳлӯ гирифт, он гоҳ касонеро, ки ба ҳалокат расидаанд, нафрин менамояд ва онҳоро ба унвони золим муаррифӣ мекунад.

Вале чун амри Худо дар мавриди ба нобудӣ кашонидани золимон ба сурате содир нашуда, ки касе онро бишунавад, барои ҳамин феълро ба сурати маҷҳул, ки фоили он мушаххас нест, зикр менамояд ва мефармояд:

﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ﴾ [هود: ٤٤]

«Ва қила ё арзу», яъне ба Замин гуфта шуд, то оби худро фуру барад. (Худ:44).

«Ба ҳамоҳангӣ, таносуб ва таносуқу оҳанги муסיқӣ, ки дар байни иблагӣ ва ақлигӣ вучуд дорад, тавачҷӯҳ фармояд, ки дар чи мартабаи волое аз балоғат қарор доранд ва аз тарафи дигар, ҳар ду истиора мебошанд, ки аз ин ҷиҳат низ аз балоғати кофӣ бархурдоранд ва калимаи иблагӣ, ки барои балғидани фаврии об ба василаи замин ба кор гирифта шуда, хеле беҳтар ин мақсудро, масалан, аз калимаи имтассӣ, ки далолат бар суръат дар сероб шудан дорад, баён медорад. Ва калимаи моъ ба ки, ки замири замин аст, изофа шуда, ба хогири ин аст, ки нишон диҳад ин дастур амр ба муҳол нест, чун ин об моли худӣ замин аст. Ва калимаи «иставо»-ро барои паҳлӯ гирифтани киштӣ бар кӯҳи Чудӣ интихоб карда, чун итаво ба маънои паҳлӯ гирифтани дар

камоли амну оромӣ ва итминон аз набудани ҳар гуна мавонеъе аст, вале масалан, калимаи истақарра чунин маъноро намерасонад. Ва калимаи «буъдан»-ро бар калимаи ҳалокан тарчеҳ дода, то нишон диҳад ҳадаф аз нобудии золимон дур сохтани эшон аз ғасод бар рӯи Замин аст».¹⁰

АМСОЛ ДАР ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳои сабки Қуръон мисол задан ва намуна овардан аст. «**Дар ин Қуръон барои мардум ҳар навъ намуна ва мисолеро овардаем, то ҳушёр шаванд ва панд бигиранд**» (Зумар, 27).

Мисол овардан дар тасвири маъно ва матлаб ба сурати маҳсусот боиси тавачҷӯҳи бештар ба он матлаб мебошад ва зудтар фаҳмида мешавад ва дертар фаромӯш мегардад. Масалҳо дар Қуръон ба ду қисм аст: яке амсоли ошқору зоҳир аст, ки ба лафз мисл ва монанди он баён шудааст. Ҳамон тавр ки Худованд ба мисол ва намунаи аҳволи мунофиқон тасреҳ менамояд ва мефармояд:

﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ﴾ [البقرة: ١٧]

«**Авзои мунофиқон монанди авзои касе аст, ки бо кӯшиши фаровон оташеро равшан кунад, ҳамин ки оташ атрофи ӯро равшан намуд, Парвардигор оташи онҳоро хомӯшу нобуд намояд ва эшонро дар торикиҳои анбӯҳ раҳо созад, ба гунае, ки чашмонашон чизеро набинад**». (Бақара, 17).

Мисол дар ин оят возеху равшан аст ва қисми дувум мисоли зимнӣ ва ғайри сареҳ аст ва лафз мислу монанди он баён нашуда аст ва мефармояд: «Балки кофирон чизеро, ки дар бораи он илм надоштанд, такзиб карданд» (Юнус, 39).

Ин оят як мисоли зимнӣ аст, чун мегӯяд: Инсон душмани чизе аст, ки аз он огоҳ нест. Ё монанди ин оят: «Мушрикони ҳеч эрод ва узру баҳонае надоранд, магар ин ки мушоҳида мекунанд, ки ба фазлу карами Худо ва Расули Худо (с) бениёз шудаанд» (Тавба, 74).

¹⁰ «Мин балоғати-л-Қуръон». Таълифи доктор Аҳмади Бадавӣ.

Мисол дар ин оят ҳам зимнӣ аст ва ба маънои зарбулмасали арабӣ аст, ки ба маънои «аз шарри касоне, ки бо онҳо некӣ кардаӣ, барҳазар бош» мебошад, ё мефармояд: **«Худованд ба Иброҳим гуфт: «Магар имон надорӣ (ки талаби зинда шудани мурдaro мекунӣ?) Иброҳим гуфт: «Бале, имон дорам, вале мехоҳам қалбам мутмаин шавад» (Бақара, 260).**

Мисол дар ин оят низ зимнӣ аст ва ба маънои масали роиҷи арабӣ аст, ки ба маънои «Шунидан кай бувад монанди дидан» мебошад, ё: **«Мардони Худо касоне ҳастанд, ки ба ҳангоми инфоқ ва бахшиш, исроф ва зиёдаравӣ намекунанд ва аз бухл ва бебахшишӣ ҳам парҳез менамоянд, балки дар ин байн ҳадди васатро риоя мекунанд» (Фурқон, 67).**

Ин мисоли зимнӣ ба маънои мисоли мутадовили арабӣ, яъне «Беҳтарини корҳо миёна аст» мебошад ва ё мефармояд: «Ҳар кас чӣ гуноҳе кунад, ҷазои онро мебинад», ки ба маънои ин масали роиҷ аст: «Ҳар чи бикорӣ, онро дарав мекунӣ». (Нисо, 123).

Дар Қуръон калимаҳое вучуд доранд, ки ба сурати мисол даромадаанд. Масалан, ба ҳангоми рӯйдоди кори мушкил гуфта мешавад: Яъне ҷуз Худо касе наметавонад ин мушкилро ҳал кунад» (Наҷм, 58).

Ё ҳангоме ки инсон ба сазои фиребкориҳои худаш мерасад, ин оятро мехонанд: **«Ҳиллаву хиёнати ҳиллагар танҳо ба худаш бармегардад» (Фотир, 43).**

Ё ҳангоме ки касе вазифаи худро анҷом медиҳад ва дигарон арзиши қору суханони ӯро наредонанд, ин оятро мехонад: **«Ва нест бар паёмбар ҷуз расондан» (Моида, 99).**

Ҳангоме ба инсонии некӯкор подоши некияш дода мешавад», ин оят хонда мешавад: **«Ҷазои некӣ ба ҷуз некӣ чӣ чизе аст?» (Раҳмон, 60).**

Ва ё ҳангоме дида мешавад, иддае роҳи дурустро дар пеш гирифтаанд ва иддаи дигаре дар гумроҳӣ қадам бармедоранд, гуфта мешавад: **«Ҳар яке аз онҳо баробари шахсияти худ амал менамояд». (Исро, 84).**

Ва ё ба ҳангоми пеш омадани нороҳатӣ барои таскин ин оят хонда мешавад: **«Басо, ки чизеро дӯст надоред, вале барои шумо хайру баракат аст»** (Бақара, 216).

Ва ё ба ҳангоми муқоисаи ду чизи хубу бад ин оят хонда мешавад: **«Бад хуб яксон нестанд»** (Моида, 100).

Ва ё барои инсонҳои гумроҳ ин оят хонда мешавад: **«Агар Худо хайреро дар вучуди онҳо меид, онҳоро ҳидоят мекард»** (Анфол, 23).

Ва ё ба ҳангоми ташвиқ бар кори хайре ин оятро мехонанд:

﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الذاريات: ٥٥]

«Ту мардумро ба некӣ тазаккур бидех, зеро тазаккур ҳатман барои мӯъминон манфиат дорад». (Зориёт, 55).

Ва ё ба ҳангоми интихоби дӯст ва ё ҳамсари хуб ба василаи инсонии хуби дигаре ин оят хонда мешавад: **«Покон барои покони мебошанд».** (Нур, 26).

Ва ё вақте касе ба сазои аъмолаш мерасад, ин оят барояш хонда мешавад: **«Ин сазои аъмоли худат мебошад».** (Ҳаҷ, 10).

Ва ё ҳангоме, ки касеро аз оянда ва оқибати қораш метарсонанд, ин оят хонда мешавад:

﴿أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾ [هود: ٨١]

«Магар фардо наздик нест?». (Ҳуд, 81).

Ва ё ҳангоме, ки ҳар кас ба назди ҳамфикрони худ меравад, гуфта мешавад: **«Ҳар гурӯҳ ва ҳизбе ба атрофиёни худ шод мебошанд».** (Рум, 32).

Ва ё ҳангоме, ки касе орзуи кори хайреро дорад, вале қудрати анҷом додани он корро надорад, барои таскини ӯ ин оят хонда мешавад: **«Худованд инсонро чуз ба андозаи тавоноияш мукаллафу масъул наменамояд».** (Бақара, 286).

ТАКРОРИ ЯК МАЪНО БО ИБОРАҶОИ ГУНОГУН ДАР ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳои дигари сабк ва услуби Қуръон ин аст, ки як маъноро дар баъзе оятҳо бо ибораҳои гуногун баён менамояд, вале асли маъно як аст. Ҳамон тавре ки мебинем, дар баъзе аз дostonхояш ба муносибатҳои гуногун ба манзури таъкид ё сарзаниш ва таҳдид, ё тафсили мавъиза ва тасбити ҳуҷҷат ва... дostonеро бо ибораҳои мухталиф баён менамояд, ё ба ҳангоми баёни неъмат ва баракати худ бар бандагонаш як мавзӯро бо ибороти гуногун адо мекунад.

Овардани ибороти мухталиф дар оятҳо ва мавзӯҳои бешумори мутааддад, ки ҳар як аз лиҳози лафзу маъно дар фасоҳату балоғат бо ҳам яксон ва мушобеҳ бошанд, яке аз асрор ва розҳои шигифтангези Қуръон аст ва як навъ бартарӣ ва тафаввуқи каломӣ аст, ки хоси Қуръон мебошад. Қуръон аҳдоф ва мақосидро ба гунае ба баландтарин дараҷаи азамат ва камол мерасонад, ки ҳар андоза такрор шавад, ҳаловати он бештар мегардад.

Фалсафаву ҳикмати ин такрорҳо дар ин аст, ки Қуръон аз лиҳози ҳидояту балоғат арабҳоро ба мубориза хонда, ба ҳамин далел дар баъзе оятҳо ба сурати итноб (муфассал) як маъноро такрор намуда ва дар оятҳои дигар ба сурати эъҷоз маъноро баён медорад (ва бо тасаллути комил дар майдони эъҷозу итноб гӯи сабқатро мерабояд) ва эъҷози худро ошкор сохта ва фасоҳату равонии лафзро нишон медиҳад, то ҳама бидонанд, ки Қуръон каломи башар нест. Зеро ҳар гоҳ нависанда ва шоире матлаберо такрор намояд, гуфтаи ӯ дар мартабаи дувум аз лиҳози фасоҳат поёнтар аз дафъаи аввал аст ва осори тасаннӯъ ва такаллуф дар он ошкортар мегардад.

Аз тарафи дигар, такрор барои устувор сохтани як матлаб ва ақида дар зеҳни мардум яке аз васоили бисёр боаҳамият ба шумор меояд. Ба ҳамин далел аст, ки дар ин аср ҳам мебинем, ки мубаллиғону васоили иртиботи ҷамъӣ барои устувор намудани ҳадафҳои худ то чӣ андоза бар такрор такя менамоянд ва як маъноро ба ибораҳо ва шаклҳои гуногун нишон медиҳанд.

ҶАНБАҲОЕ АЗ ЭЪҶОЗИ ҚУРЪОН

Қуръон дорои ҷанбаҳои фаровони эъҷоз аст, ки ба ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон гувоҳӣ медиҳанд.

ҲАСОҲАТИ ҚУРЪОН ДАР ТАМОМИ ҶАНБАҲО

Ба ростӣ, назми шигифтангез, таълифи бадеъ ва беназири Қуръон дар тамоми мавридҳо собит аст ва бо вучуди ин ки мавзӯҳо ва ҷанбаҳои он аз қабилӣ дoston, мавъиза, баёни аҳком, ваъд, ваъид, ахлоқи карима зиёд ва бешумор аст ва ҳар ҷанбае дорои хусусиятҳои аст, ки лозим аст ба муқтазои онҳо дар шева ва сабки баён тағйирот ва дигаргуниҳои зарурӣ ба амал ояд, вале бо ин ҳама бисёрии ҷанбаҳо ва тағйироту дигаргуниҳо назми аҷиб ва таълифи бадеи Қуръон собиту маҳфуз аст.

Мебинем, ки суҳанони одамони адибу балеғ ва ашъори шуарои барҷаставу тавоно бар ҳасби ҷанбаҳо мавзӯҳо ва матолиб бо ҳам тафовут ва ихтилофи ошкор доранд, масалан баъзе шуаро дар мадҳасароӣ тафаввуқ доранд ва дар ҳаҷву накӯҳиш заиф мебошанд ва баъзе ҳам дар васфи баҳору табиат гӯйи сабқатро мерабоянд, вале дар дигар мавридҳо чандон пирӯз нестанд ва ба ҳамин тартиб ҳеҷ шоир, адиб ва суҳанваре вучуд надорад, ки дар тамоми мавридҳо яксон дар майдони ҳасоҳату балоғат турктозӣ кунад. Масалан, Имрулқайс дар майдони ҷанг ва Нобиғаи Зубёнӣ ба ҳангоми тарс ва Заҳир ба вақти шодӣ дар ҳасоҳату балоғат зарбулмасал будаанд. Албатта, дар арсаи хитоб, суҳанронӣ, наср ва дигар ақсоми калом ҳам ҳамин тавр аст ва тафовуте нест. Ҳеҷ хатибе қодир нест аз ҳамаи ҷанбаҳои балоғат худро яксон ҳифз кунад, аммо ба хилофи ҳама ба тасдиқи донишмандон, ғусаҳо ва суҳанварони араб Қуръон дар тамоми мавридҳо ва ҷанбаҳои калом бе тафовут дар сатҳи бисёр болое аз ҳасоҳату балоғат қарор гирифта ва дар тамоми заминаҳо эъҷози худро нигоҳ доштааст.

Масъалаи дигаре, ки лозим аст ба он тавачҷӯҳ шавад, ин аст ки интиҳоби лафзҳо барои маъноӣ машҳуру мутадовил дар байни мардум бисёр сахлу осонтар аз гузиниши калимот барои маъноҳои тоза ва ибтикорӣ аст. Бояд эътироф кард, ки ҳасоҳати араб бештар марбут ба тавсифи дашту сахро, кӯҳу сангҳо, шикоят аз дурии аҳбоб, тавсифи шутуру шикори оҳу ва ё мадҳу зам ва ифтихор мебошад.

Албатта, балоғат дар тавсифи ин масоил ва ашъи маҳсус ба гунаи фаровону густурда вучуд дорад ва дастрасӣ ба он осон аст, чун таъби аксари мардум ба ин гуна масоил тамоюл дорад, аксари шуаро аз ин ҷиҳатҳо доди суҳанро додаанд ва ба мартабаи қобили таҳсине аз фасоҳат расидаанд. Қасоне, ки баъд аз онҳо меоянд ва ашъори пешкисватони худро мавриди баррасӣ қарор медиҳанд, малакаи фасоҳату балоғат барояшон ҳосил мегардад.

Аммо агар Қуръонро мулоҳиза кунем, мебинем, ки ҳеҷ як аз ин ҷиҳатҳои маҳсусро мавриди тавачҷӯх қарор намодааст. Ҳарчанд амри табиӣ аст, ки калимоте дар Қуръон вучуд дошта бошад, ки тамоми арабҳо бар фасоҳати он иттифоқи назар доранд, аммо Қуръон ҷиҳатҳоеро мавриди тавачҷӯҳи худ қарор додааст, ки барои араб ношинохта ва ғайримутадовил будааст. Қуръон Худованд ва азамати ӯро мавриди тавачҷӯх қарор медиҳад ва ба тавсифи қудрати ӯ мепардозад, мардумро ба ибодати Худо ва танзеху тавҳид ва тавачҷӯх даъват менамояд. Неъматҳоеро, ки дар бихишт барои некӯкорон омода шудааст, тавсиф мекунад, азоби бадкоронро баён мекорад ва достони пайғамбарон бо миллатҳояшонро, ки шомили панду андарз ва баёни анвоъи ибодатанд, бозгӯ мекунад. Қуръон мардумро ба ахлоқи писандида ташвиқ ва аз пайравӣ аз фасод барҳазар мекорад ва қонуни иқтисодӣ ва низоми хонавода ва ғайри инҳоро вазъ менамояд. Инҳо ҳама масоиле ҳастанд тозаву навзухур, ки имкон надорад ашҳоси адибу балеғ бо адабиёт ва балоғати мутадовили худ битавонанд аз тамоми ин ҷиҳатҳо ҳаққи матлабро дар он бо риояти фасоҳат адо намояд.

Аммо агар оятҳои Қуръонро бодикқат мутолиа ва баррасӣ кунем, ба хубӣ мебинем, ки Қуръон дар тамоми ин маворид дар ниҳояти фасоҳату балоғат эъҷози худро нишон додааст ва анвоъу ақсоми фунуни балоғатро аз қабиле ақсоми таъкид, анвоъи ташбеҳ ва тамсилу истиора ба қор гирифтааст ва тамоми хонандагони худ, махсусан хонандаи арабро таҳти таъсири худ қарор дода.

АВҶИ БАЛОҒАТ ДАР ҚУРЪОН

Яке дигар аз чанбаҳои эҷози Қуръон ин аст, ки араб назм ва ё насре надоранд, ки муштамил ба ин ҳама фасоҳати чашмгир, навзухур, шигифтангез, дорои чанбаҳои беназир, маонии нозуку латиф, фавоиди касир ва қазовату ҳукми фаровон бошад. Аммо Қуръон бо вучуди муфассал будани оятҳо, матолиб ва мавориди он аз тамоми ҷиҳатҳо ба таври яқсон ва мутаносиб фасоҳату балоғатро ба авҷи худ расонида ва муборизони худро дар майдони набард ба зону дароварда ва онҳоро очиз кардааст. Арабҳо гоҳе чанд ҷумлаи фасеҳро ба донишмандони худ ва ё қасоиди балеғро ба шоири барҷастае нисбат медиҳанд, вале Қуръон бо ин ки китобе аст муфассал ва тӯлонӣ, аз тамоми чанбаҳо ба таври мутаносиб фасеҳ аст.¹¹

Бинобар ин, ҳаргиз як инсонии таҳсилнакарда монанди Муҳаммад (с), алайҳиссалом ва ё ҳар таҳсилкардаву олими барҷастаи дигаре наметавонад дар ҳудуди шашҳазору дусад оят ба таври тақриб ба ин шеваи саропо фасоҳату балоғат ва ҳамоҳанг китобе таълиф намояд. Қатъан ин беҳтарин далел аст, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст.

САЛОМАТ ВА МАСУНИЯТИ ҚУРЪОН АЗ

ТАНОҚУЗУ ИШТИБОҲ

Мавзӯи бисёр муҳимми дигар ин аст, ки Қуръон бо вучуди ин ки китобе аст муфассал, аз ҳар гуна таорузу тазод ва иштибоҳу ихтилоф холи аст, ба хилофи каломи тамоми инсонҳо, ки ҳеҷ гоҳ аз чунин матонату фазилате бархурдор намебошад, мебинем, ки уламову донишмандон дар давронҳои мухталиф китобҳои таълиф менамоянд ва онҳоро ба чоп мерасонанд ва дар байни мардум мунташир мешаванд, вале маълум мешавад, ки дорои таорузу таноқуз ва ихтилофу иштибоҳи лафзӣ маънавӣ мебошанд. Ё мебинем, китобе дар як аср ҷузъи беҳтарин китобҳо будааст, вале бо пешрафти илму дониш ва тағйири авзоъ ва аҳвол аҳамияти худро аз даст медиҳад ва хатову иштибоҳоти он ошкор мегардад. Ин амре аст, ки дар назди уламо ва донишмандон муҳаққақ ва мутадовил мебошад. Аммо Қуръон чаҳордаҳ қарн пеш, ки бо забони инсонии таҳсилнокардае, ки

¹¹ «Эҷозу-л-Қуръон»-и Боқилонӣ. – С. 39.

қудрати хондану навиштанро надошта, баён гардидааст ва тарзи тафаккурҳо, фарҳангҳо ва ақоиду русум дигаргун гаштаанд, на танҳо таззоду ихтилофе дар он дида намешавад, балки ҳамон тавре ки баъдан дар ин китоб мебинем, усулу пояҳое бо худ овардааст, ки бо ҳар замону маконе созгору ҳамоҳанг ва қобили интибоқ мебошанд.

ҚОБИЛИ ТАТБИҚ БУДАНИ МАОНИИ ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳо ва ҷанбаҳои эъҷози Қуръон ин аст, ки маъно ва услуби он латифу нарм, шаклпазир ва қобили интибоқ ва таъвил бо авзоъ ва аҳволи мухталиф аст ва бо аксари афкор, назариёт ва дигаргунию пешрафте, ки дар давронҳои гуногун ба вучуд меоянд, таззоду бархӯрд надорад ва дар ҳар асра ба муқтазои тамаддуну тафаккур ва пешрафт тафсиру таъбир мешавад.

Арабҳои даврони чоҳилият, ки ба ҷуз сиришту илҳоми фитрӣ чизе надоштанд, Қуръонро ба мизони идрок ва шуури худ мефаҳмиданд ва уламову донишмандоне, ки баъд аз он омаданд, Қуръонро ба миқёси илму дониши худ санҷиданд ва ба азамати он эътироф карданд. Ба ҳамин тартиб сарони ҳар гурӯҳу фирқае Қуръонро дастовези худ қарор доданд ва зимни таъвилоту тафсироте онро далелу шоҳид бар сӯҳати андешаҳои худ қарор медоданд.

Имрӯз ҳам илми ҷадид бисёре аз ҳақоқиқи Қуръонро собит намуда, ки қаблан аз диди мардум пинҳону махфӣ буданд. Бидуни тардид, каломи ҳеҷ инсоне дар ҳеҷ асру замоне чунин хусусиятеро надорад ва наметавонад бо ҳар авзоъ ва шароиту аҳволе созгор ва қобили тафсир бошад, ба ҷуз каломи худовандӣ, ки бар ҳамаи авзоъ ва аҳволу давронҳо огоҳ ва мусаллат аст.¹²

Аз ҷиҳати дигар маонию аҳдоф ва мавзӯоти Қуръон ба андозае фаровон аст, ки агар каломи инсон мебуд, ҳатман дар ҷое асар ва рангу нақши башарӣ дар он мушоҳида мешуд ва дар мавридҳои зиёде ба хубӣ осори таъби инсонӣ дар он ба ҷашм мехӯрд.¹³

¹² «Эъҷоз-у-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 39.

¹³ «Эъҷоз-у-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 273.

Бояд бидуни таассуб эътироф кунем, ки сабку услуб ва маънои Қуръон бо дигар каломии ғусаҳову булағо ва удабову хутабо ҳеч гуна шабоҳате надорад. Худованд низ ба ин амр ишора мефармояд:

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ [النساء : 82]

«Чаро дар фаҳми оятҳои Қуръон тадаббуру диққат намекунанд (ки ҳолӣ аз ҳар гуна ихтилофу таноқузгӯӣ аст) Агар Қуръон каломии каси дигаре ба ҷуз Худо мебуд, таноқузгӯии фаровоне дар он мушоҳида мекарданд». (Нисо, 82).

ФАРОГИРИИ ҚУРЪОН БАР АХБОРИ ҒАЙБӢ

Яке аз далоили эъҷози Қуръон ва ин ки китоби осмонӣ ва ваҳйи илоҳӣ аст, муштамил будани он бар ахбори ғайбӣ аст, ки ҳаводис сидқи онҳоро таъйид ва собит кардааст, ки таъкиди Қуръон ба пирӯзии мусулмонҳо бар душманон яке аз намунаҳои он мебошад.

Чизе, ки боиси тааҷҷуб ва таҳайюри ақл аст ва наметавон далеле барои он пайдо кард, ҷуз ин ки эътироф кард Қуръон каломии Худост, ин аст ки вақте дар баъзе аз оятҳо муждаи пирӯзии мусулмонҳо бо ҳама таъкидот нозил мешуд, ибтидо шунавандаи он ҳаёл мекард, ки шояд манзур муболиға ва ташвиқ бошад. Аз ҷумла, замоне ки Худованд ба мӯъминон башорат медиҳад, ки хилофати заминро дар даст хоҳанд гирифт: «Худованд ба касоне аз шумо, ки имон оварда ва аъмоли неку шоиста анҷом додаанд, ваъда медиҳад, ки ҳатман онҳоро ҷойгузини пешиниён ва вориси ҳукумати онҳо дар замин хоҳад кард (то бар пояи адолат онҳоро обод намоянд), ҳамон гуна, ки пешиниёни одилу додгари дигар миллатҳои гузаштаре ҷойгузини ситамгарон кардааст ва ойини онҳоро, ки Ислом аст ва Худо ҳам розӣ аст, ки Ислом ойини эшон бошад, ҳатман дар замин барқарору побарҷо менамояд» (Нур, 55).

Ин оят вақте нозил шуд, ки мусулмонҳо баъд аз ҳиҷрат ба Мадина шабу рӯз силохро ҳамроҳ доштанд ва ҳамеша дар ҳоли омодабош ба сар мебуданд ва меғуфтанд: «Магар рӯзе хоҳад расид, ки мо бо итминони хотир ва бидуни тарс аз ҷону моли худ битавонем ибодат ва шаоирӣ динии худро анҷом диҳем?»

Чандон тӯле накашид, ки чунин рӯзе фаро расид ва муждаи ин оят таҳаққуқ ёфт ва уммати Ислому бо адлу додгарӣ ҷойгузини ситамгорон шуданд. Яке дигар аз ахбори ғайбии Қуръон ин аст, ки Худованд ба Пайғамбар (с) хабар медиҳад, ки Худованд хофизии ӯст ва кофирон наметавонанд ӯро бикушанд: «Эй фиристода ва пайғамбари Худо, ҳар он ки аз сӯйи Парвардигорат бар ту нозил шудааст, бидуни каму кост ва ҳарос ба мардум бирасон ва агар чунин накуни, рисолати Худоро ба мардум нарасонидай. Аз онҳо тарсу ҳаросе ба дил роҳ мадеҳ, зеро Худованд туро аз хатароти кофирон ва мардум маҳфуз медорад ва Худованд кофиронро, ки дар гумроҳӣ фуру рафтаанд ва душмани Ҳақ мебошанд, ҳидоят нахоҳад кард» (Моида, 67).

Баъзе аз асҳоби пайғамбар бо хоҳири хуш ва довталабона муҳофизати Пайғамбар (с)-ро дар баробари кофирон ба ӯҳда гирифта буданд, аммо ҳамин, ки ин оят нозил шуд, Пайғамбар (с) аз панҷараи ҳучрааш сар берун овард ва ба муҳофизони худ гуфт: «Шумо ба дунболи кори худатон биравед, Худованд маро аз шарри мардум муҳофизат менамояд».

Ин оят қавитарин далел аст, ки Қуръон каломи Худо аст ва илло чӣ касе метавонад бо камоли итминон ва қотеият ҷони касеро тазмин кунад, ки ба муборизаи оштинопазире бо як миллат бархоста ва афкору ақоид, анъанаҳо ва гузаштагони онро ба боди интиқоду истехзо гирифта, худро ҳадафи ҳар гуна озору сӯйиқасди душманон қарор додааст?

Яке дигар аз ахбори ғайбии Қуръон, ки баъд аз қарнҳо аз нузули он таҳаққуқ пазируфт, ин оят аст: **«Бигӯ, Худо метавонад, ки азоби бузургро аз осмону замин бар шумо нозил кунад ва шуморо дучори тафриқа ва чанддастагӣ кунад ва ҳар дастае аз ҷониби дастаи дигар ранҷу азоб бичашад»** (Анъом, 65).

Абдуллоҳ ибни Масъуд дар бораи ин оят мегӯяд: «Ин хабари ғайбие аст, ки баъдан хоҳад омад».

Мо мебинем дар ду ҷанги Арабу Исроил (ва дар ҷанги Амрикову мутаҳиддони он бо Ироқ) чӣ гуна мусулмонҳо аз осмону замин ва дарё мавриди ҳучум қарор гирифтанд ва чӣ гуна давлатҳои исломӣ алайҳи

ҳамдигар мечангиданд ва ҳамдигарро нобуд месохтанд. Ин ахбори ғайбӣ бидуни шак далели ошкор бар сидқи рисолати Муҳаммад (с) ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон аст, чун ҷуз Худованди мутаол аз ғайб касе огоҳ нест.

ҚИССАҲО ВА ДОСТОНҲОИ ҚУРЪОН

Яке аз ахбори ғайбии Қуръон баёни авзоъ, аҳвол ва саргузашти пайғамбарони пешин ба зеботарин ва балеғтарин услуб ва сабк аст, ки назире барои он дида нашудааст. Албатта, мо ҷанбаи достонии Қуръонро дар мавзӯи эъҷози он баён мекунем, чун ба ростӣ, достонҳои Қуръон беҳтарин далел бар эъҷози он мебошанд. Ошкор ва мусаллам аст, ки Муҳаммад (с) саводи хондану навиштан надошт ва барои ҳама маълум буд, ки ҳеч гоҳ пеши уламои яҳуд ва роҳибони насоро наменишаст, то аз онҳо достон ёд бигирад. Бо вучуди ин ба саҳеҳтарин ва зеботарин ваҷҳ достони пайғамбаронеро, ба монанди Иброҳим, Юсуф, Мӯсо, Исо ва ғайраро баён менамуд. Қуръони карим худ баёни достони пайғамбарони собиқро дар Қуръон далели ваҳйи илоҳӣ буданаш муаррифӣ кардааст ва дар авоил ё дар авохири баъзе аз достонҳо ба ин амр ишора кардааст, чунончи дар аввали сураи «Юсуф» мефармояд:

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ

الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾ [يوسف: 3]

«Аз тариқи ваҳйи ин Қуръон некӯтарин саргузаштҳоро барои ту бозгӯ мекунем, ҳарчанд, қаблан дар бораи онҳо аз зумраи беҳабарон будӣ». (Юсуф, 3).

Дар сураи «Худ» баъд аз баёни достони Нӯҳ мефармояд: **«Ин достон ҷузъи ахбори ғайбиест, ки онро ба ту ваҳй мекунем, на ту ва на қавмат қабл аз ин онро намедонистанд» (Худ, 49).**

Бо таваҷҷӯҳ ба ин оятҳо маълум мешавад, ки арабҳо аз саргузашти дақику воқеии пайғамбарон қабл аз нузули Қуръон беиттилоъ буданд. Аз тарафи дигар саргузашту достони пайғамбарон дар Қуръон муғойир бо саргузашти онҳо дар китоби муқаддасаи пешин

аст ва он чи дар Қуръон омада, хеле боазаматтар аст. Агар дostonҳои Тавротро мулоҳиза кунем, мебинем, ки корҳои нописанду зиштеро ба баъзе пайғамбарон нисбат медиҳанд, ки ақли салим ба ҳеҷ ваҷҳ онро қабул намекунад, ки чунин рафторе аз пайғамбароне, ки барои ҳидояти мардум омадаанд, сар зада бошад, дар ҳоле ки Худованд онҳоро ба камолу фазл, ҳусни амал ва ба унвони пешвоёни солаҳ тавсиф менамояд. Ба ростӣ, вучуди чунин дostonҳои дурусте дар Қуръон бо ин услуб ва сабки беназир далели қотей бар сидқи нубуввати Муҳаммад (с) ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон мебошад.

Ҳадафи асли аз зикри қиссаву дoston дар Қуръон баёни таърихи пайғамбарон ва ақвоми онҳо нест, балки мақсуд баёни дарси ибратҳо ва андарзҳои аст, ки ҳидояти бузурге дар онҳо мушоҳида мешавад, ки ҳам касоне, ки даъват ба сӯйи Ҳақ мекунад ва ҳам касоне, ки ба сӯйи он даъват мешаванд, ба ин дарсҳои ибрат ниёзманд мебошанд.

Доктор Филипп Ҳаййӣ ба ин мавзӯъ эътироф мекунад ва дар китоби худ «Таърихи араб» мегӯяд: «Ҳадафи асли аз зикри ин дostonҳо баёни дарсҳои ибрат ва андарзҳои ахлоқӣ аст, то хонандагону шунавандагонро ба ахлоқи рафтор ва тафаккури дурусту саҳеҳ ҳидоят намояд ва ба онҳо бигӯяд аз саргузашти ақвоми пайғамбарони гузашта ибрат бигиранд ва аз суннати Худо огоҳ шаванд, ки некӯкоронро подоши нек медиҳад ва бадкоронро ба кайфар мерасонад».

РӯҲИ ҚУРЪОН

Далели дигаре, ки гувоҳ ба эъҷози Қуръон аст, рӯҳоният ва ё рӯҳи ҳаётбахши он аст. Худованд хитоб ба Пайғамбар (с) мефармояд: «Ҳамон гуна, ки ба пайғамбарони пешин ваҳй кардем, ба амри худ ба ту низ рӯҳу чонро ваҳй кардем (ки Қуръон ном дорад ва мояи ҳаёти дилҳо аст) ва қабл аз нузули Қуръон ту намедонистӣ, ки китоб чист ва имон кадом аст, вале мо Қуръонро ба унвони нури азиме қарор додем, то дар партави он ҳар кас аз бандагони хешро бихоҳем, ҳидоят диҳем. Ҳамоно, ту бо ин Қуръон мардумонро ба роҳи рост роҳнамоӣ мекуни» (Шӯро, 52).

Худованди мутаол Қуръонро «рӯҳ» ном ниҳода, чун дилҳоро зинда менамояд ва барои онҳо ба манзалаи рӯҳ барои ҷисм аст. Худованд Қуръонро нуре қарор дода, ки монанди офтоб дунёро равшан месозад.

Магар намебинед арабҳо пеш аз Қуръон дар чи ошуфтагию беназмӣ ва бадбахтӣ ба сар мебурданд, ба тавре ки ҳеч робитаи сиёсӣ ё қавмӣ ё динӣ онҳоро ба даври ҳам чамъ намекард ва чӣ гуна одоту ахлоқи нописанд бар онҳо мусаллат шуда буд. Аммо баъд аз омадани Қуръону имон дар кӯтоҳтарин муддат ба як миллати нерӯманду муттаҳид мубаддал гардиданд ва намунаву сармашқи фазилат, ахлоқи писандида ва дигар камолоти инсонӣ барои дигар миллатҳо воқеъ шуданд. Ин амр яке аз бузургтарин ва қотеътарин далоил аст, ки Қуръон каломи Худо ва рӯҳу ҷони ҳаётбахш аз ҷониби ӯ аст.

Рӯҳоният ва ҳаётбахшии Қуръон ба хоҳири ин аст, ки муштамил бар улуми худошиносӣ ва усули ақоиди динӣ, қавонини фазои ахлоқӣ ва адаби инсонӣ, усули қавонини қазою сиёсӣ ва маданияю иҷтимоӣ ва дигар усули лозим барои як зиндагии шарофатмандона дар як ҷомеаи пешрафта мебошад. Усули Қуръон комилтару муфидтар аз тамоми қонунҳои башарӣ мебошад. Албатта, ман инро бидуни далел намегӯям, балки далоилу шавоҳиди фаровоне аз Қуръон барои ин мавзӯё дорам, ки дар фаслҳои мухталифи ин китоб ба хубӣ онро собиту равшан сохтаам.

Бидуни шак, ин мавзӯё аз муҳимтарин ҷанбаҳои эъҷози Қуръон аст. Чун ба ҳақиқат илми ақоид, худошиносӣ ва илми одобу ахлоқ ва қавонини қазоӣ ва динию маданӣ аз улуми бисёр муҳим ва доманадору густурда мебошад ва дар байни касоне, ки тамоми вақтҳои худро вақфи таҳқиқу баррасӣ дар ин улум кардаанд, фақат теъдоди башуморе нубуғ ва шоистагии лозимро дар онҳо ба даст меоварад. Дар ҳоле ки мебинем, як инсони бесавод, ки тавоноии хондану навиштан надорад, дар як маркази илмӣ ва қазою қонунӣ парвариш наёфтаст, Қуръонро бо худ меоварад, ки усул ва қавонини он аз ҳар лиҳоз дар ниҳояти камолу ҳақиқатбинӣ баён шудааст, ки далоилу бурҳон ҳаққонияти онҳоро таъйид менамояд. Ҷолиби тавачҷӯх ин аст ки ин усулро бо худ замоне меоварад, ки ду севум аз умраш сипарӣ гашта ва

қаблан аз онҳо беиттилоъ буда, ҳеч гоҳ аз онҳо сухан нагуфтааст ва ҳатто яке аз онҳоро бар забон нарондааст, чун дар он замон Қуръон нозил нашуда буд ва то синни чиҳилсолағӣ аз Ҳама Чизҳо беиттилоъ буд.

Ба Ҳамин далел аст, ки Худованд ба Ҳазрати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам дастур медиҳад ба касоне, ки дар рисолати ту тардид доранд: «Бигӯ, агар Худо мехост Қуръонро бар ман нозил намекард ва ман ҳам онро бар шумо намехондам ва шуморо аз он огоҳ намекардам. Умре пеш аз ин дар миёни шумо басар бурдам (ҳеч гоҳ дар бораи Қуръон ҳарф назадам ва шумо хуб маро мешиносед ва садоқату амонати худро нишон додам), чаро ин мавзӯи равшанро дарк намекунед» (Юнус, 16).

Яке аз ҷанбаҳои эъҷози Қуръон, ки дар фасли баъдӣ ба баёни он мепардозем, вучуди мӯъҷизоти фаровони илмӣ дар Қуръон аст, ки дар асри нузули он шинохта нашуда буданд ва баъд аз пешрафти улуми табиӣ ва таҳқиқу баррасии уламои табиӣ ин мӯъҷизоти илмӣ дар Қуръон ошкор гардид.

Ва саллаллоҳу ало саййидино Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи аҷмаин.

Фасли сеюм
МЎЪЦИЗОТИ
ИЛМИИ ҚУРЪОН

1. Ваҳдати ҷаҳони офариниш ва рамзи ҳаёт. 2. Пайдоиши ҷаҳон. 3. Густариши ҷаҳон ва вусъати он. 4. Ҳаракати Офтоб, Моҳ ва Замин. 5. Камбуди оксиген дар иртифоот (баландиҳо) 6. Шикофтан ва таҷзияи атом. 7. Завҷият (ҷуфтӣ) ва дугонагӣ дар тамоми мавҷудот. 8. Абрҳои ҳаркаткунанда ва хусусиёти онҳо. 9. Сабзиши Замин дар асари борон. 10. Таодул дар байни аносири ҷаҳон ва мушаххас будани миқдори онҳо. 11. Амвоҷи дарунӣ ва сатҳи дарё. 12. Шабоҳати олами ҳайвонот ва парандаҳо ба дунёи инсон. 13. Ахбори ғайбии Қуръон дар бораи васоили нақлия. 14. Мароҳили рушди ҷанин. 15. Пардаҳое, ки ҷанинро мепӯшонанд. 16. Маншаъ ва макони пайдоиши нутфа дар мард. 17. Чигунагии пайдоиши нару мода. 18. Ҳуҷайрае, ки дар мании инсон вучуд дорад, шабеҳи зовул (шулук) аст. 19. Фарқи хатҳо ва нақши сари ангуштони ҳар инсоне бо ангуштони дигар.

Албатта, ҳадафи Қуръон ин нест, ки дар бораи розҳову асрори аҷибӣ кавн ва ҳақоиқи илмӣ бо мардум ба баҳсу гуфтугӯ бипардозад. Чун Қуръон китоби ҳидояту иршод аст ва мардумро дар масоили динӣ ва дунявӣ роҳнамоӣ менамояд, аммо бо вучуди ин ҳақоиқи фаровоне аз масоили табиӣ, пизишкӣ, ҷуғрофӣ ва ғайра дар хилоли таъбироти дақиқ ва иршодоти латифи он фаҳмида мешавад, ки мўъҷиза ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръонро нишон медиҳад.

Аз мусалламоти таърих аст, ки Муҳаммад (с) саводи хондану навиштан надошт ва дар Макка ба дунё омад ва муддати панҷоҳ сол аз умри худро дар ин шаҳр сипарӣ кард, ки мадорису марокизе барои тадриси улуми табиӣ дар он мавҷуд набуд ва дар натиҷа Муҳаммад (с) ба таври куллӣ аз марказҳои илмӣ, ки дар он замон дар Шому

Искандария ва Афина буданд, дур ва беиттилоъ буд, аммо назариёти илмие, ки Қуръон ба онҳо ишора кардааст, ба ҳеҷ вачҳ дар он аср (қарни ҳафтуми мелодӣ) барои касе шинохта нашуда буд, балки илм онҳоро ба тозагӣ кашф кардааст.

Дар ин мавзӯ қисмате аз ҳақоиқи илмиеро, ки Қуръон ба онҳо ишора кардааст, зикр мекунем ва қазоват дар бораи онҳоро ба хонандаи мӯхтарам вогузор менамоем, то бо ақли солими худ ва ба дур аз таассубу ҳавои нафс назари худро эълон намояд. Оё қобили тасаввур аст, ки ин оятҳои қуръонӣ бо ҳама ҳақоиқи илмии муҳиме, ки дар бар доранд, аз ҷониби худи Муҳаммад (с) бошанд?! Бояд эътироф намуд, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст ва Худованд онро бар Муҳаммад (с) нозил кардааст.

ВАҲДАТИ ҶАҲОНИ ОҒАРИНИШ ВА РАМЗИ ҶАӢТ

Худованди мутаол мефармояд: «Оё кофирон намебинанд, ки осмонҳо ва замин (дар оғози хилқат ба сурати тӯдаи азими газии фишурда ва якпорчае фазоро пур карда ва) ба ҳам муттасил буданд, сипас (дар асари ҳаракоти сареъ ва мудовим ва инфичоротии (таркиши) дарунии ҳавлноке) онҳоро аз ҳам ҷудо намудем (ва тадриҷан онҳоро ба сурати ҷаҳони кунунӣ даровардем) ва ҳар чизии зиндае (ба шумули инсонӣ ҳайвон ва гиёҳ)-ро аз об офаридаем. Оё (дар бораи офариниши коинот намеандешанд ва) имон намеоваранд» (Анбиё, 30).

Ин ояти шарифа дар ду қисмат ба ду масъалаи бисёр муҳимми илмӣ ишора менамояд. Дар қисмати аввал, ки мефармояд «онҳо муттасил ва якпорча буданд», ба мо хабар медиҳад, ки ибтидо Замин ва осмонҳо «ратқ» будаанд, яъне як моддаи воҳидаи ба ҳам пайваста будаанд. Албатта, эълومي ин матлаб ба василаи Қуръон дар ҷаҳордаҳ қарн пеш яке аз бузургтарин далоил бар эъҷози Қуръон ва ваҳйи Худой будани он аст. Зеро илм ба тозагӣ исбот кардааст, ки моддаи аслии ҷаҳон ба таври умумӣ яке будааст ва дар ибтидо ба сурати тӯдаи азими газии фишурда ва ба ҳам пайваста буда, сипас дар асари ҳаракоти сареъ ва доимӣ ва инфичоротии (таркиши) ҳавлноки дарунӣ ин газ ба сурати абрпораҳои бешуморе тақсим ва аз ҳам ҷудо гардидаанд ва манзумаи шамсӣ, ки замин ҷузъи он аст, аз ин таҷзия

ва тақсим ба вучуд омадааст. Аз далоили донишмандон бар сиҳати ин мавзӯъ ин аст ки собит кардаанд, ки Замин дорои 93 унсури (элемент) шинохташуда мебошад ва аносири шинохташудаи офтобро ҳам баррасӣ карда ва дидаанд, ки 67 унсури он бо аносири Замин монанд мебошанд. Интизор меравад бо пешрафти илм аносири муштараки бештаре дар байни Замину Офтоб кашф шавад. Аносири машҳур дар Офтоб айни ҳамон унсурҳои маъруф дар байни мо – аҳли Замин мебошад, ки иборатанд аз гидроген, гелий, карбон, азот, оксиген, фосфор, оҳан ва ғайра. Донишмандон ба василаи равише ба номи «таҳлили тайфӣ» тавонистаанд ин масоилро собит намоянд.

Таҳлили тайфӣ (спектри) равише аст, ки уламои табиӣ ба василаи он метавонанд теъдоду навъи аносири мавҷуд дар ҷаҳон ва дарсади дақиқи ҳар унсуреро маълум созанд. Ҳамон гуна, ки дар байни аксари аносири Офтобу Замин иштирок вучуд дорад, дар байни аносири Замину Моҳ ҳам иштироки комил мавҷуд аст. Донишмандон пас аз озмоиши сангҳову хокҳо ва дигари маводе, ки ба василаи фазонавардон аз кураи Моҳ ба Замин оварда шуда буд, эълон доштанд, ки маводи кураи Моҳ шомили андигари мавҷуд дар кураи Замин аст. Аммо қисмати дувуми ин оят, ки мефармояд: «Ва ҳама чизи зиндари аз об офаридем», яке аз муҳимтарин ҳақоқиқи илмӣ аст, ки дар Қуръон омада ва уламои улуми табиӣ ба тозагӣ сирру рози онро кашф кардаанд.

Қисмати аъзами фаъолиятҳои кимиёӣ, ки барои ҳаёт ва нашъу намои мавҷудоти зинда зарурӣ аст, ниёз ба об дорад. Об унсури асосӣ ва зарурӣ барои идомаи ҳаёти ҳайвоноту наботот аст, ки $\frac{4}{3}$ сатҳи заминро фаро гирифта ва дорои дараҷаи саялони болое мебошад ва ба воситаи доштани ин хосият муддати тӯлонӣ дар ҳолати сайёли ва адами инҷимод боқӣ мемонад.

Об хосияти дигаре дорад, ки ҳарорати офтобро ҷазб ва онро пас медиҳад ва ин ҳарорат дар иртифоъ қобили таваҷҷӯҳ қарор мегирад ва ин амр боис мешавад, ки дараҷаи ҳарорат дар сатҳи Замин дар як ҳадди миёна собит бимонад ва тағйироти шадиде дар он ба вучуд наояд. Агар об дорои ин хосияти ҷазб ва дафъи ҳарорат, ки ба василаи

он дараҷаи ҳарорати Замин дар ҳадди миёна боқӣ мемонад, намебуд, имкони зиндагӣ дар рӯйи Замин бисёр заиф мебуд.

Яке дигар аз хусусиёти об ин аст, ки бар хилофи тамоми мавод танҳо моддае аст, ки ях кардани фишор ва ба ҳампайвастагии он камтар ва ҳаҷмаш бештар мешавад, ин хосият барои идомаи зиндагии обзихо аз аҳамияти фаровоне бархурдор аст, чунки ҳайвоноти оби пӯсткулфт ва нерӯманд ба ҳангоми шиддати сармо ба ҷойи ин ки ба қабри дарё фуру равад, метавонанд бо шикастани яхҳо ба сатҳи дарё биёянд. Аз тарафи дигар яхҳое, ки ба рӯйи онҳо қарор мегиранд, аз нуфузи сармои шадид ба умқи онҳо ҷилавгирӣ менамоянд ва дараҷаи ҳарорати онро болотар аз сифр ниғаҳ медоранд.

Об ҳангоми поён будани дараҷаи ҳарорат миқдори фаровони оксигенро ҷазб карда ва ҳарорати зиёдро пас медиҳад, ки ин амр кӯмаки зиёде ба идомаи ҳаёти обзӣён менамояд. Ба ростӣ, ҳикмату азамати Қуръон болотар аз идроки башарӣ аст. Мушоҳида мекунем, ки Қуръон бо калимоти кӯтоҳ ва башуморе дар ниҳояти балоғату фасоҳат дарёе аз асрору розҳои ҳаёт бар кураи заминро ошкор сохтааст. Оё ин оят яке аз далоили қотеи ақлию нақлӣ бар сидқи рисолати Муҳаммад (с) нест?

Қуръон дар ҷаҳордаҳ қарн пеш, ки ҷаҳон дар ҷаҳлу ноогоҳӣ фуру рафта буд, кофиронро сарзаниш менамояд, ки чӣ гуна ба Худой куфр меварзанд, дар ҳоле ки тамоми ҷаҳонро аз як асл ба вучуд оварда ва обро мояи ҳаёти ҷовидон (ба шумул аз инсону ҳайвон ва наботот) қарор додааст? Ва ҳақоикеро эълон медорад, ки арабҳо аз дарки воқеии он очиз буданд ва танҳо ба андозаи шуури худ онро мефаҳмиданд, вале баъд аз гузашти қарнҳо аз нузули Қуръон уламову донишмандон пас аз даҳҳо соли талош ва кӯшиши пайваста ваҳдати ҷаҳон ва асрори мавҷуд дар об барои ҳаёт ва идомаи он бар рӯйи заминро кашф карданд. Оё пас аз огоҳӣ бар ин ҳақиқат сазовор аст ҷое барои шакку тардид дар сидқи рисолати Муҳаммад саллаллоху алайҳи ва саллам дар дил боқӣ бимонад ва ба пайравӣ аз нафсу шайтон ба куфру гумроҳӣ идома дода шавад?!

Дар ишора ба қотеияти ин далел ва равшан будани он Худованд дар охири ин оят ба кофирон мефармояд: «Оё бо вучуди ин далели возеҳ боз ба Худо имон намеоваред?»

ПАЙДОИШИ ҶАҲОН

Худованди мутаол мефармояд: «Бигӯ: оё ба касе, ки заминро дар ду рӯз офарида, имон надоред ва барои ӯ шарикӣ анбоз қарор медиҳед? ӯ (илова бар ин ки Офаридгори Замин аст) Офаридгори ҷаҳониён ҳам мебошад. Худое, ки дар Замин кӯҳҳои устуворе қарор дод, хайру баракоти фарвоне дар он ба вучуд овард ва рӯзию маводи ғизоиро ба андозаи лозим дар он мушаххас намуд. Халқи Замин, эҷоди кӯҳҳо ва бароварда сохтани рӯзиҳо ҳаман дар ҷаҳон рӯз ва ҷаҳон даврон ба поён омад ба гунае, ки ниёзи ниёзмандон ва рӯзии рӯзиҳо бароварда шуд ва ҳеҷ нақсе дар он набуд... Сипас Худованд ирода кард осмонро биофаринад, дар ҳоле ки дудгуна ва ба шакли абрҳо дар фазои беинтиҳо густурда буд. Сипас ба Осмону Замин дастур дод: хоҳ-нохоҳ бояд падид оед ва (шакл гиред) Гуфтанд: бо камоли итоат ҳозирем (ва ба ҳамон сурат даромадаем, ки ирода кардаӣ)» (Фуссилат, 9-11).

Қуръони карим ба сароҳат мефармояд, ки Осмон қабл аз халқи ҷаҳон ба шакли дуд (газмонанд) будааст. Донишмандони имрӯза дар бораи оғози пайдоиши ҷаҳон дорои назариёти мухталиф ҳастанд. Ситорашиноси маъруф Ҷеймс Ҷейнс мегӯяд: «Қавли дуруст дар бораи пайдоиш ин аст, ки моддаи аслии ҷаҳон ибтидо ба шакли гази бисёр муназзам дар фазо пароканда гардид ва дар асари суръати ҳаракати пайваста ва фишурдагии он саҳобиҳо (туманҳо) ба вучуд омаданд».¹⁴

Доктор Ҷорҷ Ҷому – устоди кимиёи назарӣ дар Донишгоҳи Вашингтон¹⁵ мегӯяд: «Ҷаҳон қабл аз оғози пайдоиш пур аз газе буд, ки ба сурати муназзам ҳама чоро қарор гирифта буд ва ин газ дорои чунон ҳарорату фишурдагӣ буд, ки қобили тасаввур намебошад. Инфиҷорот ва таҳаввулотӣ ҳастаӣ (ядрой) дар баъзе аносири ин газ ба вукӯъ пайваст ва таҳти таъсири ин фишору ҳарорати ваҳшатнок

¹⁴ Нақл аз китоби «Ан нучум фи масолиқиҳо».

¹⁵ Нақл аз китоби «Аш-шамс».

густариш ва имтидоди ҷаҳон шуруъ шуд ва ба тадриҷ аз фишурдагӣ ва ҳарорати ин моддаи газӣ коста гардид ва дар марҳалае аз ин мароҳили тадриҷӣ ин кори фишурдагӣ ба сурати саҳобихои ҷудогона, ки аз лиҳози назму ҳаҷм бо ҳам як набуданд, тақсим гардид ва ситораҳои гуногуне аз он паид омаданд».

Мулоҳиза фармояд, Қуръон бо сароҳат маншаъ ва моддаи аслии ҷаҳонро ба исми дуд (духон), ки барои араб мафҳуми малмус буд, баён мефармояд.

Ин оят, ки эълон медорад, кӯҳҳои устувореро ба манзури ҳифозат аз Замин дар баробари фишорҳову зилзилаҳо дар он қарор додаем ва осмонро аз дуд ба вучуд овардаем, то чанде пеш ҳақиқати он барои касе равшан набуд, вале ҳоло ба сурати як амри возеҳу мусаллам даромада ва уламо онро таъйид менамоянд ва яке аз бузургтарин далоил бар сидқи рисолати Муҳаммад (с) мебошад.

ГУСТАРИШИ ҶАҲОН ВА ВУСЪАТИ ОН

Худованди мутаол мефармояд:

﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ [الذاريات: ٤٧]

«Мо осмонро бо қудрат бино сохтаем ва ҳамвора онро вусъат ва густариш мебахшем».¹⁶ (Зориёт, 47).

Ин оят эҳтимоли ду маъноро медиҳад: яке ин ки Мо осмонро бо қудрат бино сохтаем ва онро васеъ ва густурда қарор додаем. Дигаре: Мо онро густариш медиҳем ва онро васеътар мегардонем.

Дар таъйиди маънои аввал мебинем, ки Эйнштейн ақида дорад, ки ин ҷаҳон ба андозае васеъ аст, ки гунҷоиши триллионҳо қаҳқашонро дорад, ки ҳар як дорои садҳо миллион ситорае аст, ки ҳаҷми баъзе аз ин ситораҳо миллионҳо баробари Офтоб аст.¹⁷

Аммо дар таъйиди маънои дувум назарияи густариш ва тавсеаи ҷаҳонро мебинем. Донишмандон ва ситорашиносон ба василаи

¹⁶ Мусиъун ё аз решаи феъли «авсаъа»-и лозим муштак шудааст, ки ба маънои мо ёро васеъ қарор додаем ё аз «авсаъа»-и мутааддӣ аст, яъне мо онро густариш медиҳем.

¹⁷ Аз китоби «Ал-олам ва Эйнштейн».

дурбинҳои фавқулода қавии худ ташхис додаанд, ки қаҳқашонҳо ба сурати муназзаме дар ҳоли ҳаракату фосила гирифтанд аз ҳам ҳастанд ва ҷаҳон сокин нест, балки мутаҳаррику пӯё аст ва пайваста дар ҳоли кушодашавӣ ва тавсеа мебошад.

Шуморе аз донишмандон назариёти худро дар бораи густариши ҷаҳон эълон доштаанд, ки боиси равшан шудани ин масъалаи печида шудааст, аз ҷумла доктор Ҳобел – раҳбари донишмандоне, ки дар бораи қаҳқашонҳо таҳқиқ менамоянд, мегӯяд: «Танҳо вежагии ҳаракати маҷмӯаи ситораҳои бисёр дур аз мо ин аст, ки ин маҷмӯаҳо бештар тамоюли фосила гирифтанд аз моро доранд, на рӯй овардан ба тарафи мо ва ҳар андоза дуртар мешаванд, бар суръат ақибнишинии онҳо афзуда мегардад».¹⁸

Хонандаи мӯҳтарам, баъд аз диққат дар ояти фавқ ва татбиқи он бо назарияи илмӣ ва тозакашфшудаи донишмандон қазоват фармо. Оё ҷуз ин ки бигӯем: «Ашҳаду анло илоҳа иллаллоҳ ва ашҳаду анна Муҳаммадар расулуллоҳ», роҳи дигаре боқӣ мемонад?!

ҲАРАКАТИ ОҒТОБУ МОҲ ВА ЗАМИН

Худованд мефармояд:

﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾﴾ [يس: ٣٨، ٣٩، ٤٠]

«Оғтоб дар меҳвар ва қароргоҳи худ дар ҳаракат аст. Ин муҳосиба ва андозагирии дақиқ аз ҷониби Худованди донову тавоно мебошад. Ва барои Моҳ низ манзилгоҳҳои таъйин кардаем, ки пас аз паймудани онҳо ба сурати шохчаи кӯҳнаи хурмо, яъне ба шакли қавс ва зардранг дармеояд. На оғтобро месазад, ки дар мадори худ сареътар шавад ва ба мадори Моҳ бирасад ва на шаб қудрат дорад, ки бар рӯз пешӣ гирад ва монеи пайдоиши он шавад ва ҳар як дар масир ва мадори худ бидуни камтарин тағйире шиноваранд ва ба ҳаракати худ идома медиҳанд» (Ёсин, 38-40).

¹⁸ Нақл аз китоби «Аш-шамс», таълифи доктор Ҷому.

Қуръон бо сароҳат мегӯяд, ки Офтоб дар мадори муайяне дар ҳоли ҳаракат мебошад ва ин амр бо воқеияти илмӣ мутобиқ аст, ки мегӯяд: Офтоб бо манзумаи худ дар баробари сайёраи бисёри пурнуре дар манзума (ҷосе) қарор гирифта ва ҳаракат менамояд. Дар қисмати охири оят мефармояд: «Ҳар як дар мадори худ мутаҳаррику шиновар мебошанд»

Ин ҷумла бо сароҳат мегӯяд, ки ҳар як аз сайёраҳои манзумаи офтобӣ таҳти ҷозибаи Офтоб дар мадорҳои байзашакл ба даври Офтоб мечарханд ва Қуръон ба ҳаракати Замин ишора карда, мефармояд: «Шаб қудрати пешӣ гирифта аз рӯзро надорад»

Маълум аст, ки дар асари ҳаракати Замин ба даври худ шабу рӯз ба сурати муназзам ба вучуд меоянд. Бинобар ин, бояд Замин ба даври худ бичархад, то шабу рӯз ба вучуд оянд (хонандаи мӯхтарам, чандин қарн пеш аз ин ки Галилей бо ҳаракати Замин ошно шавад ва калисо ба иттиҳомии ин ки ӯ бо эълومي чунин назарияе кофир шуда ё бояд тавба кунад ё эъдом шавад ва Галилейро ночор ба қабули тавба намуд, Қуръони қарим ҳаракати офтобу моҳро бо сароҳат эълум карда ва ба ҳаракати Замин ҳам ишора фармудааст).

АБРҲОИ МУТАРОКИМ (АНБОШТА)

ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОНҲО

Худованд мефармояд:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُرِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَّامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنزِلُ مِنْ السَّمَاءِ مِثْرًا فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ﴾ [النور: ٤٣]

«Магар намебинӣ, ки Худованд оҳиста абрҳоро ба сӯи ҳам ҳаракат медиҳад, сипас онҳоро ҷамъ мекунад ва баъд онҳоро мутароким ва фишурда месозад, он гоҳ мебинӣ, ки борон аз миёни онҳо берун мерезад ва Худованд аз кӯҳҳои абрии мавҷуд дар осмон жолаҳои дуруштдоноро фуру меоварад ва ҳар касеро бихоҳад, бо он зиён мерасонад ва ҳар касеро бихоҳад, аз зиёни он ба дур медорад ва партаву шуъои барқи ҳосил аз бархӯрди он ба

андозае нерӯманд аст, ки наздик аст чашмҳоро хира ва аз миён бардорад». (Нур, 43).

Қуръон дар ин ҷо ҳам аз корвони илм, ки қарнҳо баъд аз нузули он ба ҳаракат даромада пешӣ гирифтааст, дар ин оят мароҳили ба вучуд омадан ва шаклгирии абрҳои мутарокиму фишурда ва хасоиси онҳоро баён медорад, дар ҳоле ки танҳо дар ин авохир барои донишмандон маълум шуда, ки абрҳои бороновар ибтидо ба сурати пораҳои пароканда ҳастанд ва дар асари фишору вазиши бод ба ҳам муттасил ва бар рӯйи ҳам фишурда мешаванд ва онҳоро таҳти унвони абрҳои мутароким ном мебаранд, чун пораҳои мухталифи онҳо бар рӯйи ҳам анбоштагашта ва фишурда шудаанд. Он гоҳ бодҳое аз Замин мевазад, ки дорои бори (заряди) электрикии мусбат аст ва бо иттиҳод бо бори электрикии мавҷуд дар фазо мӯҷиби ташкили майдони электрикӣ дар он мешавад ва боиси табдили бухори фазо ва қатраҳои хурди об мегардад, ки ба тадриҷ бузург мешаванд ва ба сурати борон фуру меоянд. Мулоҳиза фармоед, аини ин воқеияти илмӣ аз он оят фаҳмида мешавад. «Худованд ба оромӣ ба василаи бод абрҳоро ба сӯйи ҳам меронад. Худованд пораҳои абрҳоро бо ҳам ҷамъ мекунад, сипас онҳоро ба рӯйи ҳам мутароким ва фишурда месозад. Мебинӣ, ки борон аз миёни ин абрҳо берун меояд»

Бояд гуфта шавад яке аз мазоҳири абрҳои мутароким ин аст, ки аз тарафи боло ва фавқонӣ густариш меёбанд ва ба сурати тӯдаҳои бисёр бузург дармеоянд. Касе, ки ин тӯдаҳоро аз дур мушоҳида мекунад, онҳоро ба шакли кӯҳҳои азим мебинад, танҳо касе метавонад шабоҳати кӯҳҳо ва абрҳоро бо ҳам дарк кунад, ки бо ҳавопаймо бар фарози тӯдаҳои азими абрҳо парвоз намояд ва қуллаҳову дараҳо ва пастию баландиҳои абрҳоро бинигарад ва манзараи ноҳамвориҳоро аз болои абрҳо назорат кунад, он гоҳ мебинад, ки кӯҳҳои абрӣ айнан монанди кӯҳҳои заминӣ ҳастанд. Қуръон абрҳои мутарокимро чунин тавсиф менамояд: «Худованд ба ҷойи ин ки жоларо аз осмон нозил кунад, онро аз кӯҳҳои абрӣ, ки дар осмон вучуд доранд, фуру меоварад».

Мебинем, ки Қуръон қабл аз ба вучуд омадани ҳавопаймо ва кашфи кӯҳҳои абрӣ дар фазо аз абрҳои мутароким ба унвони кӯҳ ном мебарад ва мефармояд жолаҳои дуруштдона аз ин абрҳои кӯҳпайкар

фурӯ меоянд. Оё ин ахбори ғайбӣ ва мӯъҷизаҳои илмӣ ҷузъи равшантарин далел бар сидқи рисолати Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон намебошад?

Қуръони карим дар ин оят як ҳақиқати илмии дигарро эълон менамояд ва мефармояд: «Абрҳои мутароким боиси ба вучуд омадани жола мешаванд ва аз ин абрҳо жола нозил мешавад».

Чигунагии ташкили жола аз назари илмӣ ин аст: вақте дар асари ба вучуд омадани майдони электрикӣ бухор ба қатраҳои хурди об табдил мешавад, ҷараёни ҳаво онҳоро ба иртифоте дар фазо мерасонад, ки дараҷаи ҳарорати онҳо 40 то 50 дараҷа поёнтар аз сифр аст. Дар ин марҳала қатраҳои об ба сурати ях дармеоянд ва дар асари бархӯрд бо ҳам чандин донаи онҳо бо ҳам ҷамъ мешаванд ва ба сурати жолаҳои сангине дармеоянд, ки ҳаво қудрати ниғаҳдории онҳоро надорад ва ба замин фурӯ меоянд.

Боз Қуръони карим дар ин оят ҳақиқати илмии дигарро ба мо нишон медиҳад ва мефармояд: танҳо абрҳои мутароким ҳастанд, ки барқ ва соиқа (оташак)-ро ба вучуд меоваранд. «Партав ва шуъои ҳосил аз бархӯрди абрҳо ба андозае нерӯманд аст, ки наздик аст чашмҳоро хира ва аз миён бардорад».

Бояд бидонем, барқ иборат аст аз дурахшиш ва шуъои бисёр қавии электрикӣ, аммо маншаи ин шуъои электрикӣ чист? Аз бори (заряди) электрикии мавҷуд дар қатраҳои об дар байни абрҳо ва ҳамчунин бори электрикии мавҷуд дар фазо барқ тавлид мегардад ва ҳамчунин дар асари сангин шудани жолаҳои мавҷуд дар абрҳо, ки бо борҳои азими электрикӣ ҳамроҳ ҳастанд ва ба таври мустамар дар ҳоли офариниши тарокум ва фишор қарор мегиранд то ҷое, ки байни борҳои мусбату манфӣ як қитъаи абр ё дар байни борҳои мусбату манфии ду абри наздик ба ҳам бархӯрд ҳосил мегардад. Баъзе вақтҳо бархӯрди миёни ин ду абрҳо ва Замин ба вучуд меояд ва мӯҷиби тавлиди барқ мешавад. Зоҳиртарин зарари бавучудода аз барқ хира шудани чашм ва нобиноии муваққатӣ мебошад. Шояд сарнишинони ҳавопаймо бештар аз дигарон аз ин норухатӣ ранҷ бибаранд, махсусан ҳангоме ки аз абрҳои мутароким убур менамоянд.

Бояд донист, ки ба мучарради шакл гирифтани қатраҳои борон ва донаҳои жола фуруд омадани онҳо ҳатмӣ нахоҳад буд, чун баъзе вақтҳо чараёни ҳавои боло монеи нозил шудани онҳо дар як ҷойи муайян мегардад, ба тавре ки аслан фуру намеоянд. Ин аст, ки Худованд мефармояд: «Ҳар касро, ки бихоҳад бо он зиён мерасонад, ҳар касро, ки бихоҳад аз зиёни он ба дур медорад».

КАМБУДИ ОКСИГЕН ДАР ИРТИФОТ

Худованд мефармояд:

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ، يَشْرَحْ صَدْرَهُ، لِلْإِسْلَامِ، وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ، يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأْتَمًا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الانعام: 125]

«Касе, ки Худо бихоҳад ӯро ҳидоят кунад, синаашро (бо партави нури имон боз ва) барои пазириши Ислом гушода месозад ва он касро, ки бихоҳад гумроҳу саргашта кунад, синаашро ба гунае танг месозад, ки гӯё ба сӯйи осмон сууд менамояд». (Анъом, 125).

Аз замоне, ки фазо тасхир гардида ва ба василаи сафинаҳову ҳавопаймоҳо парвоз ва рафтуомад дар он чараён дорад, ба ин ҳақиқат пай бурда, ки ҳар гоҳ касе ба табақоти болотари фазо парвоз намояд, фишор ва зиқи нафасро бештар дар худ эҳсос мекунад ва Қуръон ҳам ба сароҳат мефармояд, ки касоне ба осмон боло мераванд, эҳсоси тангии нафас мекунанд.

Ҳатто қабл аз тасхири фазо кӯҳнавардон низ мутаваҷҷеҳи ин мавзӯъ шуда буданд, вале ҷолиб ин аст, ки Қуръон ин мавзӯро бо ибораи «суъудун фил ҷибол» баён накардааст, балки бо ибораи «суъудун фи-с-само» онро таъбир намудааст, ки дар он замон ба ҳеҷ ваҷҳ қобили тасвир набудааст. Ин оят дар ҳақиқат ду мавзӯи муҳими илмиро эълон медорад: яке камбуд ва норасоии оксиген дар иртифоти фазо ва дигаре рафтан ба осмон ва парвоз дар он, ки ба ростӣ, далели возеҳ бар сидқи рисолати ҳазрати Муҳаммад (с) мебошад.

ШИКОФТАН ВА ТАҶЗИЯИ АТОМ

Худованд мефармояд: «Ва ҳеҷ чизе дар Замину Осмон аз Парвардигори ту пинҳон наместонад, чӣ заррае бошад ва чӣ хурдтар ва ё бузургтар аз он ва ҳама инҳо дар китоби возеҳу равшан (ба номи Лахулмаҳфуз дар назди Парвардигор сабту забт мегардад) (Юнус, 61).

Албатта, хурдтарин чузъи ҳар унсуреро зарра ё атом мегӯянд. То қарни нуздаҳум эътиқоди росих бар ин буд, ки зарра ё атом қобили таҷзия нест ва онро (чузъи лоятаҷаззо) мегуфтанд, вале аз даҳҳо сол пеш донишмандон эҳтимоми худро мутаваҷҷеҳи мушкили таҷзияи зарра ва атом карда ва дар ин авохир муваффақ ба таҷзия ва тақсими он шуданд ва диданд, ки сохтмони атом муштабил бар се чиз ба номҳои протон, нейтрон ва электрон мебошад. Ибораи хурдтар аз зарра, ки дар ин оят омадааст, тасреҳи ошкор ба имкони таҷзияи атом мебошад. Ва калимаи заррае ё хурдтар ва ё бузургтар дар Осмон аз Худо пинҳон нахоҳад монд. Ин ҳақиқатро нишон медиҳад, ки хусусиятҳои зарроти Замин айни хусусиятҳои мавҷуд дар зарроти Офтоб ва дигар ситораҳо ва сайёраҳо мебошад ва ҳамон тавре ки қаблан баён кардем, маншаи ҳамаи онҳо як аст. Бо ин тавзеҳот мепурсем: Муҳаммад (с) дар қадом донишгоҳ ё академия хусусиятҳои атом ё имкони таҷзияи онро баррасӣ ва мутолиа кардааст, ки ончунон сареху қотеъ зимни баёни як иборати кӯтоҳ онро эълон медорад? Оё ин оятҳои эъҷозангез далели муҳкам бар ин нест, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст?

ЗАВЧИЯТ ВА ДУГОНАГӢ ДАР ТАМОМИ МАВҶУДОТ

Аз қадимулайём маълум буда, ки завҷият ва дугонагӣ ва вучуди ду чинси муҳолиф асос ва пояи бақои ҳаёти ҳайвонот ва набототро ташкил медиҳад. Худованди мутаол роҷеъ ба вучуди завҷият дар наботот мефармояд: «Оё онҳо ба Замин наменигаранд ва намебинанд, ки чи қадар анвоъ ва ақсоми гиёҳон ва дарахтони нар ва моддаи зеборо дар он рӯёнидаем» (Шуаро, 18).

Ва роҷеъ ба инсон ва ҳайвон мефармояд:

﴿فَاَطِرُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلْ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ [الشورى: ١١]

«Худованд офарандаи осмонҳо ва замин аст ва шуморо ба сурати зану мард ва чаҳорпоёнро ба шакли нару мода даровардааст» (Шӯро, 11).

Вале Қуръон танҳо ба баёни завҷият дар наботот, инсон ва ҳайвонот иктифо намекунад, балки завҷиятро барои ҳар мавҷуде собит менамояд ва мефармояд: **«Аз ҳар чизе чуфте офаридаем» (Зориёт, 49).**

Мо мехоҳем қисмати охири оятро баррасӣ кунем ва танҳо ба ин қаноат намекунем, ки қарнҳо баъд аз нузули Қуръон кашф шудааст, ки барқ шомили ду бори (заряди) мутафовит ва ду чинси муҳолифи мусбату манфӣ аст ва бо тамосу иттиҳоди онҳо мавҷҳои электрикӣ ҳосил ва барқ тавлид мегардад, балки пойро фаротар мегузorem ва мутаваҷҷеҳи он чузъи хурдтар аз зарра ва атом дар ҳар унсуре мешавем. Ҳамон гуна, ки қаблан гуфтем, уламо кашф кардаанд, ки атом дорои як ҳастаи (ядро)-и марказӣ аст, ки аҷзои бисёр хурде ба номи электрон, ки дорои бори манфӣ мебошад, атрофи ҳастаи марказиро ихота намуда ва ба даври он мечарханд ва ҳастаи марказӣ худ дорои бори мусбат аст. Пас дар ҳар заррае завҷият ва ду чинси муҳолиф вучуд дорад.

Болотар аз ин бояд бигӯем, ки уламои табиӣ аз таҷрибаҳои худ натиҷа гирифтаанд, ки худӣ ҳастаи марказии зарра ва атом аз аҷзои хурдтар таркиб ёфтааст ва ду чузъи асосӣ аз аҷзои ташкилдихандаи ҳастаи марказиро пайдо кардаанд, ки якеи онҳо ҳастаи атоми гидроген аст, ки дар истилоҳ протон ном дорад ва дувумӣ нейтрон мебошад, ки дар соли 1932 донишманди табиидони англис ба номи Ҷеймс Чодвик муваффақ ба кашфи он гардид. Бо ин санадҳои илмӣ возеҳ гардид, ки завҷият дар ҳар заррае аз зарроти мавҷудот вучуд дорад. Пас лозим аст бо имони холис бигӯем садақаллоҳулазим, ки мефармояд: **«Аз ҳар чизе чуфтеро офаридаем».**

ҶАҲИШИ ЗАМИН ДАР АСАРИ БОРОН

Худованд мефармояд: **«Заминро мебинед, ки ба ҳолати мурда даромада ва хушк шудааст, ҳамин ки боронро бар он нозил**

кардем, ба ҳаракат ва чунбиш меदारояд ва ҳаҷмаш бештар мешавад ва аз анвоъ ва ақсоми гиёҳон ҷуфти зебоеро мерӯёнад» (Хаҷҷ, 5).

Қуръон бо сароҳат меғӯяд, ки Замин бар асари фуру омадани борон бар рӯи он ба ҳаракат ва эҳтизоз (чунбиш) дармеояд ва ҳаҷмаш фузунӣ меёбад. Ин ҳақиқате аст, ки илм онро собит намуда ва таҳқиқу баррасӣ дар мавриди шиносоии хусусиятҳои Замин нишон додааст, ки Замин дорои манфазҳое мебошад, ки ҳаво аз тариқи онҳо ба даруни он дохил мешавад. Вақте борон фуру омад, аз тариқи ин манфазҳо дар Замин фуру меравад ва ҳавои дохилро дафъ менамояд ва худ ба ҷойи ҳаво дар он қарор мегирад. Вақте манфазҳо пур аз об шуданд, тамоми зарроти Замин ба василаи нерӯи доғиби об ба ҳаракат дармеоянд. Илми кимия собит кардааст, ки ҳок вақте тар мешавад, ҳаҷмаш бештар ва ба ҳангоми хушкӣ ҳаҷми он камтар мегардад. Пас, вақте борон ба Замин нозил мешавад, ҳаҷмаш афзоиш меёбад. Дар асри ҳозир ба василаи миқёс ва васоили илмии махсус мизони дақиқи ҳаракат ва афзоиш ҳаҷми Замин ба ҳангоми нузули борон мушаххас мегардад.

ТАОДУЛ ДАР БАЙНИ АНОСИР (ЭЛЕМЕНТҲО)-И ҶАҲОН ВА МУШАХХАС БУДАНИ МИҚДОРИ ОНҲО

Худованд мефармояд: **«Чизе вучуд надорад, магар ин ки ганҷинаҳои он пеши мо аст, вале ҷуз ба андозаи муайян онро фуру намефиристам»** (Ҳиҷр, 21).

Ва боз мефармояд:

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾ [الرعد: 8]

«Ҳар чизе ба назди ӯ ба миқдор ва мизони муайян аст» (Раъд, 8).

Оре, дар ҷаҳон ҳар чизе бар асоси мизону миқёси дақиқ офарида шуда ва ҳеҷ беназмиву надонамкорие дар заррае аз зарроти олам пайдо намешавад ва ҳар мавҷуде дорои мизону мартабаи хоси худ мебошад, ки чунончи сари мӯйе аз он таҷовуз кунад, назми марбут ба он халалдор гашта ва таодули мавҷуд дар қулли низом низ барҳам меҳӯрад. Масалан, оксиген дар ҳаво ба ҳаҷми 21 дарсад аст, агар

мизони он дар ҳаво ба 50 дарсад боло мерафт, чӣ мешуд? Мусалламан, тамоми маводе, ки қобилияти эҳтироқ (сӯхтан ва даргирӣ) доранд, монанди бензин дар ҳоли эҳтироқ ва сӯхтан қарор мегирифтанд ва бо хурдтарин чарақа (шарора), ки дар ҷангалҳо ба вуқӯъ мепайвастан, ҳамаи онҳо тӯъмаи ҳарик мешуд.

Ҳар ҳайвони зиндае оксигени ҳаворо истиншоқ мекунад ва аз тариқи танаффус онро фурӯ мебарад ва диоксиди карбонро пас медиҳад, ҳол он ки дарахтону гиёҳон диоксиди карбонро мегиранд ва ба василаи он ба ҳаёти худ идома медиҳанд ва бо тасфийи ҳаво мӯҷибот идомаи ҳаёти ҳайвонотро фароҳам месозанд. Агар ин таодул ва тавозун вучуд намедошт, саранҷом оксиген ё диоксиди карбон тамом мешуд, он гоҳ ҳайвоноту наботот ҳар ду нобуд мегаштанд.

Ҳамчунин нурҳои Офтоб ба мизони мушаххасе аст, ки агар нурҳои он ба нисфи шуъои феълӣ кам шавад, тамоми мавҷудоти зинда ба ҳолати инҷимод (яҳбастагӣ) дархоҳанд омад ва агар як баробар афзоиш ёбад, тамоми мавҷудоти зинда ба сурати хокистар дархоҳанд омад. Бинобар ин, нур ва шуъои Офтоб низ ба андозаву мизони муайян мебошад, ки бар асари он таодул дар байни мавҷудоти зинда барқарор шуда ва ҳайвоноту гиёҳон ба рушди табиӣ худ ва тавлиди навъ идома медиҳанд.

Пас тамоми зарроти вучуд бо ирода, хост ва ҳикмати илоҳӣ ва бар асоси суннат, қонун ва миқёси дақиқ ба вучуд омадааст ва ҳеҷ гуна нақсу беназмӣ дар онҳо вучуд надорад. Касоне, ки ба вучуди Парвардигори донову тавоно эътироф надоранд ва ҳаёл мекунанд ҷаҳон бо ин азамат аз рӯйи тасодуф ба вучуд омадааст, ба ростӣ бадбахту бедарк мебошанд. Илми риёзӣ собит карда, ки тасодуф наметавонад сарчашмаи назму тартиб ва таодул бошад. Худованд дар мавриди таодул ва тавозун дар наботот мефармояд: **«Мо заминро густуронидаем ва дар Замин кӯҳҳои устувор ва побарҷоеро падид овардаем ва тамоми гиёҳонро ба гунаи мутаодил, ҳамоҳанг, мавзун ва санҷида бар рӯйи он рӯендаем»** (*Ҳичр, 19*).

Дар ин ҷо бояд дар калимаи мавзун диққат кунем, ки мефармояд ба таври дақиқу санҷида ва ба мизони дуруст гиёҳонро ба вучуд меоварем. Уламо ва донишмандони табиӣ ва мутахассисони омор дар

улуми кимиёӣ ва гиёҳшиносии собит кардаанд, аносире, ки гиёҳ аз онҳо ташкил мешавад, бо миқдор ва андозаҳои бисёр дақиқ дар ҳар навъе таъйину мушаххас шудаанд, ки танҳо васоилу миқёсҳои дақиқ метавонад онҳоро ташхис диҳад. Миқдори аносирӣ мавҷуд дар ҳар навъ гиёҳ нисбат ба анвои дигари он мутафовит аст. Қуръони карим дар замоне мефармояд ҳама чиз бар асоси тавозун, таодул ва ба мизони дақику санҷида ба вучуд омадааст, ки башар ба қулӣ аз ин масоили илмӣ беиттилоъ буд ва ин яке аз бузургтарин далоил бар сидқи нубуввати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам мебошад.

МАВҶҶОИ ДАРУНӢ ВА САТҶӢИ ДАРӢ

Худованди мутаол мефармояд:

﴿أَوْ كَظَلَمْتِ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظَلَمْتِ بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكْذِبْ رِثْمًا وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ﴾ [النور: ٤٠]

«Аъмоли кофирон ба сони торикиҳое дар дарёи жарфи пурмавҷ мебошад, ки амвоҷи азиме онро фурӯ гирифта бошад ва бар фарози ин амвоҷи хавфнок абрҳои тира хайма зада бошанд ва торикиҳо яке бар фарози дигаре ҷо гирифта, (ки мусофири дарё) ҳар гоҳ дасти худро бадар оварад ва ба он бинигарад, ба сабаби шиддати торики мумкин нест, ки онро бибинад». (Нур, 40).

Ин оят ишора ба амвоҷи дохилӣ ва амвоҷи болои дарё менамояд. Медонем, ки дарё дорои ду навъ мавҷ – дарунӣ ва сатҳӣ аст ва амвоҷи дарунӣ бузургтарин амвоҷи дарё ва хатарноктарини онҳост, ки ба зоҳир дида намешаванд ва дар масирҳои худ дар аъмоқи дарё ба суръат дар ҳаракат ҳастанд.

Аз қадимулайём маъруф буд, ки киштиҳое, ки ба Қутби Шимол мерафтанд, он қисмат аз масири худро, ки ба Баҳрулмайит маъруф аст, бо машаққат ва ишколи фаровон мепаймуданд. Ба тозагӣ маълум шудааст, ки он қисмат масири амвоҷи дохилӣ мебошад. Дар авоили соли 1900 аксари дарёнавардони Скандинавия мутаваҷҷеҳ шуданд, ки дар умқи дарё амвоҷе вучуд дорад. Ҳарчанд то ба ҳол иллат ва маншаи амвоҷи азиме, ки дар зери дарё болову поин меоянд, кашф нашудааст, вале вучуди онҳо дар дарёҳо амре аст возеҳу ошкор. Ин амвоҷи дохилӣ

зери дарёхоро ба дур парт (суқут) мекунад ва ҳамон гуна, ки амвоҷи сатҳӣ киштиҳоро чаппа менамояд, зоҳиран амвоҷи дарунӣ ба ҳангоми бархӯрд бо халиҷ ва ё амвоҷи нерӯманди дигар дар умқи дарё шикаста мешаванд.¹⁹

Ин ояти Қуръон, ки мефармояд: **«Бар фарози он мавҷи азим мавҷи азими дигаре қарор гирифта бошад»**

Ин оят ишора ба амвоҷи дохилӣ ва амвоҷи сатҳӣ аст, ба ҳамин ҷиҳат аст, ки Қуръон дарёхоеро, ки дорои амвоҷи дохилӣ ҳастанд, бо калимаи луҷҷий тавсиф менамояд, ки ба маънои пуробу амиқ аст ва мутародиф бо укёнус аст, яъне маркази ин амвоҷи дохилӣ дар умқи дарёҳо аст, на савоҳили онҳо.

Шоёни таваҷҷӯҳ аст, ки дар миёнаи укёнусҳо тобиш ва нурҳои Офтоб коҳиш меёбад, махсусан вақте абрҳо рӯйи он укёнусҳоро мепӯшонанд, торикӣ ва зулмат ваҳшатноку руъбангез хоҳад шуд. Ин ҷо аст, ки воқеияти падидае, ки Қуръон онро ба тасвир мекашонад, таҳаққуқ ва таҷассум мепазирад ва айният пайдо мекунад. **«Ҳар гоҳ мусофир дасташро бадар оварад, қариб, ки онро намебинад».**

Касе бо диққат ин оятро мавриди таваҷҷӯҳ қарор диҳад, тасдиқ менамояд, ки Қуръон каломи Худо аст, зеро илму иттилооте, ки ин оят ба мо медиҳад, ҳеч гуна робита ва таносубе бо конун ва маркази ваҳӣ (Макка) аз назари шароити ҷуғрофӣ надорад, зеро ки Макка бо дарё фосилаи фаровоне дорад. Агар фаразан тасаввур кунем, ки Муҳаммад (с) дар синни ҷавонӣ манзараи дарёро дида бошад, ҳаргиз аз дидани манзараи соҳил таҷовуз накардааст, дар ҳоле ки ин иттилоот марбут ба миёнаи укёнусҳо аст, ки ӯ ҳаргиз онро надидааст ва баъд аз қарнҳо уламову донишмандон тавонистаанд ба он дастрасӣ пайдо намоянд. Бинобар ин, маълум мешавад, ки Қуръон ваҳӣ осмонӣ аст, ки аз ҷониби Парвардигори олам ба манзури ҳидояти башар бар Муҳаммад (с) нозил шудааст.

ДУНҶИ ҲАЙВОНОТ ВА ПАРРАНДАҲО ШАБЕҶИ ДУНҶИ ИНСОН АСТ

¹⁹ Накл аз китоби «Баҳр моро ихота дорад», таълифи Рошела Корсун.

Худованд мефармояд:

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ أَمْثَالِكُمْ﴾ [الانعام: ٣٨]

«Ва ҳеҷ чунбандае дар Замин ва ҳеҷ паррандае, ки бо ду боли худ парвоз кунад, вучуд надорад, магар ин ки миллатҳое ҳамчу шумо мебошанд». (Анъом, 38).

Худованд дар ин оят аз ҳайвонот ва парранда бо калимаи умам – миллатҳо ном мебарад ва дар байни онҳо ва инсон ташобух қарор медиҳад, яъне онҳо ҳам дорои идроке ҳастанд, ки бар асоси он умури иҷтимоии худро идора менамоянд.

Ин мавзӯ як ҳақиқати илмӣ аст. Ба тозагӣ илм пай бурда, ки дар байни ҷамъиятҳои ҳайвонӣ равобити иҷтимоии бисёр муҳкам ва мунсаҷиме мавҷуд аст, ки афроди онҳоро ба ҳам муртабит месозад. Ва ҳатто баъзе аз ҷамъиятҳои ҳайвонӣ ба сурати як кишвари бисёр муназзам идора мешаванд, монанди мӯр, занбӯри асал ва ғайра. Ҳар як аз анвои ҳайвонҳо дорои луғату забони махсус ба худ мебошанд, ки афроди он ба ҳубӣ онро дарк менамоянд. Дар ҳоле ки уламову донишмандони қадим ба ҳеҷ ваҷҳ ақлу ҳушро барои ҳайвонот қоил набуданд ва мӯътақид буданд, ки онҳо танҳо мавҷудоти зиндае мебошанд, ки эҳсос мекунанд ва ранҷро дарк менамоянд, вале ақл надоранд ва ҳаракотеро, ки аз онҳо зоҳир мешавад ва бар ақлу тафаккур далолат менамояд, ба илҳом аз ғаризаи ҳайвонӣ нисбат медоданд, на ба ақл ва шуури мавҷуд дар онҳо. Ин ақида то чанд қарн пеш ба ҳолати худ боқӣ буд. Файласуфи маъруф Декарт мӯътақид буд, ки ҳайвонот мавҷудоти зиндаи ҳоли аз ақл мебошанд ва монанди инсон дорои тафаккур нестанд, балки тамоми корҳояшон ғайрииродӣ ва бо илҳом аз ғариза аст. Ин таърифи Декарт аз ҳайвонот маъруфияти фаровон дошт ва муҳаққиқон ба унвони санад онро нақл мекарданд. То қарни 18-19 касе эътироф накард, ки ҳайвон ва парранда дорои ақл ва қудрати тафаккури нисбӣ мебошанд. Аммо дар ин ҳангом буд, ки Дарвин эътироф кард, ки қудрати тафаккур дар ҳайвонот бо дараҷаи камтаре нисбат ба қудрати тафаккур дар инсон вучуд дорад.

Бинобар ин, эълони ин матлаб аз ҷониби Қуръон, ки уламо ва донишмандон пас аз қарнҳо талошу кӯшиш тавонистанд онро кашф намоянд, яке аз мӯъҷизоти он ба шумор меояд.

АХБОРИ ҒАЙБИИ ҚУРЪОН

ДАР БОРАИ ВАСОИЛИ НАҚЛИЯ

Дар Қуръон хабарҳое роҷеъ ба пайдоиши васоили нақлияи мутанаввеъ вучуд дорад. Аз ҷаҳордаҳ қарн пеш Қуръон мефармояд:

«Ва асбу қотиру улоғро ба манзури борбарӣ ва саворӣ ва зинат барои шумо ба вучуд овардаем ва васоили дигар барои ҳамлу саворӣ ва зинати шумо баъдан ба вучуд меоварем, ки шумо онҳоро намедонед» (*Наҳл, 8*).

Имрӯзҳо мо мебинем, ки Худованд инсонро муваффақ намуда, то мошину қатораву ҳавопайморо ихтироъ кунад, ки ҳеҷ кадом дар асри нузули Қуръон вучуд надоштанд. Дар ҷаҳордаҳ қарн пеш, ки ба ҷуз киштиҳои хурд киштии дигаре вучуд надошт, Худованд аз вучуди киштиҳои кӯхпайкар хабар медиҳад ва мефармояд: **«Худованд киштиҳое сохта ва пардохтае дар дарё дорад, ки ҳамсони кӯхҳои сарбаланд мебошанд»** (*Ар-раҳмон, 24*).

Ин тавсифи Қуръон комилан мутобиқ бо вазъияти киштиҳои ғулпайкар ва навгонҳои имрӯзӣ мебошад.

МАРОҶИЛИ РУШДИ ҶАНИН

Худованд мефармояд: **«Мо инсонро аз усораи ин гил офаридаем, сипас ӯро ба сурати нутфае дароварда ва дар қароргоҳи усутувор (раҳми модар) ҷой медиҳем, сипас нутфаро ба сурати лахти хун ва ин лахти хунро ба шакли қитъаи гӯшти ҷавидашуда ва ин қитъаи гӯшти ҷавидашударо ба сони устухони заифе дармеоварем ва баъдан бар устухон гӯшт мепӯшонем ва аз ин пас ӯро офариниши тозае бахшида ва (бо дамидани ҷон ба колбадаш) онро падидаи дигаре хоҳем кард. Азамат ва бузургӣ барои Худованд аст, ки беҳтарини созандагон аст»** (*Мӯъминун, 12-14*).

Ҳар гоҳ бо диққат ба ин оятҳо бинигарем, мебинем, ки ба хубӣ бар чизе далолат менамоянд, ки илм онро ба исбот расонидааст. Ин

оятҳо далолат доранд, ки нутфаи инсон аз хок ба вучуд омадааст ва ин амре аст мусаллам, чун нутфаи инсон чи аз зан ва чи аз мард, чакидаи маводи ғизоие мебошад, ки аз хок ба вучуд меоянд. Пас маншаи аслии нутфа аз хок аст.

Манзур аз нутфа дар ин оят маҷмӯае аз силлуҳо (хучайраҳо) ва мавҷудоти бисёр хурд ва зиндае ба номи сперматазоид аст, ки дар мании мард вучуд доранд ва ҳамин ки бо фишор вориди раҳми зан шуданд, бо ҳам ба мусобиқа дармеоянд, то ҳар як зудтар худро ба танҳо хучайраи зан ба номи увул (тухмак) бирасонад. Дар миёни миллионҳо хучайраи мард танҳо яке аз онҳо худро ба тухмак мерасонад ва дар он раҳна мекунад ва дар дохили он қарор мегирад ва бо ҳам мамзуч ва махлут мегарданд. Ин имтизоҷ ва баҳампайвастагӣ дар байни хучайраи мард (сперматазоид) ва хучайраи зан увул (тухмак) аввалин марҳалаи пайдоиши чанин мебошад. Сипас Худованд мефармояд: «Ин нутфа ба сурати алақа дармеояд, ки иборат аст аз маҷмӯае аз хучайраҳои тозае, ки аз тухмаки бордоршуда бо хучайраи мард ба вучуд меоянд ва ба девораи (ҷидор) халтачае дар раҳм мечаспанд ва ба ҳамин ҷиҳат алақа (овезоншуда) номида мешавад ва ё ба хотири ин ба ин маҷмӯа хучайраҳо алақа мегӯянд, ки ба сурати доираи ғайримуназзам ва куравӣ дармеоянд. Ин маҷмӯа чанд ҳафтае ба ҳолати алақа боқӣ мемонад, сипас ба сурати қитъаи гӯшти ҷавидашуда табдил мегардад, ки дар истилоҳи тиббӣ марҳалаи рушди чанин ва тамоюзи хучайраҳо ва мушаххас шудани баъзе аз аҷзoi он номида мешавад. Дар ин марҳала рушду такомули бештаре мушоҳида мешавад ва осори пайдоиши устухон намоён мегардад ва баъд аз пайдоиши устухон хучайраҳои он ба анвоъи мухталиф тақсим мегардад ва марҳалаи пайдоиши гӯшт, моҳича, азулот ва дигар аъзoi ҷисм оғоз мегардад».

Худованд вақте мефармояд: **«Баъд аз он ки устухонҳоро бо гӯшт пӯшонидем, онро офариниши тозае мебахшем»**, яке аз мӯъҷизоти дигари Қуръон аст, зеро собит шудааст, ки чанин дар авоили моҳи дувуми пайдоиши худ шабоҳати бисёр каме ба инсон дорад ва ба қурбоққа бештар шабех аст, вале дар фосилаи моҳи дувум чунон тағйироти физикӣ дар он ҳосил мегардад, ки аз як ҳолати шабоҳат ба як ҳайвони обӣ хорич ва ба сурати як инсон дармеояд. Ин

тахавул ва дигаргунии айни ҳамон офариниши тозае аст, ки Қуръон ба сароҳат эълон мефармояд: **«Баъд аз он ки устухонҳоро бо гӯшт пӯшонидем, онро офариниши тозае мебахшем».**

Аз маҷмӯи ин баррасӣ барои мо равшан ва мусаллам гардид, ки мароҳили рушди ҷанин дар Қуръон бо он чи ки илми тиб қарнҳо баъд аз нузули Қуръон ба кашфи он ноил шудааст, як аст. Пас тасдиқ хоҳед кард, ки баёни ҷунин матолибе дар ҷаҳонда қарн пеш ба василаи як инсонии бесавод аз муҳолот мебошад ва ин бузургтарин мӯъҷиза бар сидқи нубуввати ҳазрати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон аст.

ПАРДАҲОЕ, КИ ҶАНИНРО МЕПҶОШАД

Худованд мефармояд: **«Худованд шуморо дар шикамҳои модаронатон дар миёни ториқиҳои сегона офаринишҳои гуногун мебахшад ва ҷанинро ҳар дам ба гунае дармеоварад ва бар марҳалаи ҷадида аз хилқат мерасонад, касе ки ҷунин неъматҳоеро мебахшад ва нақшофаринӣ мекунад, Аллоҳ - Парвардигори шумо аст ва ҳукумати мамлакати ҷаҳони ҳастӣ аз онӣ ӯст»** (Зумар, 6).

Ин оят ба сароҳат мефармояд, ки ҷанин дар раҳми модар ба се парда пӯшонида шудааст ва Худованд бо калимаи зулумот аз он таъбир намудааст, чун парда боиси торикӣ аст ва илми ҷадид ва тибби имрӯз ин се пардаро кашф намудааст, ки дар истилоҳи тиббӣ ба ин номҳо маъруф аст: 1. Оминуи; 2. Куринуи; 3. Олонтуи.

Ин пардаҳо ба андозае нозук ва латиф мебошанд, ки ба сурати як парда мушоҳида мешаванд, вале баъд аз баррасӣ бо васоили дақиқи илмӣ маълум мешавад, ки ҷанин бо се пардаи ҷудоғона, ки ҳар як дорои хусусиёт ва нақши асосӣ дар ҳифзу пайдоиши ҷанин аст, пӯшонида шудааст.

МАНШАЪ ВА МАКОНИ ПАЙДОИШИ НУТФА ДАР МАРД

Худованд мефармояд:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا ۗ﴾

[الاعراف: 172]

«Эй пайғамбар, барои мардум баён кун ҳангомери, ки Парвардигорат фарзандони одамро аз пушти одамизодагон дар тӯли асрҳо падидор кард ва ақлу идрокро ба онҳо дод, то Худои худро бишиносанд ва бо огоҳ сохтани эшон бар нишонаҳои азамату қудрати Худованд онҳоро бар нафси худашон гувоҳ қарор додааст (ва хитоб ба онҳо фармуда): оё ман Парвардигори шумо нестам? Онҳо ҳам ба забони ҳол посух доданд: «Оре, гувоҳӣ медиҳем, ки Ту Холиқ ва Парвардигори мо ҳастӣ» (Аъроф, 172).

Ин оят ба сароҳат эълон медорад, ки Худованд афроди башарро аз нутфае халқ кардааст, ки дар пушти одамизодагон қарор дорад ва маҳалли истиқрори ин нутфа пушти инсон аст, ҳол он ки маъруф ва мутадовил аст, ки нутфа дар байзаҳои инсон қарор дорад ва байзаҳо ҳам дар поини пушт ва байни он ҷой доранд, вале Худованди мутаол дар ин ҷо чигунагии офариниши инсон ва нашъат ва ҳолати ҷанинро баён медорад ва аз илми ҷаниншиносӣ (эмприология) баҳс менамояд ва он узв аз аъзои ҷанинро, ки маҳалли истиқрори нутфа аст ва вазифааш ҳифозат ва нигоҳдорӣ аз нутфа мебошад, баён медорад. Ва ин узв, ки «байзатан» ном дорад, ибтидо дар пушти ҷанин ва дар поёни гурдаҳои ӯ қарор мегирад ва дар ин маҳал аст, ки байзаҳо рушди физикии худро такмил менамоянд ва то моҳҳои охири валодат дар пушти ҷанин ва дар зери гурдаҳои ӯ боқӣ мемонад, вале дар моҳҳои наздик ба таваллуд аз маҳалли собиқи худ (зери гурдаҳо) поин меоянд ва ба ҳангоми таваллуд дар маркази табиии худ (байни ронҳои мард) қарор мегиранд.

Ин ояти шарифа ишора менамояд, ки нуқта ва маркази аслии нутфа дар ҷисми ҷанин дар пушти ӯ аст ва агар бихоҳем, ба таври дақиқ онро мушаххас кунем, бояд бигӯем дар поини гурдаҳо аст. Бо тавачҷӯҳ ба ин, ки илми ҷаниншиносӣ танҳо дар қарни ахир пешрафт намудааст, боз бояд эътироф кард, ки ин оят ҳам аз мӯъҷизоти илмии Қуръон мебошад.

Худованд мефармояд:

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيِّ يُمْنِي ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ﴿٣٩﴾﴾ [القيامة: ٣٦، ٣٩]

«Оё инсон мепиндорад, ки беҳуда ва ба ҳоли худ раҳо мешавад? Оё ӯ нутфаи ночизу беарзише аз мани нест, ки ба раҳми модар рехта мегардад, сипас ба сурати хуни лахта ва нимабаста дармеояд ва Худованд офариниши тозае ба ӯ мебахшад, сипас андоми ӯро назму сомон медиҳад ва хилқати ӯро такмил менамояд?» (Қиёмат, 36-39).

Худованд эълوم медорад, ки чун тифле таваллуд мешавад, чи писар бошад, чи духтар, аслу маншаъи он танҳо нутфа ва мании мард аст ва ин ҳақиқате аст, ки илм онро ба исбот расонидааст.

Одатан, тухмдони зан дар ҳар моҳ як тухмак тавлид менамояд, вале мании мард ҳар бор миллионҳо хучайраро вориди раҳми зан мекунад. Ҳамин ки яке аз ин хучайраҳои миллионӣ тавонист худро ба тухмак бирасонад ва худро ба он бичаспонад ва дар он қарор гирад, ҳар ду ба сурати як хучайраи воҳид дармеоянд ва ин хучайраи воҳид, ки аз талқеҳи тухмак ва сперматазоид ба вучуд омадааст, шуруъ ба афзоиши хучайраҳои дигаре менамояд, ки аз миллионҳо хучайра таҷовуз мекунад. Ин бордоркунӣ аввалин марҳалаи ташкили ҷанин аст.

Мании (спермаи) мард шомили хромосомаҳои игриг (y) ва икс (x) мебошад, ки игригҳо дорои хусусиятҳои писарӣ ва иксҳо дорои хусусиятҳои духтарӣ мебошанд. Ҳар гоҳ спермае, ки ба тухмаки зан, ки дорои ду икс (xx) аст, мерасад, дорои хромосомаи икс (x) бошад, ҷанин духтар хоҳад буд ва агар хромосомаи игриг (y) бошад, ҷанин писар мебошад. Дар ин ҷо ҳикмат ва эъҷози Қуръон ошкор мешавад, ки мефармояд: «**Нутфа ва мании мардро маншаи офариниши марду зан қарор додаем**» (Қиёмат:39).

Мусалламан, уламо ва донишмандоне, ки дар илми тиб ва ҷаниншиносию зистшиносӣ тасаллути комил доранд, бештар ба эъҷози ин оят огоҳ ҳастанд ва дар камоли ихлосу фурутанӣ сар ба остонаи пурҷабарути илоҳӣ месоянд. Садақаллохулазим.

«Танҳо уламо аз Худованд бим доранд ва азамати ўро мешиносанд» (Фотир:28).

ХУҶАЙРАЕ, КИ ДАР МАНИИ ИНСОН ВУҶУД ДОРАД, ШАБЕҲИ ЗОЛУ (ШУЛУК) АСТ

Худованд мефармояд: «**Эй Муҳаммад (с), бихон ба номи Парвардигорат, ки ҳамаи ҷаҳонро офаридааст ва инсонро аз нутфае офаридааст**», (ки дорои мавҷудоти зиндае аст золушакл). (Алақ, 1-2).

Аз лиҳози илмӣ собит шудааст, ки манӣ ва нутфаи инсон шомили хуҷайраҳо ва мавҷудоти бисёр хурди микроскопие мебошад, ки танҳо бо микроскопҳои дақиқ қобили ташхис ҳастанд ва ҳар як аз ин хуҷайраҳо дорои сару гардану дум аст ва шаклу қофияи онҳо шабоҳат ба кирмҳои ҳалқай доранд. Ба хотири ин аст, ки Худованд мефармояд: «**Инсонро аз хуҷайраҳои шабеҳи кирми ҳалқай офаридааст**» (Алақ, 2) ва бо ин ташбеҳ матлабро беҳтар ба азҳони шунавандагон наздик кардааст. Ин оят мӯъҷизаи бисёр азими илмӣ аст, ки ба ҳангоми нузули Қуръон мардум аз дарки он очиз буданд ва фақат бо пешрафти илму техника ин мӯъҷиза равшан гардид. Албатта, тафовути мӯъҷизоти Пайғамбар (с) бо мӯъҷизаи дигар пайғамбарон дар ин гуна мавридҳо ба ҳубӣ равшан мешавад. Зеро мӯъҷизаи дигар пайғамбарон танҳо марбут ба асри худ ва касоне буда, ки мӯъҷизаро мушоҳида менамуданд, вале мӯъҷизаи Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, ҳадду марзи замонро намениносад ва дар ҳар давраву замоне, ҳар миллате, ки бо Қуръон рӯ ба рӯ мешавад, ҳар як ба андозаи илму дониши худ ба эъҷози Қуръон иқрор менамояд. Арабҳо, ки дар фасоҳату балоғат нубуғ доштанд, ба ҳубӣ медонистанд, ки Қуръон каломи башарӣ нест ва фасоҳати он аз навъи каломи инсон намебошад. Имрӯз, ки илм пешрафт карда ва уламову донишмандоне, ки дар заминаҳои мавриди таҳассуси худ Қуръонро мавриди баррасӣ қарор медиҳанд, эътироф менамоянд, ки гуфтани ин гуна масоили дақиқи илмӣ дар ҷаҳордаҳ қарн пеш бузурғтарин далел бар эъҷози Қуръон аст.

ФАРҚИ ХАТҲО ВА НАҚШИ САРИ АНГУШТОНИ

ҲАР ИНСОНЕ БО ИНСОНИ ДИГАР

Худованд мефармояд:

﴿لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۖ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ ۚ﴾
 ﴿بَلَىٰ قَدَرِينٌ عَلَىٰ أَنْ تُسَوَّىٰ بَنَانُهُ ۗ﴾ [القيامة: ١، ٤]

«Қасам ба рӯзи қиёмат ва қасам ба нафси маломаткунанда ва сарзанишгар, оё инсон мепиндорад, ки устухонҳои пӯсидаи ӯро чамъ нахоҳем кард? Оре, мо ҳатто қодирем сари ангуштони ӯро (ки яке аз аъзои дақиқи бадан аст), комилан монанди собиқ бисозем» (Қиёмат, 1-4).

Мӯъҷизаи ин оят дар он аст, ки Худованди мутаол дар байни аъзои дақиқу ҳассоси бадани инсон ба сари ангуштон ишора менамояд ва бозсозии онро дар қиёмат нишонаи қудрати худ ба ҳисоб меоварад. Оё медонед, ки иллоти ин интиҳоб чист?

Иллоти интиҳоби сари ангуштон ин аст, ки мумкин аст дигар аъзои ҷисм монанди чашму бинӣ ва гӯш ва ғайраи ҳар инсоне бо инсони дигаре шабоҳат дошта бошанд, вале сари ангуштони инсонҳо ҳар як дорои хусусиятҳои хоси худ мебошанд, тавре ки сари ангушти ҳеч касе бо сари ангушти каси дигаре шабоҳат надорад. Дар соли 1884, яъне дувоздаҳу ним қарн баъд аз нузули Қуръон ташҳиси хувият ба василаи ангуштнигорӣ дар Англия расман шурӯъ гардид. Чун хатҳо ва нақши сари ангушти ҳар инсоне бо хатҳо ва нақши сари ангушти инсони дигар мутафовит аст, сари ангуштон дорои се навъ – хатҳои қавсшакл, шакли печида ва гирди пай дар пай ҳастанд ва навъи чаҳорум ҳам вучуд дорад, ки онро хатҳои мураккаб мегӯянд ва шомили тамоми ашқоли хутутӣ аст, ки дар се қисми фавқ тавсиф нашудааст. Ин хатҳо дар тамоми даврони зиндагии инсон бидуни тағйир ва бо хусусиятҳои мунҳасир ба фарди худ боқӣ мемонад ва ҳар инсонеро аз инсони дигар мутамоиз менамояд.

БАЪЗЕ НИШОНАҲОИ ҚИЁМАТ

Худованди мутаол мефармояд: **«Пас он гоҳ ки осмон аз ҳам шикофад ва чун гули сурх ва равған гудохта шавад»** (*ар-Раҳмон, 37*).

Ин ояти карима даҳшату хавфи рӯзи қиёматро, ки аз ҷумла осмон ду тақсим мешаваду ба гули сурх табдил меёбад, баён менамояд. Ин тавсифи Қуръонро кашфиётҳои илми нав исбот мекунанд. Зеро телескопҳои фазоӣ вақти таркиши ситораҳо чандин суратҳоро аккосӣ карда дастраси муҳаққиқони ин соҳа гардондаанд.

Ба тариқи мисол дар таърихи 31-уми октябри соли 1999-и мелодӣ Муассисаи ҳавонавардии Амрико (НАСА) чандин аксҳои аз телескопи фазоӣ нашр кард, ки ҳолати инфичори ситораҳоро дар нуқтаи «садим» яъне ситорагони абрӣ нишон медиҳад. Ситорагони мазкур аз мо ба масофаи се ҳазор соли нури дур мебошанд. Ҳар як ситорае аз ситорагони мунфачиршуда дар сурат ба шакли гули сурх намудор шудааст. Аз ин рӯ, имкон надорад чунин тавсифи дақиқ аз инсоне сар зада бошад, балки он аз сухани Парвардигори ҷаҳониён аст.²⁰

ФИШУРДАШАВИИ ЗАМИН

Ҳақ таоло мефармояд: **«Оё намебинанд, ки Мо қасд мекунем ба замин ва аз атрофи он коста мекунем?»** (*Раъд, 41*).

Ояти зикргардида бар як ҳақиқати ҷаҳонӣ ишора мекунад, ки он иборат аз фишурдашавии Замин аз атрофи худ мебошад. Сабаби фишурдашавии он баромадани миқдори ниҳоят бузурги модда ва қувва ба шакли газҳо, буғҳо, маводи моеъ ва дурушт аст, ки тавассути даҳонаҳои вулқонҳо ба андозаи миллионҳо тон берун меояд.

Донишмандон мегӯянд: «Бешак, Замине, ки мо дар он қарор дорем дар оғози офариниш миллионҳо сол пештар ду сад маротиба аз ҳаҷми Замини ҳозир бузургтар буд.»

²⁰ Бо ихтисор баргирифта аз китоби «Баъзе нишонаҳои эҷози илмӣ дар Қуръони карим», таълифи доктор Зағлул Начҷор.

Баъзе олимони дигар мегӯянд: «Албатта, авомили бодхурӣ баъзе куллаҳои кӯҳхоро хӯрда дар қисматҳои ҳамворӣ Замин меандозад, ки як навъ камсозии атрофи Замин ба шумор меравад».²¹

Ҳамчунин дигар донишмандон мегӯянд: «Ҳароина, коҳишҳои атрофи Замин дар натиҷаи ҷархиши Замин дар атрофи меҳвари худ ба вучуд меояд, ки ин амр боиси каме дам шудани Замин дар хатти истиқво (экватор) мегардад, ва бешак замин аз атрофаш дар ду қутби шимолӣ ва ҷанубӣ андаке коста мегардад. Аз инрӯ, нисфи тарафи истиқво аз нисфи тарафи қутбӣ ба андозаи 21,5 километр ё андаке бештар аз он зоида аст.

Ба ҳар сурат кам намудани атрофи Замин маъноҳои зиёди дигар ҳам дорад, ки Қуръони карим онро бо калимаҳои андак баён намудааст. Бинобар ин, хонандаи азиз, бояд дар эъҷозҳои илмии Қуръон андеша намояд.

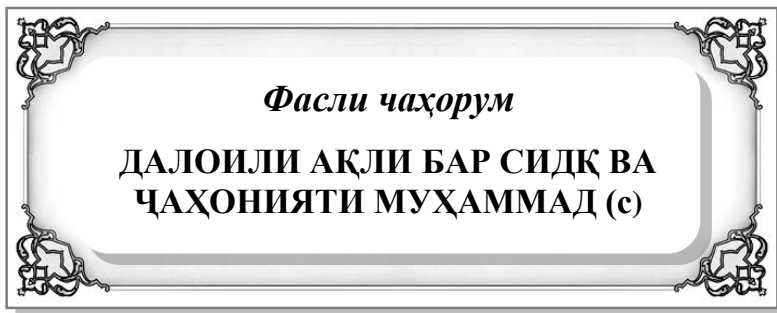
Инҳо мӯъҷизоте буданд, ки дар ин фасл мо бо онҳо ишора кардем ва боқии мӯъҷизоти илмии Қуръонро дар баҳси «Беҳдошт ва ҳифзи саломатии бадан» баён менамоем ва баъдан ба мӯъҷизоти Қуръон аз ҷанбаҳои иҷтимоӣ мепардозем ва мебинем, ки қавонин ва дастуроташ салоҳияти онро дорад, ки ҳар ҷомааеро ислоҳ ва ба сӯйи хушбахтӣ ҳидоят намояд ва бо пешрафти илму фалсафа нишонаҳои ин намоён шудааст. Илми имрӯза кӯтоҳии худро дар пешрафти улуми иҷтимоӣ эътироф менамояд. Доктор Ҷон Кунеси Истиврот²² эътироф мекунад ва мегӯяд: «Дар ҳоле ки улуми табиӣ пешрафтҳои сеҳромезеро барои худ ба даст овардааст, мебинем, баръакси он улуми иҷтимоӣ ҳанӯз бисёр заиф ва ақибмонда аст, ки ин амр мояи таассуф мебошад. Мушоҳида мешавад, ки улуми табиӣ ва зистшиносии ҳандаса ва тиббӣ пешрафтҳои азиму ҷашмгиреро касб кардаанд, аммо мутаассифона, сиёсати назарии иқтисод, идораи умури мамлакат ва равобити иҷтимоӣ ба сурати маҷмӯаи беҳаракату камнур мушоҳида

²¹ Маъҳази собиқ

²² Аз китоби «Илм ҳанӯз ҳазида меравад». Таълифи Ҷеймс Стукули, устодери илми табиӣ донишгоҳи Барнестон.

мешаванд ва ҷомеашиносон ҳам ба тазодҳои мавҷуд дар ин замина
эътироф кардаанд».

**Ва саллаллоҳу ало саййидино Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи
аҷмаин.**

1. Рафтор ва ахлоқу зиндагии Муҳаммад қабл аз рисолат. 2. Ислоҳ ва инқилобе, ки Муҳаммад дар байни миллати араб ба вучуд овард. 3. Ботил сохтани шубҳаҳое нисбат ба рисолати пайғамбар. 4. Рисолати Пайғамбар (с) аз ваҳйи илоҳӣ нашъат гирифтааст. 5. Дарс нахондан ва бесавод будани Пайғамбар (с) 6. Иддаои Пайғамбар (с). 7. Набудани риё ва тазохур дар зиндагии Пайғамбар (с) 8. Инъикос ва таъсири рафтори Пайғамбар (с) бар асҳобаш. 9. Таъйидот ва кӯмаки илоҳӣ ба Пайғамбар (с) 10. Пайғамбар (с) рисолати ҳама пайғамбаронро таъйид менамояд.

РАФТОР ВА АХЛОҚ ВА ЗИНДАГИИ ПАЙҒАМБАР (с)

ҚАБЛ АЗ РИСОЛАТ

Рисолати ҳеҷ як аз пайғамбарон монанди рисолати Муҳаммад писари Абдуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бо далел ва бурҳони қотеъ ва ошқор муҳаққақ ва собит нашудааст. Аз ин рӯ, ба далоили қотеъе, ки аз зиндагӣ ва тарзи рафтор ва ахлоқи Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам сарчашма мегирад, тавачҷӯҳ фармояд:

Собит ва маълум аст, ки Пайғамбар (с) пеши касе дарс нахонда ва дар байни миллате, ки ба бесаводӣ маъруф буданд, ба дунё омадаю бузург шудааст. Ҳеҷ шеъреро насурудааст, бидуни тафаккуру тааммул хутбаеро нахондааст, раиси ҳеҷ тоифа ва қабилае набуда, ҳеҷ гоҳ дар либоси кашишу коҳин дида нашуда ва аз диёнат ушари шариати миллатҳои собиқ оғоҳӣ надоштааст. Агар чизе аз инҳоро медонист, бидуни шак, асҳобаш, ки ба ривоят ва нақли тамоми гуфтаҳо ва ахлоқу сифот ва хусусиятҳои ӯ чи қабл аз баъсат ва чи баъд аз баъсат беандоза ҳарис

буданд, ин матлабро аз ӯ ривоят мекарданд ва ё душманони лаҷуҷаш, ки ҳеҷ фурсатеро барои эрод ва таъна аз рисолаташ аз даст намедоданд, онҳоро шоеъ мекарданд, то дастовезе барои инкори нубуввати ӯ барои худ дошта бошанд. Пайғамбар (с) ба ҳолати оддӣ ва бесаводӣ то синни чиҳилсолагӣ боқӣ монд. Чизе, ки мусаллам аст ва ҷойи инкор нест, ин аст, ки нубуғи ашхос дар авоиلى ҷавонӣ бар онҳо зоҳир мегардад, вале Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврони ҷавониро пушти сар гузошт ва ҳеҷ осори ғайриоддӣ аз ӯ мушоҳида нашуд. Танҳо чизе, ки дар ин давра аз ӯ ривоят шуда, ин аст, ки ба амонату дурусткорӣ ва дурӣ аз корҳои лаҳву нописанд ва парҳез аз парастии бутҳо маъруф будааст. Вале баъд аз синни чиҳилсолагӣ иддаои пайғамбариро шурӯъ кард ва иддаои худро бо Қуръоне таъйид ва сабт намуд, ки шомили хабар додан аз гузашта ва оянда аст ва шомили ақоиди илоҳӣ аст, ки ин ақоид бо далоили ақдӣ ва илмӣ собит ва таъйид шудаанд.

Қуръон дарбаргирандаи саҳеҳтарин ахлоқ ва фазоиلى маънавӣ ва рӯҳӣ ва беҳтарин ибодатҳое аст, ки ҷомеи манофеи рӯҳу ҷисм мебошад.

Қуръон, ки одилонатарин усул ва қавоиди сиёсӣ ва иҷтимоиро дар худ ҷамъ карда, қотеътарин далел бар садоқат ва рисолати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам мебошад.

ИСЛОҲ ВА ИНҚИЛОБЕ, КИ МУҲАММАД (С) ДАР

БАЙНИ МИЛЛАТАШ БА ВУҶУД ОВАРД

Ҳаводис ва корҳои бисёр муҳиме, ки дар муддати кӯтоҳ ба василаи Пайғамбар (с) анҷом гирифт, назари онҳо ҷуз дар давронҳои бисёр тӯлонӣ ва дигаргуниҳои бешумор имконпазир нест.

1. Аз ҷумла арабҳоро, ки миллате буданд пароканда ва қабоиле буданд мутафарик, ба сурати як миллати муттаҳид даровард.
2. Бутпарастиро баъд аз ин ки муддатҳои бисёр тӯлонӣ ба сурати дини обо ва аҷдоии онон даромада буд, решакан сохт ва дини

осмониро ба ҷойи он қарор дод, ки боиси пешрафт ва тараққии моддию маънавии инсон ба баландтарин дараҷа гардид.

3. Муҳаммад, саллаллоху алайҳи ва саллам, инқилоб ва истилоҳи иҷтимоии он чунон азиме дар байни милати араб ба вучуд овард, ки фасоди ахлоқӣ ва одатҳои ҷоҳилии арабҳоро аз қабили поймол сохтани ҳуқуқи бечорагон ва ифрот дар корҳои фосиду шаҳавоти нафсониро аз байн бурд ва ахлоқи ҳасанаро дар байни онон ҳукмфармо сохт ва ба адолати иҷтимоӣ таҳаққуқ бахшид. Инҳо корҳои ҳастанд бисёр муҳим ва мушкил, ки ҳар кас битавонад яке аз ин корҳоро барои миллати худ анҷом диҳад, дар аълотарин мақом қарор мегирад ва касе наметавонад дар баробари ӯ изҳори фазл намояд ва исмаш бар байни бузургони таърихи он миллат ба сабт мерасад. Пас дар бораи азамати Муҳаммад бояд чӣ гуна қазоват кард, ки ба танҳои тамоми ин корҳоро барои пайравонаш анҷом додааст.

Ин масоил умуре ҳастанд иҷтимоӣ ва бояд ба тавре баррасӣ ва таҳлил шаванд, ки нафс ба онҳо итминон ҳосил кунад. Барои ин мавзӯ танҳо интихоби яке аз ин ду фарзро дар пеш дорем: ё бояд ҳамон тавре ки Қуръон эълон дошта ва ақли солим онро таъйид кардааст, имон дошта бошем, ки Муҳаммад пайғамбар ва фиристодаи Худо аст ва ё гуфта шавад, ки Муҳаммад (иёзанбиллоҳ) пайғамбари Худо нест ва бо қудрати ақл ва ҳусни сиёсат ба ин мақом расидааст.

БОТИЛ СОХТАНИ ШУБҲАҲОЕ НИСБАТ БА РИСОЛАТИ ПАЙҒАМБАР (С)

Агар касе моил ба фарзи дувум бошад, бо ӯ ба баҳс ва муноқиша мепардозем ва ба ӯ меғӯем: агар гӯем, ки ин назари шумо дуруст аст, пас чандин масъалае пеш хоҳад омад:

1. Муҳаммад, ки динашро аз Худо нагирифта бошад, бояд аз кашише ё роҳибе онро ёд гирифта бошад.

2. Агар Муҳаммад, наъзубиллоҳ, пайғамбар набошад, ҳатман, дорои саводи хондан ва навиштан будааст, ки тавониста аз ин тарик дини худро аз дини пайғамбарони собиқ истинбот намояд.

3. Агар фаразан Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, пайғамбар набошад, бояд (иёзан биллоҳ) ба дурӯғ иддаои нубувватро карда бошад.

4. Агар Муҳаммад (иёзан биллоҳ) пайғамбар набошад, бояд ахлоқу ибодатеро, ки анҷом додааст, тазохур ва риё буда бошад.

5. Агар Муҳаммад фаразан мутазохир буда, бояд тавониста бошад дар тӯли зиндагии худ ин риё ва тазохурро аз наздиктарин асҳоб ва ҳамсаронаш пинҳон намояд.

6. Агар фаразан Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбар набошад, бо вучуди ин ки ӯ пайғамбар будааст, бояд Худованд ӯро ба тамоми маъно таъйиду кӯмак карда бошад.

7. Бо вучуди ин ки Муҳаммад, фаразан пайғамбар нест, вале рисолаташ аз рисолати тамоми пайғамбарон комилтар ва дорои фазоили бештаре аст.

Пас лозим аст ин фарзҳои ҳафтгонаро дар партави нури ақл мавриди баррасӣ қарор диҳем ва ботилу нораво будани яқояки онҳоро ба исбот бирасонем.

РИСОЛАТИ МУҲАММАД (С) АЗ ВАҲӢИ ИЛОҲӢ

НАШЪАТ ГИРИФТААСТ

Аммо фарзи аввал, ки гуфта мешавад, Муҳаммад динашро аз яке аз роҳибон ё кашишҳо иқтибос намудааст, фарз ва эҳтимоле аст беасос, ки воқеъиятҳои таърихӣ аз тамоми ҷиҳот онро рад ва ботил менамояд.

Яке аз шубҳаҳои, ки душманони Ислом дар мавриди нубуввати Пайғамбар (с) ворид кардаанд, иддао менамояд, ки Муҳаммад Қуръонро аз роҳиб Бухайро, ки дар шаҳри Бусро дар Шом сукунат дошт, ёд гирифтааст ва ин роҳиб як масеҳии настурӣ буд, ки дар тавҳид аз пайравони Ориюс ба шумор мерафт.

Дар радди ин иддаои ботил мегӯем: китобҳои сирра ва таърих куллан навиштаанд. Ҳангоме ки Пайғамбар (с) бо амакаш Абӯтолиб ба

Шом рафт, нӯҳсола буд ва баъзе гуфтаанд дувоздаҳсола буд. Вақте ин роҳиб Муҳаммадро бо амакаш дид, мутаваҷҷеҳ шуд, ки абре бар сараш соя меафканад, то гармии Офтоб ӯро азият накунад. Ин роҳиб ба амаки Пайғамбар (с) – Абӯтолиб гуфт: “Ин бародарзодаи ту дорои шаъну мақоми азиме хоҳад шуд, аз ӯ муроқибат кун, мабодо яҳуд ба ӯ газанде бирасонанд”. Ва ҳеҷ китоби таърихӣ ва сирае наёмадааст, ки Пайғамбар (с) чизе аз ақида ва дини он роҳибро аз ӯ ёд гирифта бошад”. Муҳаммад барои бори дувум дар синни бисту панҷсолагӣ ба манзури тичорат барои Хадича ба Шом рафт ва дар ин мусофират ҳеҷ гоҳ аз дигар тоҷирони Қурайш, ки бо ӯ ба Шом омада буданд, ҷудо нашуд ва тичоратро барои ёдгирии дину ақоид ва ғайра тарк нанамуд ва беш аз чанд рӯзе дар Бусро боқӣ намонданд ва ҳамин, ки васоили мавриди ниёзро хариданд, тез ба Макка баргаштанд. Тамоми иртиботи Пайғамбар (с) бо Бухайрои роҳиб беш аз ин набудааст.

Ва ба ҷуз ин як бор, ки ба Абӯтолиб гуфт: «Мувозибаш бош, дар ҳеҷ китобе чизи дигаре навишта нашудааст». Гузашта аз ин ки ин иддао санади таърихӣ надорад, аз ҷанбаи ақлӣ низ бепоя ва беасос аст ва бо тавачҷӯҳ ба далоили ақлии зерин дурӯғ ва бӯхтон будани он ба хубӣ равшан мешавад:

Аввал. Агар фаразан Пайғамбар (с) таълимоти диниро аз Бухайрои роҳиб ё шахси дигаре фаро мегирифт, ҳатман асҳоб ва пайравони он ҳазрат ин мавзӯро нақлу ривоят мекарданд, зеро асҳоб тамоми рафтору гуфтор ва шарҳи ҳоли Пайғамбар (с)-ро чи қабл аз баъсат ва чи баъд аз он дар китобҳои сира ва аҳодис нақл кардаанд.

Дувум. Агар ин шубҳаи душманони Ислом воқеият медошт, мушрикони, ки душмани сарсаҳти Пайғамбар (с) буданд, ба он така мекарданд ва ба Пайғамбар (с) эътироз менамуданд, ки он чи ту мегӯӣ, ваҳӣи илоҳӣ нест, балки онро аз яҳуд ё насоро ёд гирифтаӣ, дар ҳоле ки мушрикони бо ҳамаи душмание, ки бо Пайғамбар (с) доштанд, чунин эродеро бар ӯ нагирифтаанд ва танҳо шубҳае, ки мушрикони араб ворид мекарданд, ин буд, ки мегуфтанд: «Муҳаммад ба назди як нафар насронӣ ба номи Ҷабри Румӣ, ки Таврот ва китобҳои дигарро ба забони ғайриарабӣ мехонд, меравад ва Қуръонро аз ӯ ёд гирифтааст».

Қуръони карим дар радди ин мушрикин мефармояд:

﴿وَلَقَدْ نَعَلُمْ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾﴾

[النحل: ١٠٣]

«**Мо медонем, ки** (куффори Макка тӯҳмат мезананд ва) **мегӯянд:** (Ин оятҳои қуръони ро Худо ба Муҳаммад намеомӯзад), **балки шахсе** (ба номи Чабри Румӣ) **онро ба ӯ меомӯзад, аммо забони касе, ки омӯзиш додани Қуръон ба Муҳаммадро ба ӯ нисбат медиҳанд, гунг ва ғайриарабӣ аст ва ин Қуръон ба забони арабии гӯё ва равшан аст»** (Наҳл, 103).

Севум. Қуръон шомили комилтарин ақоид ва масоили динӣ аст, ки дигар роҳибони динӣ чи дар замони Муҳаммад ва чи баъд аз он ба онҳо огоҳӣ надоштанд ва шомили қавонин ва дастуроте аст, ки имкон надорад онҳоро аз Бухайрои роҳиб ё шахси дигаре ёд гирифта бошад, зеро Қуръон дар аксари мавридҳо бо ду аҳди қадиму ҷадид дар баёни масоили марбут ба таърих муҳолиф аст.

Чаҳорум. Оятҳои Қуръон ба муқтазои ҳаводис ва вақоеъ ба тадриҷ дар зарфи бисту се сол бар Пайғамбар (с) нозил шудааст. Муҳаммад ҳеч гоҳ Қуръонро ба сурати як китоби комил бо худ наовардааст ва монанди нависандагон муддатҳо машғули навиштан ва тааммулу тафаккур ва тасҳеҳи он нашудааст, балки дар муддати ин бисту се сол ҳар гоҳ амре иқтизо мекард, чанд оятҳои бар ӯ нозил мешуд ва ин амр ба ҳеч ваҷҳ иҷоза намедиҳад, ки гӯем ӯ Қуръонро аз касе ёд гирифта бошад ва ё сохтаву пардохтаи фикри худаш бошад, балки бузургтарин далел аст, ки Қуръон ваҳии илоҳӣ аст, ки бар Муҳаммад нозил шудааст.

Панҷум. Бухайрои роҳиб аҳли Шом буд ва Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам аҳли Ҳиҷоз. Бадеҳӣ аст таълиму тааллуми китобе монанди Қуръон дар як ё чанд ҷаласаи махфиёна наметавонад такмил шавад ва ниёз ба он дорад, ки муддатҳои тӯлонӣ шогирд ба назди муаллим биравад. Агар чунин мебуд, бидуни шак, миллати араб аз он огоҳ мешуданд ва ин мавзӯ машҳур мешуд, ки Муҳаммад дар назди фалон шахс дар фалон ҷо ва фалон замон дарс хондааст. Дар ҳоле ки ин мавзӯ дар таърих ба ҳеч ваҷҳ вучуд надорад.

Шашум. Бухайрои роҳиб чузъи фасеҳон ва балеғони араб набуд ва Пайғамбар (с) ҳам машхур набуда, ки чузъи балеғони араб бошад. Пас ин Қуръоне, ки дар дараҷаи аъло фасоҳату балеғат қарор дорад ва тамоми фусаҳову булағои арабро ба мубориза талабидааст, вале ҳамаи онон аз овардани каломи балеғе мисли Қуръон очиз мондаанд, аз кучо нашъат гирифтааст? Ҳар ақли солим ва дур аз таассуб эътироф мекунад, ки маншаи Қуръон танҳо ваҳйи илоҳӣ аст ва аз ҷониби Худованд ба василаи Ҷабраил бар рӯҳи пок ва пуразамати Муҳаммад (с) нозил шудааст.

Ҳафтум. Агар Бухайрои роҳиб худ дорои ин маълумот ва ин мақоми шомихи илмӣ буд, чаро онро дар миёни мардум ошкор намекард ва мардумро ба он даъват наменамуд ва мақому манзалат ва шӯхратро дар байни мардум барои худ касб намекард? Чаро иҷозат меод дигарон аз маълумоти ӯ истифода кунанд ва ному мақоме ба даст оваранд ва ӯ гумном бимонад? Чаро вақте Муҳаммад пирӯз шуду даъваташ ошкор гардид ва раванқ гирифт, Бухайрои роҳиб нагуфт, ки ин пирӯзӣ ва раванқи дини Муҳаммад дар сояи таълимоти ӯ будааст, ҳамон гуна ки ағлаби ашхос некии худро ба рӯҳи дигарон мекашонанд ва дар илму маърифат худро бар дигарон бартарӣ медиҳанд.

БЕСАВОД БУДАНИ ПАЙҒАМБАР (С)

Аммо фарзи дувум, ки гуфта шавад, Муҳаммад босавод будааст ва тавонистааст бихонаду бинависад, ин ҳам фарзе аст ботил, ки ба ҳеч ваҷҳ санаду мадраки таърихӣ надорад. Собит шудааст, ки Пайғамбар (с) босавод буда ва тавоноии хондану навиштанро надоштааст ва чи қабл аз рисолаташ ва чи баъд аз он мушоҳида нашудааст, ки барои ёддошт ва таълифу тадвини китобе аз рангу қалам ва қоғаз истифода карда бошад. Босавод будани Пайғамбар (с) яке аз мӯъҷизоти ӯ аст, зеро бо вучуди надоштани савод китоберо бо худ овард, ки тамоми афроди башар аз овардани як сурае монанди хурдтарин сураҳои он очиз ва нотавон мондаанд.

Худи Қуръон сифати уммӣ ва босаводиро бар Пайғамбар (с) итлоқ карда ва расули ақрам дар ҳузури миллати араб ин оятро аз Парвардигори худ нақл ва ривоят кардааст:

﴿وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ وَبَيِّنَاتٍ إِذَا لَأَرْثَابَ الْمُبْطِلُونَ﴾ [العنكبوت: ٤٨]

«Ту пеш аз нузули Қуръон китоберо намехондӣ ва ё бо дасти рости худ чизеро наменавиштӣ, ки агар чунин мешуд, ботилгароён ба шакку тардид меафтоданд» (Анкабут, 48).

Ва Худованд боз мефармояд: «(Ба хусус раҳмати худро ихтисос медиҳам ба) **касоне, ки пайравӣ мекунанд аз фиристодаи Худо (Муҳаммади Мустафо), пайғамбаре аст уммӣ, ки (хондан ва навиштанро намедонад ва) васфи ӯро дар Тавроту Инҷил нигошта меёбанд, ӯ ононро ба кори нек дастур медиҳад ва аз кори зишт боз медорад**» (Аъроф, 157).

Арабҳо ин ду оят ва оятҳои дигарро аз Пайғамбар (с) мешуниданд ва иддаи фаровоне аз онон бо Пайғамбар (с) дар ҳоли душманӣ ва мубориза ба сар мебуданд, агар медонистанд, ки Пайғамбар (с) саводи хондану навиштан дорад, беҳтарин далелро барои тақзиби ӯ ба даст меоварданд ва меғуфтанд: ту, ки савод дорӣ, чаро меғӯӣ савод надорам, он вақт бо далел ва бурҳони қотеъ пайғамбарро тақзиб менамуданд. Пас вақте ки натавонистанд бо далел ӯро тақзиб намоянд, маълум мегардад, ки савод надоштааст.

Агар фарз кунем, ки Пайғамбар (с) босавод будааст, бидуни шак, бояд муддати замони тӯлоние дарс хонда бошад, имкон надорад ин муддати тӯлонӣ ба сурати пинҳонӣ сипарӣ шуда бошад ва агар ин муддати тӯлонӣ дарс мехонд, ин мавзӯъ дар байни арабҳо шоеъ мешуд, ки Муҳаммад дар назди чӣ касе дарс хондааст. Аз тарафи дигар, улуме, ки дар Қуръон аст, фаровон мебошанд ва таълими онҳо мумкин нест, магар муаллимаш бисёр тавоно ва олиму забардаст буда бошад. Агар чунин инсон олиму барҷастае дар байни миллати араб вучуд медошт, дар авҷи маъруфият ва аз ҳамаи ҷиҳатҳо мавриди тавачҷӯҳ қарор мегирифт ва аз эҳтироми хосе бархурдор мешуд. Ҳатто Пайғамбар (с) ночор мешуд ӯро бар дигарон бартарӣ диҳад ва эҳтироми бештаре барояш қоил шавад ва ин муаллим гоҳу бегоҳ ба сурати амдӣ ё иштибоҳӣ иддао мекард, ки ӯ ба Муҳаммад дарс додааст, дар ҳоле ки ҳаргиз чунин набуда ва касе чунин иддаоеро накардааст.

ИДДАОИ ПАЙҒАМБАРӢ

Аммо фарзи севум, ки гуфта шавад, Муҳаммад ба ноҳақ иддаои пайғамбарӣ кардааст, боз фарзе аст ботил ва тасаввуре аст ғалат, ки дар баробари баррасиҳои илмӣ қудрати давом ва пойдорӣ надорад, зеро пайғамбарӣ амре аст бас азим, ки иддаои он наметавонад бар мабнои дурӯғу бӯхтон устувор бошад ва касе қодир нест чунин иддаоеро ба дурӯғ бинамояд, магар касоне, ки дорои қалби ғализу беинсоф ва пуртамаъ ва фитрати фосид бошанд ва ба худ чуръат диҳанд, ки бар зидди Худованд қиём намоянд.

Касе, ки дорои чунин сифоте бошад, сар то сари зиндагиаш пур аз чурму ҷиноят ва бо шабакае аз фасод ихота шуда, аз тамоми ҷиҳатҳо аз хайру баракат дур ва безорӣ менамояд. Оё Муҳаммад ҳаргиз дар тамоми зиндагиаш ҳатто ҷузъи чунин ашхосе будааст? Магар таърих ва шарҳи ҳоли ӯ шаҳодат намедиҳад, ки ҳатто қабл аз расидан ба мақоми рисолат ҳам дорои чунон сифоту фазоили ахлоқӣ будааст, ки мардумони ҳамасри худ ӯро Амин ном ниҳодаанд ва ҳеҷ касе натавонистааст хурдтарин чурм ва ё сифати нописандеро ба ӯ нисбат диҳад. Касе, ки муддати чиҳил соли тамом аз зиндагиаш покию садоқат ва амонат бошад, чӣ тавр як дафъа баъд аз чиҳил сол авзоъаш дигаргун мешавад ва ба сурати як инсони фосид дармеояд?! Магар назми хилқат ва суннати Худо дигаргун шудааст?! Не, ҳеҷ гоҳ чунин набуда ва нахоҳад буд.

Аз тарафи дигар, касоне, ки бо Муҳаммад муошират доштаанд ва ба ӯ имон овардаанд, аз рафтору гуфтори ӯ яқин ҳосил кардаанд, ки ӯ ростгӯ ва содиқ аст ва ваҳй, ки аз ҷониби Парвардигораш бар ӯ нозил мешавад, саропо хайру баракат ва моҷи саодат аст. Барои ҳамин, баъзе арабҳо ҳамин, ки ӯро мезданд, ба ӯ имон меоварданд ва мегуфтанд, ки қасам ба Худо, ки ин чехра чехраи одамони дурӯғгӯ ва найрангбоз нест. Ҳамсараш низ монанди дигарон ба садоқат ва ростгӯии ӯ имон дошт. Аз ин рӯ, вақте ки ваҳй бар Пайғамбар (с) нозил шуд ва ба Хадиҷа гуфт: «Аз худ метарсам, ки ба балое дучор шавам», Хадиҷа дар ҷавобаш гуфт: «Қасам ба Худо, ҳаргиз Худованд туро бадбахт нахоҳад кард, зеро ту силаи раҳмро ба ҷо меоварӣ ва ростгӯ ҳастӣ, инсонҳои аз кор афтодаро дастгирӣ мекунӣ ва ба онон кӯмак менамоӣ ва аз

меҳмонон пазирой ба амал меоварӣ ва ба фақирон кӯмак мекунӣ ва ба ҳаводиси ҳақ кӯмак менамоӣ» (Бухорӣ).

НАБУДАНИ РИЁ ВА ТАЗОҲУР ДАР ЗИНДАГӢ ВА РАФТОРИ ПАЙҒАМБАР (С)

Фарзи чаҳорум, ки мегӯяд Муҳаммад бо вучуди сифот ва ахлоқи неку писандидааш тазоҳур кардааст, бидуни шак, ин фарзро аз гуфтаҳои пешин ботилтар ва беасостар аст ва сусту бепоятар аз он аст, ки дар баробари нақду баррасӣ пайдорӣ намояд. Зеро тазоҳуру риё танҳо ба хотири ғаразу ғоидае аз ашхос зоҳир мегардад, ҳамин ки дер ё зуд ҳосил шуд, инсони мутазоҳир аз риё ва тазоҳураш мекоҳад ва иноятш чунон камранг мешавад, ки ба хубӣ моҳияти амр ва дучеҳрагии ӯ мушоҳида мешавад, чаро ки маъмулан риё ва тазоҳур аз нафсҳои заифу паст сар мезанад, ҳамин ки равзанае аз умед бар рӯяш боз шуд, нишонаҳое аз ғуруру пирӯзӣ ва худнамоӣ аз ӯ зоҳир мешавад, ки моҳияту ҳақиқати ӯро ба хубӣ намоён месозад ва боиси расвоӣ ва шарманда шудани ӯ хоҳад шуд.

Агар риё ва тазоҳури Пайғамбар (с) ба хотири моддиёт буда бошад, мебоистӣ аз самароти он баҳраманд шавад, дар ҳоле ки ба таври қатъӣ собит шудааст, ки Пайғамбар (с) дар ниҳояти соддагӣ зиндагӣ карда ва аз дунё рафтааст. ӯ ҳеч чизе аз дунёро барои худ интихоб накардааст ва замоне, ки моли дунё таҳти ихтиёри ӯ буд, фарши дебо (ҳарир) нагустурд ва либоси абрешимро напӯшид ва худро ба зиннат наорост, балки хонааш ба сурати соддатарин хонаҳо боқӣ монда ва либосаш монанди ашхоси мутавасситулҳол ва оддӣ буд.

Агар, (иёзан биллоҳ,) ба хотири мақому ҷоҳ риё ва тазоҳур карда бошад, мебоист худро бартар аз дигарон бидонад ва ба ҳангоми нишастан дар садри маҷлис қарор гирад ва ба вақти роҳ рафтан аз ҳама болотар бошад ва ба мардум дастур диҳад, ки вақте аз канораш мегузаранд, бояд ба унвони таъзим сарашонро ҳам намоянд. Ҳатто дастур диҳад, ки дар баробари ӯ ба сачда дароянд ва ӯро таъзим кунанд, дар ҳоле ки собит шудааст, ки Пайғамбар (с) дар поёни маҷлис менишаст ва дар миёни асҳоб роҳ мерафт. Аз Пайғамбар (с) ривоят

шудааст: рӯзе ба миёни асҳобаш омад ва ба асое така карда буд, асҳоб ба унвони эҳтиромӯ таъзим аз ҷойи худ бархостанд. Пайғамбар (с) гуфт: «Ба хоҳири ман аз ҷойи худ баланд нашавед, ҳамон гуна, ки аҷамиҳо ба унвони таъзими подшоҳони худ баланд мешаванд, зеро ман подшоҳ нестам».

Пайғамбар (с) нороҳат буд аз ин ки касе ҳузуран ӯро таърифу тамчид наояд ва мардумро аз муболиға ва зиёдаравӣ дар таърифи худ наҳй мекард. Ривоят шудааст, ки фармуд: «Дар таърифи ман муболиға ва зиёдаравӣ накунад, ҳамон гуна ки насоро дар ҳаққи Исо, писари Марям зиёдаравӣ карданд. Ман танҳо як бандаи Худо ҳастам, ба ман бигӯед: бандаи Худо ва расули Худо» (Бухорӣ ва Муслим).

Агар тазоҳури Пайғамбар (с) барои расидан ба мулку қудрат бошад, бояд гуфт, ки Пайғамбар (с) чунон қудрату тасаллуте бар асҳобаш дошт, агар ба эшон мегуфт монанди подшоҳ бо ман рафтор кунед, бидуни шак, асҳоб чунин бо ӯ рафтор мекарданд. Вале мебинем он ҳазрат ҳамеша дар ҳолати соддаи аввалияи худ боқӣ буд, ғизо ва хӯрокаш танаввӯъ пайдо накард ва либосаш тағйир наёфт, дарбону ниғаҳбон барои худ қарор надод, ҳеч гоҳ ва дар ҳеч коре аз худ худрағӣ ва истибдод нишон надод. Мебинем як нафар араби бадавӣ ба назди Пайғамбар (с) меояд ва бо асабоният ридои ӯро мекашад ва бо хушунат бо ӯ ҳарф мезанад, вақте Пайғамбар (с) мутаваҷҷеҳ мешавад, ки асҳобаш мехоҳанд он мардро сарзаниш

ва маломат кунанд, ононро аз ин кор манъ менамояд. Ривоят шудааст, ки дар рӯзи фатҳи Макка марде пеши Пайғамбар (с) омад, ки дар ҳоли изтиробу тарс бар сар мебурд, Пайғамбар (с) ӯро дилдорӣ дод ва гуфт: «Ором бош ва натарас, ман подшоҳ нестам, (то аз ман битарсӣ) ҳамоно, ман писари як зани қурайшӣ ҳастам, ки маъмулан гӯшти хушкшударо мехӯрад».

Абӯвалидро бибин, ки дар байни қавми худ дорои шахсият ва эҳтиром мебошад ва ҳама аз ӯ итоат мекунанд, ҳангоме ки сарони Қурайш барои машварат дар бораи нубуввати Муҳаммад ба назди ӯ мераванд, Абӯвалид ба онон мегӯяд: «Иҷозат диҳед, ки пеши Муҳаммад биравам ва дар ин маврид бо ӯ сухан бегӯям ва чизҳое ба ӯ пешниҳод кунам, шояд баъзе аз онҳоро бипазирад, ҳар чиро бипазирад, ба ӯ медиҳам, он гоҳ аз мо (ва худоёни мо) дастбардор хоҳад шуд». Сарони Қурайш мегӯянд: «Эй Абӯвалид, ихтиёр дар дасти ту аст, ҳар коре, ки мехоҳӣ, анҷом бидеҳ». Сипас Абӯвалид ба назди Пайғамбар (с) меравад ва ба ӯ мегӯяд: «Эй бародари азизам! Агар манзурат аз иддаои нубувват ва он чи худ овардаӣ, мулку мол аст, сарвати фаровонеро барои ту чамъ мекунем то ҷое, ки аз ҳамаи мо сарватмандтар шавӣ ва агар манзурат аз он ҷоҳу мақом ва эҳтиром аст, мо туро ба унвони раис ва бузурги худ қарор медиҳем, ки бидуни назари шумо коре анҷом надихем ва агар манзурат подшоҳӣ аст, мо шуморо подшоҳи худ қарор медиҳем ва агар он чи бар ту нозил мешавад, назар ва қавли чинну шайтон аст ва наметавонӣ онро аз худ дур кунӣ, табибе пайдо мекунем, то шуморо мудово кунад, чун ағлаби чинҳо, вақте ки бар инсон тасаллут пайдо карданд, бидуни мудово дастбардор намешаванд». Пайғамбар (с) дар ҷавоб ба ӯ гуфт: «Эй Абӯвалид, суханонат тамом шуд?» Гуфт: «Бале». Пайғамбар (с) гуфт: «Пас ту ҳам аз ман бишунав. Ва чандин оят аз аввали сураи «Фуссилат»-ро барои ӯ тиловат намуд, ки тамоми пешниҳодҳои Абӯвалидро рад кард.

Муаррихи амрикоӣ Вашингтон Ирвинг дар бораи шахсияти Пайғамбар (с) мегӯяд: «Оё Муҳаммад сарватманд буд? Не, фақир буд, вале бо Хадича издивоҷ кард ва то андозае дар рафоҳ қарор гирифт ва барои афзоиши сарвати ӯ талош намуд. Оё Муҳаммад дорои шахсияти барҷаста ва боризе буд? Бале, дар ватани худ инсонии бошахсияте буд,

марде буд бохуш ва амин. Оё дорои нуфузи фаровон буд? Бале, хонаводаи Муҳаммад пардадорӣ ва хидмати Каъбаро ба ўҳда доштанд ва идораву сарпарастии шаҳри муқаддаси Маккаро ўҳдадор буданд ва ин мавқеиёти иҷтимоӣ ва сифоти ахлоқи писандидае, ки дошт, мӯчиб гардида буд мавриди эътимоди мардум бошанд, вале ҳамин ки ба иддаои нубувват пардохт ва мардумро ба Ислом даъват намуд, бо фишор ва норухати зиёде аз ҷониби хонавода ва тоифаи худ рӯ ба рӯ шуд, чаро ки шикастан ва нобуд сохтани бутҳо бар қудрату тасаллоти Қурайш бар Каъба хатти бутлон мекашид ва ононро аз имтиёзоти иқтисодӣ, ки аз омадани ҳоҷиён ба Макка ба даст меоварданд, маҳрум месохт.

Пайғамбар (с) дар роҳи наҷр ва густариши Ислом ранҷу машаққати зиёдеро таҳаммул намуд ва фидокориҳои фаровоне аз худ нишон дод ва ҷамоати зиёде аз сидқи иддаои нубуввати ӯ дар шакку тардид буданд ва ўро азият мекарданд, чандин солро бо машаққат пушти сари ҳам гузаронд, бидуни ин ки пирӯзии чашмгире ба даст оварад ва дар хилоли даъвати мардум ба Ислом ва расонидани ваҳйи осмонӣ ба онон бо ихсонатҳо ва тўҳматҳои нораво ва фишорҳо ва норухатиҳои зиёде рӯ ба рӯ мешуд, то он ки ночор шуд ватани худро тарк намояд ва ба фикри ҷое бошад, ки ба сӯи он муҳочират кунад.

Муҳаммад дар синни чихилсолагӣ буд, ки ваҳй бар ӯ нозил шуд, чандин сол пушти сари ҳам дар роҳи интишори дини Ислом ранҷу норухати ва шиканҷаи афроди қабилаи худро таҳаммул намуд, вақте аз Макка муҳочират кард, сздаҳ сол аз оғози даъваташ сипарӣ шуда буд. Дар он ҳангом аз ҳолати як тоҷири сарватманд ба сурати як муҳочири фақиру бечиз даромада буд. Вақте ба Мадина расид, дар бораи қудрати бас азиме, ки дар интизораш буд, фикр намекард, балки фикраш мутаваҷҷеҳи ин буд, ки масҷиде бисозад, то битавонад дар он намоз бигузорад ва дар он ҷо даъваташро мунташир кунад ва тамоми орзуҳояш ин буд, ки дини Ислом дар муҳити ором ва дар фазои сулҳу сафо густариш ёбад».

Боз мегӯяд: «Расули Худо дар тамоми корҳояш худро фаромӯш карда буд, ҳаргиз ба фикри худ набуд, рауф ва меҳрубон буд, дар бораи сарвату мол фикр намекард ва манобеи моддиро дар назар

надошт, ба тавре ки тамоми моддиётро дар роҳи расидан ба рӯҳониёт ва маънавиёт фидо карда буд». ²³

ТАЪСИР ВА ИНЪИКОСИ РАФТОРИ ПАЙҒАМБАР (С)

БАР АСҲОБАШ

Аммо фарзи панҷум, ки мегӯяд: Муҳаммад тавониста, риё ва тазохури худро аз наздиктарин асҳоб, ҳатто занонаш пинҳон кунад ва касе ба ин тазохур ошно нашавад, ин гуфтаву фарз аз фарзҳои собиқ ҳам заифтар ва беарзиштар аст, ки бо андак диққат бутлони он ошкор мегардад. Зеро таърих ба мо нишон медиҳад, касе, ки дорои мабдаъ ва мактабу мӯътақидоти махсусе аст, дӯстон ва низдиконе аз типпи худ дорад, касе, ки худ риёкору мутазохир бошад, дӯстон ва ҳамкоронаш низ аз ин тип хоҳанд буд, ки ўро дар роҳи расидан ба мақсуд кӯмак мекунанд ва дар тақсими манофеъ ва дастовардҳо бо ҳам шарик хоҳанд буд. Таърих ба мо нишон додааст, ки наздиктарин асҳоб ва дӯстони Пайғамбар (с) – Абӯбакри Сиддиқ, Умар ибни Хаттоб, Усмон ибни Аффон ва Алӣ ибни Абитолиб буданд, ки ҳама дар зӯҳду тақво ва дурӣ аз дунё ва фидокорӣ дар роҳи Худо ба шеваи Пайғамбар (с) рафтор карданд. Баъд аз Пайғамбар (с) ҳам, ки хилофатро ба даст гирифтанд, қудратнамоӣ ва ҷоҳталабӣ бар эшон мусаллат нашуд, то зиндагии худро тағйир диҳанд, балки хидматгузори касоне буданд, ки сарпарастии ононро ба ўҳда доштанд, камтарин ва соддатарин либосро мепӯшиданд, соддатарин ғизоро мехӯрданд ва шабро бо рукӯъ ва сучуд ба рӯз мерасониданд. Занони Пайғамбарро бибинед, ки ҳама намунаи камолу фазилат буданд ва то замоне, ки дар малакути аъло ба Пайғамбар (с) пайвастанд, дар ниҳояти дараҷаи зӯҳду тақво ва покӣ ва бетаваҷҷӯҳӣ ба дунё ба сар бурданд. Ба ростӣ, ин ҷӣ тазохури зебоне аст, ки то ин андоза дорои хайру баракат бошад, ба тавре ки фазилату арзише болотар аз он набошад.

Яке аз далоиле, ки сидқи нубуввати Пайғамбар (с)-ро таъкид мекунад, ин аст, ки тамоми дӯстони наздику ҳамроҳонаш бар асрор ва корҳои ў огоҳ буданд, агар дар сидқ иддаои Пайғамбар (с) камтарин

²³ “Ҳаёти Муҳаммад”. Таълифи Вашингтон Ирвинг. Тарҷумаи доктор Алӣ Ҳусайни Харбутлӣ. – С. 296, 298, 299.

тардиде медоштанд, ба ӯ имон намеоварданд ва аз ӯ пайравӣ намекарданд.

ТАЪЙИД ШУДАНИ ПАЙҒАМБАР (С)

АЗ ҚОНИБИ ХУДО

Аммо фарзи шашум, ки мегӯяд бо вучуди ин ки Муҳаммад шахси мутазоҳире будааст, боз Худованд ӯро таъйиду кӯмак кардааст. Ин фарз аз тамоми фарзҳои пешин сусттар ва беъътибортар аст. Чӣ вақт дида шуда, ки Худованд инсонҳои риёкор ва даъвогарро таъйиду кӯмак намояд ва ононро бар рӯху қони мардум мусаллат кунад, махсусан касоне, ки иддаои мақоми нубувват мекунанд, зеро бидуни шак нубувват бузургтарин ҳаводиси ҷаҳон ва муҳимтарини онҳо аст.

Чӣ зебо аст гуфтаи нависандаи англис Томас Корлоил дар китоби худ ба номи «Қаҳрамонон». Ба ростӣ, барои ҳар фарди мутамаддини ин аср бузургтарин айб аст, ки таваҷҷӯҳ ба ин ифтиро ва бадгумонӣ кунад, ки мегӯяд дини Ислом дурӯғ ва Муҳаммад фиребкору музаввир будааст, бар мо лозим аст бар ин шоеоти беарзиш ва шармовар мубориза кунем. Бидуни шак, рисолате, ки ин Пайғамбар ба ӯҳда доштанд, бидуни вақфа барои муддати дувоздаҳ қарн ҷароғи пурфурӯге буда, бар пеши роҳи садҳо миллион инсон мисли мо, ки Худованд ононро монанди мо офаридааст. Оё сазовор аст, касе аз шумо гумон бибарад рисолате, ки бар асоси он миллионҳо миллион инсон ба зиндагии худ идома додаанд ва ба эътиқод ба он мурдаанд, дурӯғ ва фиребкорию ҳуққабозӣ бошад?! Ман ба ҳеч ваҷҳ наметавонам чунин гумонеро дошта бошам, агар дурӯғ ва хиёнат битавонад то ин андоза дар назди мардумон ривож пайдо кунад ва то ин андоза дар байни мардум мавриди таъйиду қабул воқеъ шавад, бояд гуфт, ки мардум ҷуз иддаи аблаҳу девона чизе нестанд ва дар зиндагӣ ҷуз пастӣ ва абасу гумроҳӣ чизи дигаре вучуд надорад, бехтар он буд, ки аслан чунин ҷаҳоне вучуд надошта бошад».²⁴

Карлоил дар идомаи суханаш мегӯяд: «Эй бародарони мӯҳтарам, магар касе дидааст, ки як инсони дурӯғгӯ битавонад динеро бунёд

²⁴ Ба нақл аз тарҷумаи арабии устод Муҳаммад Сибоеӣ. – С. 54.

ниҳад ва онро мунташир намояд? Чойи тааччуб аст! Қасам ба Худо, инсонии дурӯғгӯ ҳатто наметавонад хонаеро аз хишт бисозад, дурӯғгӯе, ки бо хусусиятҳои қиру гач ва хок ва амсоли онҳо ошноӣ надошта бошад, чӣ тавр метавонад чунин сохтмони азимеро бино кунад, ки шомили як ҷаҳон аз маводи мухталиф аст. Оре, дурӯғгӯ наметавонад чунин сохтмони боазаматро бино кунад ва шоиста нест дастоварди дурӯғгӯ муддати дувоздаҳ қарн побарҷо ва собиту барқарор бошад ва садҳо миллион инсонро ба наҳви аҳсан раҳбарӣ намояд, балки сазовор он аст, ки ҳарчи сарейтар поятҳои он дарҳам рехта шавад ва мунҳадим гардад ва ба сурати набудае дарояд».

МУҲАММАД РИСОЛАТИ ҲАМА ПАЙҒАМБАРОНРО ТАҲАҚҚУҚ МЕБАХШАД

Аммо охирин фарз, ки мегӯяд Муҳаммад ҳарчанд пайғамбар набудааст, вале камолоту, ғазои ва маънавиёту хайру баракатеро бо худ овардааст, ки комилтар аз ғазоиле аст, ки дигар пайғамбарон онҳоро бо худ овардаанд, амр ба маъруф ва наҳй аз мункар ва баргузориҳои ибодатро монанди пайғамбарон ривож додааст, бояд бигӯем ин фарз низ монанди дигари фарзҳои пеш ботилу пуч ва беасос аст ва дар муқобили нақду баррасӣ тоби муқовиматро надорад, чун қабули ин фарз ба маъноии дигаргунӣ суннат ва низомии ҳастӣ аст. Чӣ тавр фарз мешавад, ки Муҳаммад дурӯғгӯ аст, вале шарияту қонун ва динеро бо худ овардааст, ки аз одилонатарин динҳо ва шариятҳои зоҳиршуда бар сахнаи вучуд ба шумор меояд, шомили усул ва қавоиде аст, ки адолати мутлақ ҳастанд ва дарбаргирандаи тамоми омилҳои тараққӣ ва тамаддуну пешрафт мебошанд.

Доктор Густав Лубун дар китоби худ ба номи «Тамаддуни араб» мегӯяд: «Ба ростӣ, усули ахлоқие, ки дар Қуръон ҳаст, ба андозаи тамоми усуле, ки дар тамоми динҳои дигар вучуд дорад, баланду мутараққӣ аст».²⁵ Боз дар идомаи суханонаш мегӯяд: «Муҳаммад дар мамолики арабӣ ба пирӯзие даст ёфт, ки тамоми диёнатҳои қабл аз Ислом натавониста буданд ба он дастрасӣ пайдо намоянд, монанди яҳудияту масеҳият, ки натавонистанд пирӯзие, ки Ислом ба даст овард,

²⁵ Ба нақл аз тарҷумаи арабии устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. – С. 45.

ба даст биоваранд. Бинобар ин, наметавон ҳадд ва андозаеро барои фазлу бузургвории Муҳаммад бар миллати араб дар назар гирифт».²⁶

Ва мегӯяд: «Ҳар гоҳ миқёси шахсияти инсонҳо корҳое бошад, ки анҷом додаанд, Муҳаммад аз бузургтарин шахсиятҳои инсонӣ хоҳад буд, ки таърихи ононро муаррифӣ кардааст».

Ба ростӣ, баъзе аз нависандагони Ғарб нисбат ба Пайғамбар (с) инсоф ба харҷ додаанд, аммо таассуби динӣ чашми муаррихони Ғарбро кӯр сохта, ки қодир нестанд ба фазилати ӯ эътироф кунанд. Аллома ва донишманди бузург Бортлами Сент Ҳиллар мегӯяд: «Ба ростӣ, Муҳаммад аз ҳамаи арабҳои замони худ поктар ва аз ҳамаи онон диндортар буд, бо бархурдори аз рифъату муҳаббати фаровон ва имтиёзоти ахлоқии фавқулодда қудрату азамати таърихии худро ба даст овард. Бидуни шак, дине, ки Муҳаммад мардумро ба қабули он даъват мекард, неъмате буд бас бузург барои тамоми миллатҳое, ки ба он гаравиданд ва ба он имон оварданд».²⁷

Ин буд шубҳаҳое, ки мункирони рисолати Пайғамбар (с) онҳоро ворид менамоянд, хостем онҳоро як ба як ботил намоем ва собит кардем, ки ҳеҷ як аз онҳо арзиши илмӣ надоранд ва аз ҳақиқат бебаҳра ҳастанд, пас танҳо як роҳ барои мо боқӣ мондааст, ки бигӯем: Муҳаммад расул ва фиристодаи Парвардигори олам мебошад!!!

²⁶ Ба нақл аз тарҷумаи арабии устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. – С. 128.

²⁷ Ба нақл аз тарҷумаи арабии устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. – С. 128.

Китоби «Рӯҳи ислом» асосҳои дини мубини исломро дар партави Қуръону ҳадис ва пажӯҳишҳои илмии нав баён намуда, каломи илоҳӣ будани Қуръони карим ва ҳаққонияти паёмбарии ҳазрати Муҳаммад (с)-ро бо далоили илмӣ бозгӯ менамояд.

